

The Project Gutenberg eBook of Tietoja maailman kansoista, heidän tavoista, uskonnoista ja vaiheista, by Jaakko Forsman

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Tietoja maailman kansoista, heidän tavoista, uskonnoista ja vaiheista

Author: Jaakko Forsman

Release date: September 14, 2016 [EBook #53050]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TIETOJA MAAILMAN KANSOISTA, HEIDÄN TAVOISTA, USKONNOISTA JA VAIHEISTA ***

TAVOISTA, USKONNOISTA JA VAIHEISTA***

E-text prepared by Jari Koivisto

TIETOJA MAAILMAN KANSOISTA, HEIDÄN TAVOISTA, USKONNOISTA JA VAIHEISTA

Saksasta mukailtu

[J. O. Forsman]

Turussa, Frenckellin kirjapainossa, 1860.
J. W. Lilljan & C:o kustannuksella.

Imprimatur: L. Heimbürger.

SISÄLLYS:

Ihmiskunta yleensä

1. Kaukasolainen ihmisluokka 2. Mongolilainen 3. Aitiopilainen 4. Amerikkalainen 5. Malajilainen

Ensimmäinen Osake. Kristuksen edelliset kansat.

1. Heprealaiset eli Juutalaiset 2. Intialaiset 3. Ekyptiläiset 4. Babylonilaiset ja Assyrialaiset 5. Poinikilaiset 6. Persialaiset 7. Skythiläiset 8. Hellenat eli Kreikkalaiset 9. Roomalaiset

Toinen Osake. Kristuksen jälkiset kansakunnat.

Germanilaiset (Saksalaiset)

Frankilaisten valta

Britannian saarten asukkaat

Normannilaiset ei Skandinavilaiset

Slavilaiset

Suomalaiset

Arapilaiset
Japanesit
Neekerit

Kolmas Osake. Utten maanpiirin-osain kansat.

Amerikan alkukansat

Ihmiskunta yleensä.

Sekä uskontomme pyhät alku-tiedot, että muutkin kansojen vanhimmat muistojutut viittaavat siihen, että ihmis-kunnan alku-perä on ollut Keski-aasiassa. Siellä on luontokin niin runsaasti jakanut kauneuttansa, että nämät paikkakunnat Moseksen kirjoissa täydellä oikeudella kutsutaan "Paratiisiksi" eli "Jumalan puutarhaksi". Pyhä Raamattu, joka on uskottavista historiallis-tiedoista vanhin, kertoo, niinkuin tiedämme, että ihmiset ovat lähteneet yhdestä paris-kunnasta, Aatamista ja Eevasta. Mutta ihmiskunta hävitettiin pian pahuutensa tähden; ainoastaan Noa perheenensä jätettiin elämään. Kolme poikansa Sem, Ham ja Japhetti tulivat nyt uuden ihmissuvun esi-isiksi. Sittenmin ovat myöskin maanpallon kansat näistä Noan pojista saaneet nimitystä, kun ovat jakauneet kolmeen isoon lahkoon: Semilaiset, Hamilaiset ja Japhettilaiset.

Koska nyt aikojen kuluessa ihmiset yhä levisivät leviämistänsä maan päällä, muuttuivat he vähitellen ulko-muotonsa puolesta toisistansa eriäväisiksi. Tähän oli monta vaikuttavaa syytä, milloin eri ilma-ala ja muu asuntopaikan eroavaisuus, milloin eri sivistyksen- ja elatuksen tila. — Sentähden hajosivatkin ihmiset eri kansoihin; kansa, näet, on yksi yhteiselämään liitetty väen-paljous, joka kieleltä tahi ulko-muodolta, tavoilta, uskonnolta ja hallitus-muodoltansa taidetaan muista kansoista erittää. Mutta muutamat kansat pysyivät likemmässä sukulaisuudessa toisillensa, toiset taas vallankin vieraantuivat ja sillä tavoin on syntynyt koko maanpiirissä viisi eri ihmislajia eli luokkaa, jotka kuitenkin kaikki, — kun ovat yhdestä pariskunnasta saaneet alkunsa, — ovat itsestensä yhtä pätevät, vaikka monenlaiset seikat ovatkin estäneet heitä samaan kuntoon pääsemästä.

Nämät ihmisluokat ovat:

1. *Kaukasolainen* ihmisluokka, johon kuuluvat kaikki Eurooppalaiset, paitsi suomalaista kansan-lahkoa, Länsi-aasialaiset ja Pohjois-ahrikkalaiset. Tämä luokka, joka on Kaukason vuori-selänteen mukaan nimitetty, on kaikista etevimpänä pidettävä. Sillä tämä on se ainoa, johon sivistys on oikein päässyt juurtumaan ja josta se sitten on levinnyt toisille kansakunnille. Sentähden voimmekin sen sanoa ihmiskunnan johdattajaksi. Hänen jalo kutsumuksensa näyttää olevan sivistyttää vielä raakuudessa eläviä veljiänsä. Myöskin ihmiskunnan historia kertoilee melkein ainoastaan tähän kuuluvien kansojen vehkeistä ja edistymisestä, — vaalea iho, pitkät ja pehmeät hiukset ynnä kaunis ja soma kasvojen muoto ovat Kaukason ihmis-luokan tunnus-merkit.

2. *Mongolilainen* ihmisluokka; siihen kuuluu isoin osa Aasian asukkaita, jos Länsi-aasialaiset eroitamme, vieläpä Suomalaiset kansat Euroopassa ynnä Eskimot Pohjois-amerikassa. Siihen kuuluvilla kansoilla on enimmäkseen vaalean-keltainen iho, karheat hiukset, silmän-nurkat vinossa ja poskipäät (sasupäät) pystyssä. Suomalaiset ovat tässä luokassa melkein ainoat, jotka ovat päässeet korkeampaan sivistykseen.

3. *Aitiopilainen* ihmisluokka; tämä sisältää kaikki Ahrikkalaiset, jotka eivät kuulu Kaukasolaiseen ihmisluokkaan. Tunto-merkkinsä ovat: musta iho, villavat käherä-hiukset, paksut huulet ja nykärä nenä. Se kutsutaan tavallisesti Neekeriksi.

4. *Amerikkalainen* ihmisluokka; tähän kuuluvat kaikki Amerikan kotoperäiset kansat eli alku-asukkaat. Nämät tunnetaan vasken-karvaisesta ihosta, ohuesta mustatukasta ja leveästä naamastansa.

5. *Malajilainen* ihmisluokka; tähän kuuluu osa Intian itä-saarenon asukkaita ynnä Etelä-meren saaristolaiset. Malajilaiseen kansakuntaan kuuluvilla on ruosteen-karvainen iho, leveä nenä, pitkä suu, mustat, paksut käherä-hiukset.

Näistä ihmisluokkain tunnus-merkeistä havaitsemme, ihon, tukan ja pääkallon rakennuksen paraiten osoittavan, mihin luokkaan kukin kansa on luettava. Kaukasolaisessa ihmisluokassa tunnetaan Eurooppalaisen pää kohta pitkällisestä raivastaan, joka tavallisesti on munanmuotoinen, myöskin kauniista otsan kuvusta ja suorasta nenän-roustosta, joka on joksikin esiin pistävä. Itäindialaiset ovat merkittävät pääkallonsa suipukasta kuvusta, lyhyestä taka-raivasta ja varsin lujista leukapielistänsä.

Aitiopilaisen ihmisluokan Ahrikkalaisilla taas on kaita taka-raiva ja lyhyt nenän-rousto, mutta Tartarilaisilla ja Kalmukilla Kaspien meren tienoilla on suippo pääkallo, alhainen otsa, syvät silmäkolot ja aivan lyhyt nenän-rousto.

Näin helposti ei käy ko'on ja vartalon puolesta ihmisluokat toisistansa eroittaa. Lyhyimmät ihmiset asuvat pohjois- ja etelä-navan likellä. He harvoin ovat enemmän kuin neljän jalan korkuiset. Syy tähän matelevaisuuteen on kylmä ilma, joka myöskin kutistaa kasvut ja estää heidät sitten kurjuudestansa kohoomasta. Pää-syy kansojen erinäisyyteen on ilmanala, jolla ymmärretään jonkun maan kylmyys, lämpimyyden ja sää. Mimmainen ilmanala maassa on, riippuu varsinkin siitä, onko maa päiväntasaajaa likellä vai siitä kaukana. Mitä likempänä päiväntasaajata maa onpi, sitä lämpömpi; mitä kaukaisempana siitä, sitä kylmempi. Myöskin monta muuta seikkaa kosee ilman-alaan. Niin voivat meren likeisyys, maan sisällinen luonne, jos se esimerkiksi on suoperäinen tahi ei, ja korkeat vuoret, jotka maan rajoittavat ja suojelevat, tehdä ilmanalan joksikin toisemmoiseksi, kuin päivä-tasaajan kaukaisuudesta arvaten päättää sopisi.

Kun nyt Kaukasolainen ihmisluokka, joka on kaikista vanhimpana pidettävä, yhä levisi maan päällä, niin oli tästä välttämätön seuraus, että ne ihmiset, jotka Aasiasta muuttivat majansa tuohon kuumempaan Ahrikkaan, tulivat monen muutoksen alaisiksi. Niinpä muuttui ihonsa ihan mustaksi. Mutta ilmanala ei kose ainoastaan ruumiin kuntoon ja muotoon, vaan myös ihmisten hengelliseenkin vireyteen. Myöskin elatusaineista ja muista ihmiseen koskevista asioista voimme saman sanoa. On esimerkiksi havaittu, että ihmiset, jotka vuorimaissa asuvat, ovat vireät, ahkerat, innokkaat ja vapautta rakastavaiset, mutta nevaisten paikkakuntien asukkaat synkkämieliset ja jotensakin tylsäpäiset. Tästä yleisestä luonnonla'ista on kuitenkin monta poikkeusta.

Kansakuntien erityisiin ihoihin nähden, on vielä seuraava seikka muistettavana. Ihmisen ruumiilla on oikeastansa kaksi peitettä, toinen ulkopuolinen tahi päällysnahka ja toinen sisällinen, joka nimitetään varsinaiseksi nahaksi. Näitten peiteitten välillä on mahdollottoman hieno liivainen aine, joka leviää yli koko ihmisruumiin. Tämä aine tekee semmoisen ihojen erinäisyyden mahdolliseksi; Neekerillä on se musta ja Malajilaisilla ruosteen-karvainen. Tämä liiva, näet, hiiluu kuulakan eli läpi-näyttävän päällysnahan läpi ja antaa siis ruumiille värinsä. Mutta tämän liiva-aineen väriin kosee myös ilman-ala paljon.

Koska nyt olemme tarkastelleet tämän ihmiskunnan jakaamisen viiteen pää-luokkaan, niin käykäämme katsastelemaan ihmisten ensi-oloja ja alku-seikkoja.

Paremmiin ja selkeämpiin kuin uskontomme alku-tiedoissa, ei ole missään ihmiskunnan ensi-olot kuvattuina. Ensimmäisestä pariskunnasta syntyi perhe. Tästä taas syntyi toisia perheitä, jotka yhdistyivät isoon perhe-kuntaan, jonka luonnollinen esimies vanhin perheen-isä oli. Luemme Moseksen kirjoissa, että Aaprahamin suku jo kolmannessa sukupolvessa, Jaakopin isännöidessä, sisälsi seitsemänkymmentä henkeä. Tämä seitsemän-kymmenen hengen lukuinen perhekunta läksi Ekyptiin. Kolmensadan vuoden kuluttua oli tästä Jaakopin perhekunnasta jo paisunut kansa, johon kuului monta sataa tuhatta henkeä. Samatekkuin Heprealainen eli Juutalainen kansa, ovat myöskin muut kansat vähitellen syntyneet.

Aivan ihmeteltävä on, kuinka ihminen niillä hengellisillä lahjoilla ja voimilla, jotka Jumala hänelle lahjoitukseksi oikeasta kodistansa antoi, vähitellen halvasta olostansa on voinut päästä sille korkealle sivistyksen kannalle, sekä tiedetten että taidetten puolesta, jolla se nyt on.

Puute oli nähtävästi ihmisen ensimmäinen opettaja, ja tuo ihmisen keksintö-voima toinen. Kuvitelkaamme mielehemme ensimmäiset ihmiset, kuinka alastomina hääräsivät maan päällä. Nyt teki kuumuus tahi kylmyys jotakin suojelusta heille tarpeelliseksi. Silloin näki ihminen eläimet, kuinka he juoskentelivät suojelevissa peitoissansa, jotka itse Luoja oli heille antanut. Eipä siis ihmettä ollutkaan, että ihminen tappoi eläimet ja heidän lämpöisistä taljoista teki itsellensä puvun. Semmoisista vähäpäättöisistä aluista syntyivät kaikki keksinnöt, jotka sittemmin ihmisten kautta tapahtuivat. Ensimmäiset puitten lehdistä ja eläinten taljoista säitä vastaan suojelekseksi tehdyt peitot olivat pian toisiin soveliaampiin ja mukavampiin vaatteisiin vaihdettavat. Väriin koreus, josta itä-maissa eläinten taljat välkkyvät, yllytti myöskin ihmistä pitämään ulko-näöstänsä ja vaatteistansa enemmän huolta. Sittenpä keksittiin kutominen ja pianpa reipasteltiin kudotuissa kankaissa, jotka sittemmin opittiin monenmoisilla värillä koristamaan. Yhtä halpa alku oli myöskin rakennustaidon. Ihmisten tarve suojella itsensä kylmästä, lämpimästä ja sateista pakoitti heitä itsellensä majoja tekemään, jotka alussa eivät olleet muista rakennusaineista, kuin lehdityksistä, mutta sittemmin tulivat yhä muhkeammiksi, kunnes viimein opittiin kiviä yhteen liittämään ja muuria rakentamaan.

Kuinka kielet ovat ihmisille syntyneet, taidamme vieläkin joka hetki pienissä lapsissa havaita. Lapsi, kun ei vielä muulla keinolla voi tahtoansa ja mieltänsä selittää, käyttää aina ensiksi viittaus-puhetta; sittemmin vasta oppii muutamia sanoja lausumaan ja pieniä lauseita sommittelemaan. Moninaisista syistä näyttää se meille aivan todenmukaiselta, että ensimmäiset ihmiset ovat samaa keinoa käyttäneet ymmärtääksensä toinen toistansa. Äänellisestä puheesta syntyi myöhemmin kuva-kirjoitus, jolla

ymmärretään taito määrättyt mielimykset ja ajatukset silmille esitellä ja muistossa pitää. Jos esimerkiksi voiman mielimys tahdottiin oikein nähtäväksi tehdä, niin kuvailtiin Jalopeura eli joku muu elävä, jolla tiedetään olevan paljon voimia. Tällä kuva-kirjoituksella täytyi ihmisten kauvan tulla aikaan, kunnes viimeinkin puustavi-kirjoitus keksittiin. Tultiin, näet, ajattelemaan, että olisi mahdollinen yksityisille kieliäänille merkkiä mukailta ja niinpä sitten päästiin kirjainten keksintöön. Tämä puustavi-kirjoituksen keksintö, jonka kautta me kuinka hyvänsä voimme toisille ajatuksemme ja tuntomme ilmoittaa, osoittaa täydellisesti, millä erinomaisilla lahjoilla ihmisen henki on varustettu. Sekä kirjainten keksinnön että myöskin kirjapainon kautta, joka paljoo myöhemmin keksittiin, on ihmiskunnan sivistys tukevalle pohjalle iäksi-päiväksi perustettu.

Yhdestä kielestä, joka ensi-aikoina oli koko ihmiskunnalla yhteinen, syntyivät ilmanalan ja muitten ulkonaisten seikkojen vaikutuksesta monet erilaiset kielen-murteet. Näistä murteista ovat sittemmin eri kielet saaneet alkunsa. Mutta näillä on kuitenkin muutamia yhteisiä lakiloita, josta meidän sopii arvata heidän kaikkien yhdestä alkukielestä lähteneen. Aivan kummallisiin päätöksiin tulemme kielten toisiinsa vertaamisella. Niin esimerkiksi näemme Saksan ja Persian kielissä, jos heitä toisiinsa vertaamme, paljon yhtäläisyyttä, vaikka Saksalaiset ja Persialaiset asuvat kovin kaukana toinen toisestansa. Tämä näyttää todeksi, että Saksalaisten esi-isät ennen muinoin ovat Aasiassa asustelleet.

Kielten muodostumiseen kosee myöskin paljon kunkin kansan sivistys ja viljelys. Sivistynyt ihminen puhuu äidin-kieltänsä varsin toisella tavalla, kuin sivistymätön. Useinkin on hänen vaikea ymmärtää sitä puhetta, millä luonnon kasvattama ihminen koettaa ajatuksiansa selitellä. Mitä tässä on puhuttu erinäisistä ihmisistä, se myöskin sopii kokonaiseen kansoihin.

Myöskin elatus-keinot ovat aikojen kuluessa ihmisissä paljon edistyneet. Alussa elettiin ainoastansa puitten hedelmistä, joka ihmiskunnan ensimmäisessä asunto-paikassa, tuossa satoisassa ja lämpöisessä Aasiassa oli vallankin sopiva. Vasta sittemmin opittiin maan-hedelmistä elatusaineita hankkimaan. Taas kun huomattiin, että muutamit eläimet hankkivat itsellensä ruokaa toisien elävien lihasta, tässäpä se ajatus, eikös olisi myöskin ihmisillä tuosta jotakin ruuan-puolta. Mutta kun tämä joksikin karvaalta ja kitkerältä maistui, raa'alta syödä, juontui jonkun mieleen, eikö sitä voisi kuinka ma'ustaa. Tästäpä sitten ruvettiin keittämisen ja paistamisen keinoa viljelemään. — Tarve myöskin pakotti ihmiset maanviljelykseen ryhtymään. Kun ihmiset yhä karttuivat karttumistansa, ei riittänyt enään ihmisten tarpeesen tuo vilja, joka itsestään nousi maan povesta. No, sitten ei muuta neuvoa ollut, kun koetella, millä keinolla saataisiin viljasato enenemään. Tästäpä keksittiin tuo ihmiskunnan sivistykselle aivan tärkeä maan-viljelys, joka vieroitti kansat kolkasta kierto-elämästä ja tuimasta metsästämisestä, kiinnittäen heidät vakinaisiin asunto-sioihin. Ihmiskunnan viimeiset keksinnöt olivat tieteet ja taiteet. Ensimmäinen tiede, joka oli ihmisille tuttu, oli tähtitiede. Karja-kansat, jotka öisin oleskelivat ulkona itä-maitten kirkkaan ja lämpimän taivaan alla, tottuivat pian tähtien säännöllistä juoksua tarkastelemaan, aina nähdessänsä heitä kimaltavaisella taivaalla. He koettivat tämän järjestyksen ijankaikkisia lakiloita tiedustella ja oppivatkin pian sekä heille tuttujen tähtein että myöskin auringon ja kuun juoksua luvunlaskulla määräämään. Ruoko-putki, johon paimen sattumuksesta puhalsi, antoi ääntä jonkunmoista ja niinpä oli ensimmäinen askel soittokalujen keksintöön otettuna. Vedenpinnalla uiskenteleva vesilintu kiihoitti ihmistä koettamaan, eikö olisi myöskin hänen mahdollista vesiä kuljesskella. Muutamit yhteen liitetyt hirret eli ontaksi koverrettu ranka (kuten Suomalaisten haapiot) olivat ensimmäiset alukset. Nämät tulivat pian yhä täydellisemmiksi, sittenkun niihin liitettiin aivot ja purjeet. Tämmöinen oli alus-rakennuksen alku. — Tämmöisistä pienistä alkuseikoista synnyttyänsä, ovat vuosisatojen kuluessa tieteet ja taiteet edistyneet, kunnes ovat päässeet siihen isoon kuntoon, jossa meidän aikoina ovat.

Jos luomme silmät maankarttaan, joka esittelee koko maanpallon pintaa, näyttää se meille melkein mahdottomalta, että ihmiset yhdestä ainoasta paikasta olisivat voineet levitä kaikkiin maanpallon osiin. Kysyttäen, kuinka ovat ihmiset voineet päästä Amerikkaan eli Etelämeren saariin siihen aikaan, jona merenkulku tapahtui ainoastaan pienillä ja heikoilla aluksilla. Tähän voimme ehkä vastata, että maan erityiset osat ennen vedenpaisumista, ja milt'ei jälkeenkä päin, olivat useammassa kohden toisiinsa yhdistettyinä ja että Amerikka siis oli Aasian tahi Ahrikan kanssa jonkunmoisessa yhdistyksessä. Alkukansan siirtyminen toisiin maanosiin tapahtui silloin, kuin se karttui niin lukuseksi, ett'ei enään mahtunut yhteen asunto-paikkaan. Osa siitä läksi joko omalla ehdolla tahi muitten pakoittamisesta vanhasta asunto-siastaan vaeltamaan. Ensimmäiset matkustukset ihmiskunnan alku-kodista näyttävät kääntäytyneen itäänpäin auringon nousua kohden. Näin tulivat Kiina ja Intia ensiksi kansoitetuiksi; vasta myöhemmin Etelä-aasia ja Ahrikka; viimeiseksi on kaiketi Eurooppa saanut asukkaansa.

Näitä tarkastellessamme, emme taida olla ihmettelemättä Jumalan viisautta, joka niin on varustanut ihmisruumiin, että ihminen voi asuskella missä osassa hyvänsä maanpalloa ja nauttia kaikki sen syötävät tuotteet. Monta eläimen ja kasvun lajia lakastuu ja kuolentuu, jos heitä kauaksi alkuperäisestä kotopaikastansa muutetaan.

Vieläkin luokaamme silmämme itse maanpalloon, tuohon isoon näytelmä-paikkaan, jossa kansakunnat

hääraävät.

Kuinka maanpallolla on saanut nykyisen muotonsa selittelee meille Pyhä Raamattu. Maanpallon muodostuminen ynnä eläin- ja kasvu-kunnan luominen tapahtui aika-kausissa, joitten pituus rippui siitä, kuinka pian yli-ympäriin paisuva vesi oli voinut sias jättää. Kun nyt tuo ääretön veden-paljous oli juossut maanpallon syviin koloihin, syntyivät meret, ja veden-pintaa ylemmäksi nousivat erityiset maan-osat vuorinensa, jotka olivat ikäänkuin maanpallon luut. Tuimat virrat raivosivat itsellensä tien ja tekivät laaksoja. Kasvukunta syntyi koristaen maanpintaa. Tähän loi Jumala sitten eläimet ja ihmisen.

Se maanpiirin osa, jossa ihmisillä ensiksi oli asunto-siansa, oli Aasia. Sitten mainitsee historia Ekyptiläiset Ahrikassa ja viimeiseksi kansakunnat Euroopassa, joka sittemmin viljelyksensä puolesta tuli maanpallon etevimmäksi osaksi.

Mimmoisessa tilaisuudessa Amerikan ja Australian asukkaat olivat, ennenkuin nämät maanpiirin osat 15:nneen vuosisadan lopulla löydettiin, emme ollenkaan tiedä, koska kirjoitustaito oli näille kansoille ihan outo ja he eivät siis ole voineet mitään kirjallisia jäännöksiä jättää.

Lähtekäämme nyt erinäisten kansojen historiaa tarkastelemaan.

Ensimmäinen Osake.

Kristuksen edelliset kansat.

1. Heprealaiset eli Juutalaiset.

Heprealaiset, jotka Roomalaiset sittemmin nimittivät Juutalaisiksi, tämä "Jumalan kansa", on oikeutta myöden kaikista kansoista etevimpänä pidettävä.

Juudan kansan historiaan, joka alkaa Moseksen kanssa noin 1500 vuotta ennen Kristuksen syntymistä, kuuluu myöskin kertomus Patriarkoista, Aaprahamista, Iisakista ja Jaakopista, jotka olivat Juudan kansan esi-isät. Tämä kertomus sisältää kauniin ja suloisin kuvaileman noista suorista vanhoista tavoista, jotka löytyivät itämaiden kansoissa.

Joseph, Jaakopin poika, oli kummallisten elämänvaihetten jälkeen päässyt Ekyptin maaherraksi. Hänen kutsumuksesta läksi Jaakoppi Ekyptiin koko perhekuntanensa, johon kuului yksitoista poikaa ynnä heidän perheensä. Täällä nyt pian karttuivat isoksi kansaksi, joka muutamien vuosi-satojen kuluttua tuli niin lukaiseksi, että varsinaiset asukkaat rupesivat heitä pelkäämään. Pharaonit eli Ekyptin kuninkaat koettivat ankaralla rasituksella heitä lisäytymästä estää. Kun eivät näillä hankeilla voineet pyrkimistensä päähän päästä, antoivat käskyn tappaa kaikki äsken-syntyneet poikalapset Juudan kansasta. Mutta Jumala vihdoinkin antoi miehen syntyä, joka kansansa hädästä pelasti. Tämä oli Moses, joka nimi selitettynä on "vedestä tuotu". Merkillisestä onnen sattumuksesta pelastettiin hän lapsena uhkaavasta kuolemasta ja kasvatettiin sitten Pharaonin tyttären käskystä kuninkaan hovissa, jossa hän oppi Ekyptiläisten viisautta ja tieteitä tuntemaan. Näin sai hän semmoisen sivistyksen, ett'ei kansalaistensa seassa monta ollut. Mutta kun ei tainnut olla kansaansa säälimättä, tuli hän viimeinkin semmoiseen hätään, että täytyi Ekyptistä paeta. Arapiassa sai hän turva-paikkaa erään Emirin luona, (s.o. pappi ja hallitsija), nimeltä Jethro. Moses nai sitten Jethron tyttären, ja kartutti paljon taitoansa tämän miehen seurassa. Jo oli hän päättänyt, hiljaisuudessa elää koko elin-aikansa paimenena, kun Jumala käski hänen jällensä lähteä Ekyptin maahan ja sieltä viedä Heprean kansan takasin isiensä-maalle Kanaaniin. Jumalan avulla tämä myös hänelle onnistui.

Nyt Moses vei Ekyptistä tämän orjuudessa paatuneen, pelokkaan ja raa'an kansan. Ennenkuin hän ryhtyi Kanaanin valloittamiseen, koetti hän ensiksi kansaa jaloon kutsumukseensa kasvattaa. Hän antoi Jumalan avulla kansalle uskonopillisen ja valtiollisen hallitus-muodon. Tämän mukaan oli ainoa Jumala Heprean kansan näkymätön hallitsija. Ylimmäisen papin ja muitten pappien oli siitä huolta pitäminen, että Jumalan antamat la'it ja käskyt pidettiin täydessä kunnossa. Näin Moses siis oli kansansa laki-laatiija ja kasvattaja. Lakinsa, kun olivat suorastaan Jumalalta lähteneet, tulivat pääosastansa Kristin-opin alustaksi.

Koko Moseksen la'in säätämisen sydän oli usko ainoaan Jumalaan. Tämän uskon kautta erisi Heprealaiset kaiken maailman kansoista, jotka kaikki palvelivat useampia Jumalia. Heprean kansa piti itsensä Jumalan omana, joka oli heidät Ekyptin orjuudesta pelastanut. Samoitien piti se Kanaanin

maakunnan Jumalan omaisuutena ja itsensä vaan tämän maan holhojana.

Kun nyt Moses oli laki-laatimuksensa täyttänyt ja Jumalan palveluksen pyhillä juhlilla ja käytöksillä järjestänyt ja myöskin kaikki kansakunnalliset laitokset asettanut, päätti hän, Kanaanin maan valloittamiseen ruveta. Eipä aikaakaan, ennenkuin tuo orjuudesta raa'entunut kansa teki perivastoin Jumalan Moseksen kautta antamia sääntöjä. Sentähden näki Moses tarpeelliseksi, ensiksi kasvattaa kansaa kuuliaisuuteen, ennenkuin hän sen Kanaanin vei. Noin Neljäkymmentä vuotta vaelsi Moses Heprealaisten kanssa niissä autio-paikoissa Punasen meren liki tienoilla, jotka "korveksi" kutsutaan. Mutta ei itse Moseskaan saanut uutta isänmaata nähdä; hän kuoli valittuansa Josuan jälkeiseksensä. Tämä sitten vei "Israelin lapset" Jordan'in raja-virran yli ja alkoi Kanaanin maata valloittamaan. Mooses oli antanut käskyn Israelin lapsille, että heidän piti kaikki Kanaan'in pakanalliset asukkaat maasta ajaman, ett'eivät nämät saisi heitä epä-jumalien palvelukseen vietellä. Ehkä Josua, tätä käskyä totellen pakoittikin pakanat maata jättämään, koettivat nämät kuitenkin sittemmin alinomaa maahan tunkeutua. Tämä oli syy ehtimiseen tapahtuviin sotiin. Kanaanin valloitettua, jaettiin maa Israelin kansan kahdentoista suvun välillä. Kun tulevina aikoina joku vihollisista naapuri-kansoista häytytti Juutalaisia, niin syntyi heidän seassansa joku urhoollinen mies, joka asettiikse heidän päällysmieheksi, vieden heitä vihollisia vastaan. Tämmöiset miehet kutsuttiin Sophetoiksi, sankariksi, myöskin kansan tuomariksi. Tämmöisiä oli Gideon, Abimelek, Jephtha ynnä muita.

Näin kului Moseksen kuoleman jälkeen muutamia vuosisatoja, kunnes Heprean kansa pyysi Samuelin, ylimmäisen pappinsa valita heille kuninkaan ja itämaallisen tavan mukaan voidella häntä, että muka Juutalaisilla, yhtä hyvin kuin muillakin kansoilla, olisi näkyvä hallitsija, joka voisi olla heidän johdattajansa sodassa. Samuelin täytyi myöntymän kansan tahtoon ja valitsi siis Saulin Israelin kansan ensimmäiseksi kuninkaaksi. Tämä vapautti voimallisella kädellä kansaa vihollisistansa, Philisteista, mutta sai vielä eläesssänsä nähdä, kuinka Samuel ilmoitti hänen menettäneen oikeutensa kuninkaan arvoon ja valitsi Davidia kuninkaaksi. Tämän täytyi kuitenkin Saulilta paljon vainoa kärsiä, ennenkuin pääsi kuninkaan-istuimelle. Davidin hallitessa nousi valtakunta korkeimmillensa sekä mahtavaisuutensa että rikkautensakin puolesta. Hän voitti kaikki vastustajansa ja valloitti Jebon eli Jerusalem'in kaupungin Zionin lujan linnan kanssa. Nyt David muutti asuntonsa Jerusalemiin, joka tämän kautta tuleviksi aioiksi tuli maan pääkaupungiksi. Kun nyt David vihdoin viimeinkin voitti pysyvätä rauhaa, niin koetti hän tehdä Jumalanpalveluksen juhlallisemmaksi ja somemmaksi. Itse hän sepitteli joukon hurskaita veisuja, jotka meidän aikoina "Psalmien" nimellä ovat tunnetut. Hänen kuoltua pääsi poikansa Salomoni kuninkaaksi (vuodesta 1015 aina vuoteen 975 saakka ennen Kristuksen syntymää). Tämä sai sittemmin liikanimeksi: viisas. Kansa nautti hänen hallitessansa niitä etuja, jotka olivat Davidin sotavoitoista lähteneet; "jokainen asuskeli viina-köynnöksen ja viikunapuunsa varjossa; ihmiset olivat lukemattomat, niinkuin sannan-hiekat meressä, söivät, joivat ja olivat iloiset" — niinkuin Pyhä Raamattu kuvailee meille tätä onnellista aikaa. Salomonin tärkein toimitus hallituksensa aikana oli templin rakentaminen, jossa sitten Jumalanpalvelus vietettiin. Niinkuin tiedämme kuului tähän Jumalanpalvelukseen myöskin uhria, niinkuin Mooses oli määrännyt. Templi oli kaikista tämän aian rakennuksista etevin sekä jaloutensa että loistavaisuutensa puolesta. Salomonin hallitessa rupesi myöskin kaupan-liike edistymään; laivansa kulkivat pitkin meriä ja toivat maahan kultaa ja hopeata.

Valitettavasti ei saanut tämä Juudan kansan onnellinen olo kauan kestää. Salomoni poikkesi monissa seikoissa Moseksen säännöistä ja isien tavoista ja noudatti pakanallisten kuningasten esimerkkiä. Kansa kävi tytymättömäksi, niin että kuninkaan kuoltua kymmenen sukukuntaa luopui Davidin huoneesta ja Salomonin poiasta ja perintöruhtinaasta Rehabeamista ja valitsi Jerobeamin kuninkaaksensa. Rehabeam pääsi kahden sukukunnan, Judan ja Benjamin, kuninkaaksi.

Näin oli tuo onneton hajotus tapahtunut, joka oli syy Juudan kansan häviöön. Siis oli jälkeen Salomonin kuoleman kaksi valtakuntaa: 1 Juudan valtakunta, jolla oli Salomonin poika Rehabeam kuninkaana; ja 2 Israelin valtakunta, Jerobeam kuninkaanansa. Molempien valtakuntien historia ei sisällä muuta kuin jumalattomuutta ja kurjuutta.

Jerobeam, Israelin valtakunnan kuningas, teki Sichem'in pääkaupungiksensa. Kun tahtoi peräti hävittää sen arvon, joka Jerusalemilla templinsä vuoksi oli, kielsi hän alamaisensa templiin menemästä ja asetti maassansa kaksi epäjumalan-kuvaa. Nyt kansa lankesi epäjumalien palvelukseen, vaikka ennostuneet Propheetat voimiensa mukaan varoittivatkin sitä tämmöiseen ilkeyteen rupeemasta. Pakanalliset kuninkaat sotivat voimakkaasti Israelin valtaa vastaan ja sen viimeisen kuninkaan, Hosean hallitessa tuli Assyrialainen kuningas Salmanassar ja valloitti koko valtakunnan. Itse Hosea kuningas ynnä iso osa asukkaita vietiin Assyriaan vankeuteen, v. 722 e.Kr. Maahan jääneet kansoittivat sittemmin Samarian ja kutsuttiin Samariiteiksi. Mutta Juutalaiset eivät koskaan lukeneet näitä kansalaisiksensa.

Yhtäläinen onnen kohtausta kohtasi sittemmin myöskin Juudan valtakuntaa. Onnettomat taistelukset pakanallisten muukalais-kansojen kanssa heikonti sen voimia, niin että viimeinkin tuli Assyrian kuningasten veron-alaiseksi. Hiskia kuninkaan hallitessa kukoisti valtakunta vielä kerran; sillä Hiskia

oli hurskas ja jumalinen; hän asetti rappiolle jääneen templin-palveluksen vanhaan kuntoonsa, varusti ja linnoitti Jerusalemia ja lakkasi maksamasta pakanalliselle Assyrian kuninkaalle häpeällisen veron. Mutta eipä aikaakaan, niin huononi jälkeistensä hallitessa valtakunnan olo huononemistansa. Juudan valtion viimeinen kuningas Zedekia kohosi sotimaan Babylonin kuningasta Nebukadnezaria vastaan. Mutta tämä lähestyi Jerusalemia ison sotajoukon kanssa ja alkoi kaupunkia piirittämään. Tämä hänelle onnistui niin, että valloitti kaupungin ja antoi hävittää kaikkia, myöskin tuon komean templin ja Davidin linnan, ja viedä isoimman osan valtakunnan asukkaita Babyloniin, v. 588 e.Kr. Turhaan oli Propheetta Jeremias varoittanut Nebukadnezaria tästä siirtämisestä; ennustuksensa olivat käyneet täyteen toteen ja hänen täytyi nyt kaupungin raunioilla itkein valitella:

"Kuinka se kaupunki niin yksinäinen on, joka täynnänsä kansaa oli? Hän on niinkuin leski; joka ylimmäinen oli pakanoitten seassa ja vallan päällä maakunnissa, sen täytyy nyt veron alaisena olla. Zionin tiet ovat autioina, kun ei kukaan juhalle tule. Kaikki portit seisovat avoinna ja hänen pappinsa huokaavat."

Näin tapahtui Juudan valtion surullinen häviö. Juudan kansan vankeus Babylonissa kesti aina v. 536:teen saakka. Sinä vuonna saivat Juutalaiset Persian kuninkaalta, Kyrokselta, joka oli Assyrian valtaa kukistanut, luvan isänmaalle palataksensa. Kotiin palanneitten ensimmäinen työ oli uudesta rakentaa Jerusalemin hävitetyn templin. Tästä aiasta alkaen oli Juudan kansassa kaikki halu epäjumalien palvelukseen tauonnut. He olisivat kernaammin elämänsä ynnä kaikki omansa heittäneet, kuin luopuneet isiensä uskonnosta. Mutta valtiolliseen itsenäisyyteen eivät koskaan enään päässeet; ikipäiviksi jäivät vierasten hallitsijoitten alamaisiksi. Vähän aian kuluttua jälkeen templin rakentamisen, tuli taas uusi joukko kotiin pyrkiviä Juutalaisia, joitten päämies oli Esra. Nyt rakettiin Jerusalemin kaupunki uudesta ja Jumalanpalvelus asetettiin vanhalle kannalle. Mutta tämä rauhallinen olo ei kauan kestänyt. V. 320 e.Kr. valloitti Egyptin kuningas Ptolomaio Palästinan, jonka nimen Kanaanin maa nyt oli saanut. Mutta v. 197 e.Kr. täytyi Egyptin kuninkaan jättää Palästinan Syrialaisten haltuun. Nyt alkoi Juutalaisille kova aika, joka kesti, kunnes Makkabeain sankarisuku pelasti heitä vieraasta orjuudesta. Nyt saivat taas jonkunmoisen vapauden ja ominaisen hallituksen. Ylimmäiset papit tulivat nyt hallituksen toimeen. Jesuksen Kristuksen syntymä-aikana oli kyllä Juutalaisilla oma kuninkaansa, mutta olivat Roomalaisten käskyn-alaisina. Kun ehtimiseen koettivat tästä valta-herruudesta päästä, niin täytyi Rooman Keisari Titon vihdoon viimeinkin, v. 70 jälkeen Kristuksen syntymän, kokonansa hävittää Jerusalemin kaupungin. Tästä aiasta alkaen rupesivat Juutalaiset pitkin maailmaa kulkemaan ja jo ensimmäisen jälkeen Kristuksen nousevan vuosisadan lopussa oli kummallinen eikä milloinkaan ennen nähty näytelmä maailmalle tarjona: iso ja lukuinen kansa, jolla ei ollut isänmaata. Sitten ovat Juutalaiset, sinne tänne hajonneina, oleskelleet ilman vakinaisetta kotomaatta. He ovat kiinteästi pysyneet uskonnossansa ja muutenkin tavoissansa. Keski-aian[1] raakoina aikoina täytyi Juutalaisten usein kristillisissä valtakunnissa paljon vainoa ja ahdistusta kärsiä ja meidänkin aikoina ovat he harvoissa maissa päässeet samoihin oikeuksiin, kuin kristityt samassa maassa.

Semmoinen on tuon merkillisen ja melkein kummallisen Juudan kansan historia. Tämän haltuun jätettiin Jumalan ensimmäiset ilmestykset, tässä kansassa saivat ne ikäänkuin leposian maanpäällä, kunnes oli aika heidät kaikille maailman kansoille julistaa. Ja Juudan kansa, joka asui itämaan epäjumalallisten kansojen keskellä, säilyttikin Jumalan hänelle antamat ilmestykset kalliimpana tavaransa. Kun kaikissa sen aikaisissa kansoissa epäusko ja hirvittävä tapojenturmelus oli valloille päässyt, niin pysyi vielä Heparan pienessä kansakunnassa usko yhteen Jumalaan vakaana. Perheelliset avut, jotka voimme sanoa ihmiskunnan kaunihimmiksi, kukoistivat myöskin Juudan kansassa. Juutalaisissa oli myöskin hyvin varhain oikea Jumalan säätämä olo vanhempien ja lapsien välille päässyt juurtumaan. Vanhoista aioista olivat he myöskin viljelleet nuot muinaisuudessa aina yhdistetyt ihannetaiteet, soitto, laulu ja tanssi. Davidin aikana olivat he tottuneet itämaalliseen ylellisyyteen; hyvänhajuiset pihat tuoksuvat vaatteista ja huoneista. Naisihmiset elivät kohtuullisesti ja enemmiten yksinäisyydessä, viettäen aikansa kutomisella, jota olivat jo Egyptissä oppineet. Kertomus Salomonin templistä Pyhässä Raamatussa (1 Kuningasten Kirja 6 luku) näyttää meille selvästi, että Heparalaiset jo siihen aikaan olivat useihin koneisiin pystyneet. Davidin hallitessa yltyi vaateitten ylellisyys yltymistänsä, niin että tämä kuningas yhdessä virressänsä (45 Psalmi) taisi huuhdahtaa:

"Ilo on kuninkaan tyttären loisto
Hän on kultaisissa vaatteissa puetettu".

2. Intialaiset.

Kansojen vanhin historia on tiheään pimeyteen kätkeyty. Samaan aikaan, kuin Heparalaisten vanhin historia alkaa, levisi myöskin toisia kansakuntia muille maan äärille. Niin tiedämme jo Aaprahamista, että hän oli tullut monien ulkomaanlaisten ruhtinasten tutuksi; Josephin historiasta havaitsemme, että

Egyptissä jo siihen aikaan laadullinen kuninkaanvalta oli päässyt toimeen. — Vanhan ajan merkillisempiä kansoja on myöskin Intialaiset. Tiedot Intian historiasta ovat hyvin vähäiset. Mutta sen selvästi havaitsemme, että Intialaiset, niinkuin myöskin Kiinalaiset vuosituhansien kuluessa ovat jääneet melkein samalle sivistyksen kannalle. Intia, Itä-intiaksi kutsuttu erotukseksi Länsi-intiasta, on ääretön iso maa täynnä kaikkia, mitä ihana luonto ikänä voi tuottaa. Kirjotettuja tieto-lähteitä maan vanhimmasta historiasta meillä ei ole; kaikki historiallinen tieto on saduista tuotava. Kansan sisällisestä olostasta on kuitenkin joksikin tarkat tiedot, kun se meidän aikoina on melkein samallinen, kuin kansan muinais-aikana. Intialaiset ovat jakauneet toisistansa tarkasti eroitettuihin säätykuntiin, jotka kiinnittävät poian samaan elatuskeinoon ja virkaan, jossa isä oli ollut. Semmoisia säätykuntia on Intialaisilla neljä. Niihin kuuluvat ovat:

1. Braminit eli Papit. Kaikki taidot ja tiedot ovat näitten hallussa. He ovat lääkäriä ja tuomaria ja johdattavat kaikki asiat. Tämä säätykunta on kaikista sivistynein. 2. Kschetrit eli sotijat. 3. Vaisyat eli ammattimiehet. 4. Sudrat eli palvelijat. Kansan alhaisin sääty on Pariain, jotka ovat kaikista muista säätykunnista suljetut ja kovimman ylenkatseen alaiset. Kaikki yhteisyys näitten onnettomien kanssa on kovasti kielletty.

Että Intialaiset ennen ovat seisoneet jotensakin korkean sivistyksen kannalla, todistavat vielä olevat tiedeitten ja taideitten muistomerkit, jotka ovat muinaisista aioista säilyneet. Parhaamman todistuksen Intian entisestä sivistyksestä antaa meille kansan jalot runo-teokset, jotka ovat kirjoitetut tuolla pyhällä Sanskriti-kielellä, joka jo aikaa sitten on kansan huulista kadonnut. Myöskin on muinaisista aioista jäänyt jäljelle rakennuksia, joitten suuruus ja jalous on kummastuttanut kaikkia nousevia sukupolvia. On, näet, templiä, rotkoja ja pyramidia, joista muutamia ovat maan allekin raketut. Näistä ovat merkillisimmät kallioon hakatut templit Elefanten ja Salsetten saareilla. — Vedas nimiset pyhät kirjat ovat Intialaisten uskonopin alkutiedot. Näissä on oppi yhdestä kaikkivaltiaasta Jumalasta ja sielunvaelluksesta pääkappaleina. Uskotaan, näet, sielun, ihmisen kuoltua, muuttavan toisiin ruumiisiin, myöskin eläimiin. — Kansan ominainen luonne on pysynyt jotensakin muuttumatonna. Velttous ja hehkuvaisuus on ylinnä. Vierasten käskyjä noudattavat Intialaiset useinkin omaan tahtoonsa melkein katsomatta.

3. Ekyptiläiset.

Egyptin kansa on ensimmäinen, josta sivistys ja viljelys on päässyt muille maille leviämään. Kun Patriarkka Jakoppi vielä karjan-hoitajana eleli päiviänsä, oli Ekyptissä jo täydellinen valtakunnallinen olo muodostunut. Mutta kuin tämän maan luonto on niin erinomainen ja on kansan edistymiseen ja sivistykseen meidän aikoihin asti paljon kossut, niin on meidän ensiksi tämän kummallisen maan luontoa tarkasteleminen.

Egyptin on Pohjois-ahrikassa ainoa maa, jonka läpitse iso virta melkoiselta pituudelta juoksee. Maan viljelys ja satoisuus on kokonaan tämän Nil nimisen virran vaikuttama. Sillä tämä voimallinen kymi tulvaa joka vuosi kesä-aikana yli reunojensa ja peittää maan veteen. Silloin täytyy asukasten paeta vuorien kukkuloille ja muille paikoille, joihin tulvavesi ei pääse. Siellä sitten pysyvät, kunnes virta taas vetäytyy takasin alaansa. Mutta tämä jättää mennessänsä viljamaille erinomaisen höystävän lietteen, joka tekee pellot niin hedelmällisiksi, että, muuta höystöä ja työtä kaipaamatta, antavat kylväjälle ihmeellisen runsaan sadon. Tämä Nil-virran kastama alankomaa, joka myöskin kutsutaan Nilin laaksoksi, on vanhastaan ollut oikea viljelyksen pesä. Viljelys on, näet, virran juoksua seuraten, käynyt etelästä pohjaseen, niinkuin vanhat muistomerkit vielä kylliksi osoittavat. Missä Ekyptiä eteläisempänä Nilin molemmat haarat toisiinsa yhdistyesssänsä tekevät ison saaren, oli tuo ikivanha Meroe niminen pappein valtakunta. Tämän valtion olivat ennen muinoin papit asettaneet ja, saatuansa kaiken hallituksen käsiinsä, ruvenneet kaupankäynnillä kaukaisilla maille maata rikastuttamaan. Täällä sitten pääsi viljelys melkoiseen kukoistukseen ja täältä sai myöskin Ekypti sivistyksensä alkusiemenet. Ensiluussa Ekypti ei ollut yhtä ainoata suurta valtakuntaa, vaan oli moniin pienempiin jaettu, jotka sitten aikojen kuluessa yhdistettyinä tulivat yhdeksi suureksi valtioksi, jonka pääkaupunki oli tuo mainio Täbai, joka jo 1000 vuotta e.Kr. kutsuttiin "sataporttiseksi". Näissä muinaisissa aioissa kukoisti tässä kaupungissa korkein sivistys, mikä silloin maailmassa oli.

Näitten aikojen kuuluisimpia hallitsijoita Ekyptissä oli Sesostris (1500 e.Kr.), joka valloitti Aasian kansat.

Pappien säätykunta oli muinaisista aioista Ekyptissä suuressa arvossa. Tähän kuuluvat suvut olivat etevimmät ja rikkaimmat koko maassa. Heidän omina oli myöskin kaikki laveimmat ja parhaimmat alustat. Kaikki virat ja toimitukset, joissa tieteellistä oppia tarvitaan, olivat heidän hallussa. Niin olivat he lääkäriä, tuomaria, rakentamisen johdattajia j.n.e. Heiltä sai Moseskin kaiken oppinsa. Myös otettiin

heidän säätykunnasta kuninkaalliset neuvonantajat. Tällä lailla pääsivät hallituksenkin asioissa perää pitämään. Pappien säätykuntaa likinnä arvossa oli sotijain, joitten luku silloin, kuin valtakunta oli hyvissä voimissa, meni aina puolen-miljonaan. Palkaksi saivat nämät alusmaita nautittavaksi. Elatuskeinot eli ammatit olivat kolmannen lukuisimman säätykunnan huostaan jätetty. Tähän kuului käsi-työläiset, taiturit ja kauppiaat. — Ekyptissä näemme siis olevan melkein samat kansalliset laitokset kuin Intialaisillakin. Ekyptiläisillä oli aikaisemmin kuin muilla kansoilla viisaat ja säveät la'it ja he antoivat siis muille seurattavan esikuvan. Heidän uskontonsa oli epäjumalien Osiris'in ja Isis'in palvelukseen perustettu. Näitten kuvat palveltiin yli koko Ekyptin maan. Osiris kunnioitettiin sankarina ja maanviljelyksen perustajana. Myöskin oli hän kuvauksena niistä luonnon voimista, jotka tekivät maan hedelmälliseksi. Isis taas oli kuun kuva. Aivan kummallinen tapa vanhoilla Ekyptiläisillä oli muutamien eläinten kunnioitettaminen. Oli, näet, monta lajia eläviä, jotka sen hyödyn vuoksi, joka ihmisillä heistä oli, pidettiin pyhinä. Semmoisia oli kissat, käärmeet ja koirat y.m. Joka tahdollansa jonkun näistä elävistä tappoi, rangaistiin kuolemalla. Mutta erinomaisessa arvossa pidettiin kaksi sonnia, Apis Memphin ja Mnevis Heliopolin kaupungissa. Myöskin epäjumalille uhrattiin sonnia. — Ehkä tällöinen ilkeä epäusko oli päässyt Ekyptiläisiin juurtumaan, uskovat he kuitenkin, ihmisen elämän jatkautuvan kuoleman jälkeen. Tämän elämän pysyväisyydestä eivät paljon väliä pitäneet, mutta sitä enemmän pitivät kuoleman jälkeiset olot arvossa. Sitä vasten olikin heillä iso huollenpito kuolleista ja haudoista. Kuolleitten ruumiit balsamoittiin ja ovat semmoisinaan, jolloin niitä kutsuttiin muumioiksi, säilyneet vuosi-sadat läpitsensä meidän aikoihin asti. Balsamoittu ruumis käärittiin hienoon kankaaseen ja kasvat peitettiin naamarilla, johon kasvojen muoto oli kuvattu. Näin verhottu pantiin mummia arkkuun kalliista puu-aineesta ja laskettiin sitten hautaan. Haudat taas olivat isot maanalaiset luolat, jotka tavallisesti olivat maakunnan läpi kulkevien vuori-selänneitten juurella. He olivatkin haudoiksi hyvin sopivat. Nämät kuolleitten lepokammiot ovat vielä meidänkin aikoihin asti säilyneet, kun elävien asunnot jo aikaa ovat hävinneet.

Jo aikasin rupesivat Ekyptiläiset tähti-oppiin pystymään. He olivat ensimmäiset, jotka määräisivät auringon vuoden 365 1/4 päiväksi. Myöskin on mittaus-oppi heidän keksimänsä ja lääkkiys-oppi pääsi heidän kautta parempaan kuntoon. Heistä sai tuo kuvakirjoitus, josta nykyään kaikki Ekyptin muistopatsaat ovat täynnä, alkunsa. Myöskin syntyi heistä ylempi rakennus-taide, ehkä heidän synkeä mielenlaatunsa ja rakkaus muinaisuuteen estikin heidät siinä taiteessa paljon edistymästä. Rakennukset ovat hirvittävästä suuruudestaan kuuluisat. Maailman mainiot ovat Pyramidit ja Obeliskit, nuot Ekyptiläisten jalot muinaisuuden muistot. Obeliskit olivat nelikulmaiset, silitetyt patsaat, jotka usein ulottuivat 200 jalan korkeaksi. Tämän kiven-paljouden kuljettamiseksi ja asettamiseksi oli summattoman paljon työväkeä tarpeella. Sentähden täytyi kansan rasittavilla päivätöillä Pyramidin ja kuningasten hautojen rakennettaessa, menettää aikansa ja voimansa. Niin puhutaan eräästä Keops-nimisestä kuninkaasta hänen yhtä päätä pitäneen 100,000 ihmistä työssä rakentaaksensa pyramidin; ja ilman tämmöstä väen-paljoutta ei olisikkaan semmoisia ihmetöitä voinut syntyä.

Paitsi näitä rakennuksia löytyy myöskin maanalaisia teko-luolia, jotka käytettiin asuin-huoneiksi tahi haudoiksi joko kansalle tahi kuninkaille. Semmoisia katakombi-nimisiä hautoja oli kullakin kaupungilla ainakin yksi, mutta toisinaan useatkin.

Tämä osuus Ekyptin historiasta, jonka nyt olemme kuvailleet, loppuu 8:teen vuosisataan e.Kr. Sen jälkeen valloittivat Etiopilaiset Ekyptin maan, joka jo ennen oli jakaunut useampiin pienempiin valtakuntiin. Ekyptiläiset kyllä loivat vieraan ikeen päältänsä, mutta entinen kukoistus oli jo mennyt palaamattomiin. Tällä aialla tapahtuu vielä tuon mainion Labyrintin rakentaminen. Tähän kuuluisaan rakennukseen kuului kaksitoista peitettyä pihaa, puolentoista tuhatta maan päällä olevata kammiota ja yhtä monta maan alle rakettua.

Muutamien vuosisatojen kuluttua noin v. 650 e.Kr. onnistui Psammetikolle, päästä Ekyptiläisten itsevaltiaaksi. Nyt alkoi uusi aikakausi Ekyptin historiassa. Muukalaiset, jotka ennen olivat olleet maasta suljetut, pääsivät nyt vapaasti maassa liikkumaan. Kauppahalu heräsi yht'äkkiä kansassa. Mutta eipä paljon aikaa suotu tälle uudelle vireydelle, synnyttääksensä uusia voimia Ekyptin maalle. Jo v. 525 saivat Persialaiset koko maan haltuunsa. Ekyptin kansa, joka tähän asti oli ollut kaikista maailman kansoista etevin, muuttui nyt yhä vähäpätöisemmäksi. Kuninkaas olivat Persian läänitys miehet, kunnekka Makedonian kuningas Aleksanteri Suuri v. 332 e.Kr. valloitti Ekyptin maan. Mutta eipä aikaakaan, niin hajosi tuo iso Makedonialainen valta, perustajansa kuoltua v. 323. Silloin otti Ptolemaio, joka oli ollut Aleksanterin sotapäälliköitä, Ekyptin maan hallitaksensa. Siis oli Ekypti taas päässyt itsenäiseksi valtakunnaksi, jommoisena se pysyi, kunnes joutui Rooman käskyn-alaisiksi. Kuitenkin sai kansa pitää omia kuninkaitansa aina vuoteen 31 saakka, jolloin maa tehtiin roomalaiseksi maakunnaksi. Tästä aiasta alkaen hävisi tämä ihmeellinen maa historian muistosta. Kansain-vaellusten aikoina, joista vasta tulemme puhumaan, oli Ekypti milloin yhden milloin toisen kansan rääkättävänä, kunnes yhdistettiin Turkin valtakuntaan, jonka alusmaana se tähän asti on pysynyt. Viimeisellä vuosikymmenisellä ovat tieteet ja taiteet Ekyptin maassa taasen syntyneet uuteen vireyteen ja voimaan.

4. Babylonilaiset ja Assyrialaiset.

Nuot Tigrin ja Euphratin virtain ympäriset maakunnat Aasiassa olivat jo ikivanhoista aioista olleet viljelyksen hallussa. Tähän viittaa myös tuo Pyhän Raamatun kertomus Babelin tornin rakentamisesta; Babel eli Babyloni liki Euphratin virtaa, oli muinais-aian kuuluisampia kaupunkia. — Näiltä tienoilta lähtivät useat niistä valloittajista, jotka kauhistuttivat koko Aasiata ja pakoittivat sen kansat valtansa alle. Moseksen kertomukset mainitsevat Nimrod nimisen sankarin olleen Babylonin valtakunnan perustaja. Tämän sanotaan ensiksi ruvenneen Assyrian pääkaupungin Niniven rakentamiseen. Toiset alkutiedot sanovat Ninon tämän valtakunnan perustajaksi. Hänen puolisonsa oli tuo mainio Semirami, joka rakensi Babylonin kaupungin, tehden sitä mainion komeaksi ja uljaaksi, ett'ei maalla mointa ollut. Kaupungin ympäryys oli 6 peninkulmaa. Jälkeiset kuninkaat mieltäytyivät semmoiseen hehkuvaisuuteen, että hallitus kävi yhä riutuvaisemmaksi. Sentähden taisivat Medialaiset helposti kukistaa viimeisen Assyrialaisen kuninkaan Sardanapalin vajonnutta valtaa. Tämä sytytti linnansa tuleen ja poltti itsensä tavaroineen päivineen tuhaksi, noin 900 e.Kr. Tulevina aikoina pääsivät Assyrialaiset taas isoon valtaan, mutta historialla on heistä varsin vaillinaisia tietoja.

Babylonian maa oli erittäinkin maanviljelykseksi sopiva. Iso joukko suurempia ja pienempiä kaivantoja kulki joka haaralta maan läpitse. vasta sittemmin, kuin Kaldalalaiset olivat saaneet Babylonin haltuunsa, nousi tämä kaupunki siihen ihmeteltävään suuruuteen ja komeuteen, joka teki sen maailman mainioksi. Entiseltä olevat rakennukset isonnettiin vallan suunnattomiksi ja uusia mahdottomia ihmetöitä syntyi yhtä päätä, semmoisia oli kaupungin korkeat ja leveät muurit, Semiramin rippuvat yrттitarhat, jotka olivat korkeille ylevyyksille tehdyt.

Babylonilaisissa oli taipumus komeuteen ja hehkuvaisuuteen ylinnä. He tuoksuivat hyvillä voiteilla ja pitivät sinettisormuksia sormilla ja kädessä kaunistetuita sauvoja, joilla käsisiat olivat täynnänsä kaikellaisia koristuksia, niinkuin lintuja, kukkasias y.m., jotka olivat siihen leikatut. Heidän kalliit vaatteet, kauniit matot ja hakatut kivet olivat vanhassa aiassa yli ympärin kehitut. Lavea kaupankäynti sekä maalla että merellä teki Babylonin ison liikkeen keskupaikaksi, johon se myöskin oli vallan sopiva, kun Persian merenlahti ei ollut kaukana. — Merkillinen tapa oli Babylonilaisilla, viedä sairait torille, että jokainen sivutsemenijä voisi neuvonsa antaa. Tytöt tarjottiin huutokaupalla enimmänsä maksaville naitaviksi. Tämä naimis kauppa tapahtui vuosittain joka kylässä, ja hinta, mikä kauniista maksettiin, oli välistä hyvinkin suuri. Muutoin olivat Babylonilaiset ikivanhoista aioista kehitut tiedoistaan ja taidoistaan, erittäinkin tähtitieteessä. Sittemmin ruvettiin myös tähtiä jumalallisiksi olennoiksi kutsumaan ja heitä palvelemaan.

5. Phoinikilaiset.

Phoinikilaiset eivät ole sota- ja valloitus-teoista vaan keksinnöistä ja teollisuudesta maineensa saaneet. He asuskelivat eteläisessä Syriassa pitkin välimeren kaitaa rannikkoa. Tästä meren likeisyydestä syntyi heissä halu merenkulkuun ja kaupankäyntiin; he olivatkin vanhimmilla aioilla ainoat, jotka jotain laveampaa kauppaa kävivät, vaihettaen eri maitten tuotteet toisiinsa. Ensiksi rupesivat merirosvoiksi välimerellä, mutta pian kuljeskelivat tätä merta kauppioina. Vanhin kauppakaupunki tällä rannikolla oli Sidoni, mutta pian tuli Tyro kaikkein mahtavammaksi kaupassa ja liikkeessä. Tyron rikkaudesta, loisteesta ja kaupan-teosta antaa propheta Hesekiel (27:ssä luvussa) komean kertomuksen. Muut Phoinikilaiset olivat yhtä vireät ja vilkkaat. Matkoiltansa toivat kotiinsa tinaa ja merenpihkaa eli merenkultaa (joka vanhaan aikaan kutsuttiin elektroksi). Nämät aineet oli heidän kaukaisista maista tuominen. Tinaa saatiin Britannian saarista ja merenpihkaa luultavasti Itämeren rannikoilta. Toiselta puolelta taas purjehtivat punaisesta merestä rikkaille etelämaille, onnelliseen Arabiaan ja Intiaan.

Yhtä lavea oli myöskin Phoinikilaisten maakauppa, jota matkajoukoissa eli karavaanissa käytiin Aasian kaukaisimmissa paikkakunnissa. Tämmöiselle matkajoukolle myivät Jaakopin poiat Joseph veljensä.

Näin saivat Phoinikilaiset pitkin maata ja merta kaiken maailman kalliimmat tuotteet, niinkuin kultaa, kalliita kiviä, helmiä, kanelia ja suitsutuksia, jotka käytettiin pyhillä uhrilla. Tämän lavean kaupan tueksi asettivat he siirtokuntia milloin minnekin. Tämmöisiä Phoinikilaisten asettamia siirtokuntia oli Kretassa, Siciliassa, Sardiassa ja muilla Keskimeren saareilla ja erittäinkin Espanian eteläisellä ja läntisellä rannikolla. Tässä syntyi noin v. 1100 e.Kr. tuo kuuluisa Cadiz. Mutta Phoinikilaisten etevin siirtokunta oli Ahrikan pohjois-rannikolle perustettu Karthago. Näin näemme jo kansojen hämärässä muinaisuudessa pitkin Keskimeren rantamaita vahvoja kaupunkia, joitten satamat oli täynnä liehuvia laivanviiriä, ja kaukaisissa santakorvissa havaitsemme joka haaralle kulkevia matkajoukkoja.

Mutta yhtä ison maineen ovat Phoinikalaiset keksinnöillensä ansainneet. Heistä luullaan lasin keksintö syntyneen. Tämä aine kuitenkin muinaisuudessa ei niin yleisesti käytetty kuin meidän aikoina. Sittemmin keksivät he purpura-värin, joka saadaan purpura-simpsukan nesteestä. Tämä purpura-neste käytettiin ainoasti kangasten värjäykseksi. Luultavasti on myöskin heistä luvunlasku, raha ja puustavinkirjoitus saaneet alkunsa. — Phoinikalaiset eivät itsenäisyytensä aikana olleet yhtä valtakuntaa, vaan olivat jakauneet moniin omavaltaisiin kaupunkikuntiin, joilla olivat omat perintökuninkaan. Näitten valta taas oli la'issa hyvin tarkkaan määrätty ja rajoitettu. Näistä kaupungista oli — kuten jo mainitsimme — Sidoni ja Tyro etevimmät. Sittemmin antautuivat Phoinikalaiset Persian vallan alle ja tulivat näin tämän valtion onnen ja onnettomuuden osallisiksi. Vihdoin viimeinkin oli heidän Rooman valtan myöntyminen.

6. Persialaiset.

Mediläiset, Bakrilaiset ja Persialaiset, jotka asuivat useimmissa Tigrin ja Indon välisissä maakunnissa, olivat alkuansa ainoastaan yhtä kansaa, nimeltä Arilaiset; myöskin ovat he Zendkielestä, joka oli heille yhteinen ja siis yhdisti heidät yhteen kansaan, saaneet nimitykseksi Zend-kansan. Ensiksi oli Mediläiset näistä etevin, kunnekka Kyro kuningas, kukistettuansa Mediläisten valtaa, perusti Persian suurta valtakuntaa, v. 559 e.Kr. Persialaisten uskonto on mainion Zoroasterin tekemä, joka eli 8:nessa vuosisadassa e.Kr. Hän antoi samaten kuin Moses, yhdessä uskonopilliset ja valtiolliset säännöt, jotka ovat Zendavesta nimiseen kirjaan kirjoitetut. Tämä Zend-kansan pyhä kirja on vasta sata vuotta sitten löydetty ja tutuksi tullut.

Zoroaster ei määrännyt jumalanpalveluksessa mitään epäjumalan-kuvain palvelusta ja templin rakentamista. He jumaloitsivat kuvallisesti valoa ja tulta, jonka synnyttäjä kutsuttiin Ormuzd'iksi. Nämät Ormuzd'in Palvelijat olivat uutteria maanviljeliöitä, josta voimme arvata, kuinka paljon tämä uskonto vaikutti Zendkansan sivistymiseen.

Zoroasterin la'in mukaan on kansa, niinkuin Intiassakin jaettu neljään säätykuntaan: papit, sotijat, maanmiehet ja ammattimiehet. Papit eli Magit olivat, niinkuin itämaissa ainakin, suuressa arvossa. Heidän hallussa olivat rukouskaavat, joilla Ormuzd ylistettiin; ainoastaan heidän kautta olivat rukoukset ja uhrin mahdolliset. He olivat kuningasten neuvonantajat sekä hengellisissä että maallisissakin asioissa. Kuningas taas pidettiin korkeana yliluonnollisena olentona, ikäänkuin Jumalan siaisena maan päällä. Vaikea oli päästä hänen puheelle; hän oli maan ja kansan täysivaltainen herra. Jokainen sana, kuin suustansa lähti, pidettiin niin tärkeänä, ett'ei saanut jäädä unohduksiin, vaan kirjoitettiin ylös. Sentähden oli kirjoittajia aina ympärillensä. Myöskin suurilukuinen vartia-väki ympäröitsi hänen.

Persian kuningasten tavalliset asuntopaikat olivat Ekbatana, Susa ja Babylon, jotka vaihtelivat toisiinsa sen mukaan, mitä vuodenaikat vaativat. Kuningasten hautausmaa oli Persepolissa, joka oli ikäänkuin kuolleitten pääkaupunki. Kukin ruumis sai täällä oman, välistä vuorenkylkeen hakatun, asuntonsa, johon ei ainoastaan kaikki, minkä elävä ihminen ruumiin ravinnoksi tarvitsee, vaan myöskin iso joukko kultaa ja hopeata oli hänelle pantu. Kaiken tämän hyvän suojelluksensa, seisoi haudoilla suurilukuinen vartia-väki. Vielä meidänkin aikaiset katsastavat kummastuksella ja kunnioituksella noitten suunnattomien rakennusten raunioita.

Valtakunnan yhä karttuva laveus synnytti hallitus-muodon, joka vielä meidänkin aikoina Aasiassa tavataan. Kunkin maakunnan haltiaksi pantiin maaherra eli Satrapi, jolle annettiin iso valta. Mutta jos tällainen mies joutui kuninkaan vihoihin, antoi kuningas usein kohdakkoon kaulansa poikki lyödä.

Persialaisilla oli jo ikivanhoista aioista yleinen tapa, pitää syntymäpäivänsä suurimmassa arvossa. Myöskin köyhillä oli semmoisena päivänä runsaammat atriitit kuin tavallisesti. Viiniin oli Persialaiset sangen mieltyneet. Heillä oli tapana, juomingissa tärkeitä asioita keskustella. Toisiansa tavatessa olivat heillä monenlaiset tervehdykset. Kaksi ystävää suuteli toistansa; muut tutut suutelivat toisiansa poskille; alhaissäätyinen lankesi vallassäätyisen edessä maahan. Poikalapset olivat aina ikänsä kuudenteen vuoteen asti äitien huostassa eivätkä olleet tähän saakka silmäiltävänäkään. Mutta nyt ottivat isät heidät kasvattaaksensa ja opettivat heitä jousimieheksi ja ratsastajiksi.

v. 336 e.Kr. kukisti Makedonialainen kuningas Aleksanteri Suuri, tehdessänsä kuuluisan retkensä Aasiaan, tämän mainion Persian valtakunnan. Makedonialainen valtio hajosi 320, mutta Persian valta ei voinut isoon aikaan toipua. Vasta v. 226 jälkeen Kristuksen syntyä Persian valtakunta uudestaan. Tällä väli-aialla (v:sta 320 e.Kr. — v:teen 226 j.Kr.) oli Persian maa ollut ensiksi Syriläisten ja sitten Partilaisten vallassa. Uusi valtakunta pääsi vähitellen hyvään voimaan ja kuntoon. Mutta eipä aikaakaan, niin vaipui onnensa, kun uskonnostansa innolliset Arapialaiset rupesivat maata hätyyttämään. V. 651 j.Kr. tehtiinkin Persia arapialaiseksi alusmaaksi. Myöhemmin v. 1395 valloitti

mainio Mongolin ruhtinas Timur eli Tamerlan myöskin Persian maan ja liitti sen äärettömään valtakuntaansa. Persian Shakit eli kuninkaat pääsivät noin v. 1500 itsenäisiksi hallitsijoiksi, mutta kuitenkin koettivat Turkin Sultanit eli Keisarit kauan aikaa pitää tämän itsenäisyyden riidan alaisena. Tästäpä syttyi alinomaisia sotia Turkin ja Persian välillä. V. 1722 oli Persia kokonansa Turkin käskynalainen. Sotasankari Shak Nadir saatti vihdoon viimeinkin v. 1735 maan Turkin valtaherruudesta itsenäiseen oloon, johon viimeisinä aikoina ainoastaan venäläiset ovat koettaneet sekaantua.

7. Skythiläiset.

Tällä nimellä nimitettiin muinaisuudessa kaikki ne raa'at ja sotaiset kansat, jotka asuskelivat koko tuossa hämärässä melkein tuntemattomassa maakunnassa Mustan ja Kaspian merten pohjoispuolella. Ne jotka asuivat likinnä Mustaa merta pitivät vakinaisia asuntopaikkoja, eläen maanviljelyksestä; muut skytiläiset kansat olivat paimentolaisia. Kaikki nämät kansat kuuluivat Mongolilaiseen kansanluokkaan; nenänsä olivat sisään painetut ja poskensa jotensakin suuret, itse olivat luonteeltansa tuimat ja salaiset. Vangiksi tehdyistä vihollisista uhrattiin yksi kustakin sadasta. Tapettuansa ensimmäisen vihollisen, joi Skytiläinen hänen vertansa. Kaikista hänen tappamista vihollisista vei hän päät kuninkaan luokse, saadaksensa häneltä jonkun osan sotasaaliista. Sillä jos ei hän olisi nämät kuninkaan nähtäviksi vienyt, niin eipä tämä olisi voinut urostöitensä arvostellakkaan. Ankarimpien vihollistensa pääkalloista tekivät he juoma-astioita, jotka rikkaat antoivat sisäpuolelta kullata. Skytiläisten tuima luonne näyttäikse myöskin siitä, miten tekivät liittoa ja kuningasten ruumiit hautasivat. Liittoa tehdessään kaatovat viiniä astiaan ja vihleksien hiviäänsä antoivat he veren pisaroita viinin sekaan. Tähän sekoitukseen kasti sitten kukin liittolainen sota-aseitansa ja viimein joivat kaikki siitä tehden pitkiä rukouksia. Kun kuningas kuoli, niin rumiinsa balsamoittiin ja päällystettiin vahalla; sitten vietiin se sukukuntien ympäri ja kaikkien, joitten tykö tuotiin, piti kerimän hiuksensa, viiltämän otsaansa ja nenäänsä, jopa sysäämän nuoli vasemman kätensä läpitse. Ruumiin viereen haudattiin myös yksi puolisoistaan, juomanlaskija, talliherra ja muut kuninkaan lähimmät palvelijat. Mutta vuoden kuluttua tapettiin vielä viisikymmentä kuninkaan parhaita palvelijoita ja viisikymmentä kauniimpia hevoisiaan. Näitten ruumiit sitten täytettiin jonkunmoisella aineella ja seiväs sysättiin kunkin läpitse ja pantiin sitten pitkänä ratsurivinä haudan ympärillä vartioimaan.

Vasta myöhään onnistui Persialaisille ja sittemmin Aleksanteri Suurelle Skytiläiset valtansa alaisiksi pakoittamaan. Siitä aiasta rupesivat enemmän sivistykseen ja viljelykseen taipumaan.

Ennen kuin jätämme Aasian ja Ahrikan kansoinensa, mainitsemme vielä muutamia sivukansoja, jotka vanhassa aiassa ennen Kristuksen syntymää olivat tutut. Näistä on Armenialaiset, jotka olivat Persialaisille ja Mediläisille heimoa, muistettavia; myöskin Partilaiset, Phrygiläiset, Paphlagonilaiset ja Kappadokialaiset, jotka sittemmin kuuluivat Persian valtakuntaan, eivät ole vallan muistamattomuuteen heitettäviä.

8. Hellenat eli Kreikkalaiset.

Kun Aasian ja osaksi myöskin Ahrikan kansat jo olivat jättäneet maailmalle tuhatvuotisen historian, silloin oli vielä Euroopan mannermaa kansoittamaton ja viljelemätön. Jo oli Juudan kansassa Moses perustanut Jumaluusvallan maan päälle ja uskonopillisella ja valtiollisella la'in-laatumuksellaan tehnyt muistonsa iänikuisseksi. Jo olivat Ekyptissä, Phoinikiassa ja Babyloaniassa tiedeitten ja taidetta harvat siemenet ruvenneet orastamaan, kun Eurooppa vielä oli kolkkana autiomaana. Ensimmäiset asukkaansa näyttävät vähä-aasiasta tulleen, josta he ensiksi pääsivät Hellaan saarentoon eli Kreikanmaahan; jälkeensä levisivät skytiläiset kansat Mustan Meren toiselta puolelta pohjaseen päin. Hellenat eli latinaisella nimityksellä nimetyt, Kreikkalaiset edistyivät pian kaikin puolin niin, että he kaiken maailman kansoista ovat ansainneet melkein suurimman kunnian: Hellenoista on kaikki viljelys, sivistys ja tiede, jonka pesäksi Eurooppa sittemmin muuttui, lähtenyt. Tämän kansan suurin kunnia on, että se kaikista tän aikaisista kansoista saatti tieteet ja taiteet suurimpaan kuntoon, ja edistyi ihmisluonteen hyvät avut siihen määrään, johon niitten ilman korkeammatta ilmestyksettä ja siitä syntyneettä siveysla'itta oli mahdollinen päästä.

Ei mikään kansa ole niin rikas muinaiasiaan saduista, kuin Hellenain, eikä ole millään kansalla nämät lapsuuden aikansa muistot niin nerokkaat ja arvolliset, kuin juuri Kreikan kansalla. Vanhimmissa aioissa eivät nimet, Hellena ja Kreikkalainen olleet tavalliset, sillä Hellenat elikkä Kreikan ensimmäiset asukkaat olivat Pelasgit, jotka elivät maanviljelijöinä. Nämät rakensivat mahdottoman suuret muurit äärettömistä kivimöhkäleistä, joitten jäännökset ovat säilyneet aina meidän aikoihin asti. Heidän etevin

epäjumalan kuva oli Zeus Dodonasta, jota paitsi myöskin muita epäjumalan kuvia palveltiin. Aikojen kuluessa täytyi Pelasgien vetäydä takasin muitten kansojen edestä, jotka sittemmin ottivat yhteisen nimen: Hellenat. Mutta paitsi näitä tuli muista maista muukalaisia meren ylitse. Nämät toivat mukaansa kaikenlaisia taideta Kreikanmaahan. Noin v. 1550 e.Kr. sanotaan Cekropsin tulleen Saisin kaupungista Ekyptistä ja laskenut maalle Attikaan. Hän pidetään Attikan valtion perustajana ja luullaan tänne toimittaneen uskonoppia, maanviljelystä ja lakia, ja myöskin asettaneen avioliitot paremmalle kannalle. Phoinikiasta tuli melkein samaan aikaan Kadmo Boiotiaan, tuoden mukaansa tiedon puustavikirjoituksesta ja muista sivistyksen keinoista. Samaan aikaan nousi Danas Ekyptistä maalle Argoon likitienoille ja perusti tänne valtakunnan, jossa sittemmin Kreikan etevimmät sankarit syntyivät. Näistä kuuluisin oli Herkule, joka tällä Hellenain sankari-aiilla pidettiin suurimmassa kunniaassa, kun muka oli vapauttanut maat hirviöistä ja rosvoista ja siis päässyt aikakautensa hyväntekijäksi.

14:nnessä vuosisadalla e.Kr. tuli Pelopi vähäaasiasta hänestä nimitettyyn Peloponeson saarentoon. Jälkeläisensä ottivat haltuunsa tämän saarenon parhaat maakunnat, Elidin, Argolidin ja Lakonian, jossa myöhemmin Spartan kuuluisa kaupunki syntyi. Attikan valtion oikea perustaja sanotaan olleen Teseo niminen sankari, josta vanhat sadut paljon kummallista kertovat. Tämän satuaian loistavista urostöistä on mainittava Hellenain kuuluisa sotaretki Trojan eli Ilion kaupunkiin, joka on vähä-Aasiassa.

Paridi, Troian kuningas Priamon poika, oli Spartasta vionyt Menelao kuninkaan puolison nimeltä Helena. Tämä konnantyö nostatti koko Kreikanmaan vihoihin. Kaikki ruhtinaat, erittäinkin Odysseu Itakan saaresta kohosi tästä häväistyksestä kosta hakemaan. Nyt koottiin iso sotajoukko, joka kahdella sadalla laivalla vietiin Aasiaan. Mutta Troian kaupunki oli lujilla muurilla linnoitettu ja sen vallit ja tornit olivat hyvässä kunnossa. Priamon vanhin poika, tuo mainio Hektori, oli melkein sotajoukon johdattajana. Ei voinut siis syttyneestä sodasta niin pian loppua tulla, kuin Kreikkalaiset ensin olivat toivoneet. Kymmenen vuotta tämä kauhea sodanmelske sanotaan kestäneen, ennenkuin Hellenat petoksella valloittivat kaupungin ja hävittivät sen tykkänään v. 1184 e.Kr. Tämän tehtyensä palasivat Kreikkalaiset Helenan kanssa kotiinsa. Tästä sodasta ynnä Hellenain paluumatkasta on yksi Kreikan vanhimpia ja kuuluisampia runoilijoita Homero tehnyt kaksi suurta Iliadi ja Odysseia nimistä runoelmaa. Viimeisestä, joka kertoo Odysseon kummalliset vaiheet kotimatallansa, otamme muutamia seikat esitelläksemme, jotka voivat meille antaa jonkunmoisen kuvauksen Kreikkalaisten oloista tällä aialla.

Kun tiedot merenkulussa vielä tähän aikaan olivat hyvin vaillinaiset, täytyi Odyssean paljon harhamatkoja kulkea, ennenkuin pääsi pieneen saarensa ja perheensä tykö. Ensiksi joutui hän Ahrikkaan, josta hän tuulen ajamana tuli Kyklopi-nimisten ihmissyöjäin luokse. Kavaluudella pääsi hän kuitenkin heitä pakoon. Sittemmin kulki hän Sirenain saaren sivutse. Tämän aikaiset sadut sanovat näitten olleen neitikasvoisia hirviöitä, jotka piiloskelivat veden alla, koettaen ihanoilla lauluillaan houkutellessa sivutsekulkijat tykönsä. Näistä tuli Odysseulle kova vastus. Hänen täytyi pistää vahaa kumppaniensa korviin ett'eivät kuulisi lumojain lauluja. Itsestänsäkin ei muuta neuvoa nähnyt, kuin sitoa ruumiinsa purjepuuhun kiinni. — Myöskin joutui hän haaksirikkoon, josta kuitenkin pelastettiin, kun merenlaineet heittivät hänen erään saaren rantaan. Sieltä löysi hänen kuninkaan tytär Nausikaa, joka piikoinensa oli vaatepesossa. Tämä vei Odysseun kuninkaan hoviin, jossa hän ystävällisesti otettiin vastaan. Sen aikaisten tapojen mukaan istui hän pesään tuhkaan; kuningas itse meni tykönsä, tarttui käteensä ja vei vierasten joukkoon ruu'alle. Sitten tuli naispalvelija korea kultainen vesiasia ja hopeainen pesumalja kädessä ja kaasi hänen kätensä päälle vettä, jopa asettikin eteensä pienen pöydän. Sinne pani edeskäypä sitten leipää, lihaa ja kasviksia ja juomakaataja antoi hänelle vedensekaista viiniä. Nytpä uhrattiin, joka tapahtui niin, että muutamia viinin pisaroita kaadettiin maahan ja maljat juotiin pohjaan. Toisena päivänä sai Odysseu suuria lahjoja, kun sanoi, kuka oli. Kuningas varusti hänelle laivan, jolla vihdoin viimeinkin pääsi kotiinsa. Täällä nyt tapasi perheensä, oltuansa monta vuotta poissa. — Tästä kreikkalaisen runoilijan kertomuksesta näemme, mimmoisissa selvissä ja suorissa oloissa maailman ylimykset siihen aikaan elivät. Nyt kääntykäämme Hellenain historiaa tarkastelemaan.

Vuosisatoja kului vielä jälkeen Troian hävittämisen, ennenkuin voimme sanoa Kreikan historian luotettavaksi. Vähitellen syntyi tuo Kreikkalaisten omituinen luonne, joka ensiksi osottaisi yksivaltaisuuden muuttamisessa toisiin hallitus-muotoihin. Sillä tähän saakka kaikissa Aasian ja Euroopan kansoissa ei ollut muuta hallitusmuotoa, kuin kuninkaan-valta, joka useinkin oli vallan rajaton. Mutta Kreikkalaisten keskellä syntyi aikojen kuluessa seuraavia uusia hallitus-muotoja. 1. Ylimysvalta, joka on semmoinen että kaikki hallitus on valtion ylimysten käsiin annettu. 2. Harvavaltaisuus, kun ainoastaan muutamit ovat anastaneet korkeimman vallan. 3. Kansavalta, kun koko hallitus on itse kansan kädessä, ja 4. Alhaisvalta, kun alhaiso hallitsee ilman rajoituksetta.

Kreikka oli jo ensi-aiosta jakaunut moniin erityisiin valtioihin, joissa milloin yksi milloin toinen näistä hallitusmuodoista pääsi voimaan. Kaikkien etevimmät valtiot olivat Sparta ja Atänai. He tulivat pian koko Kreikan johdattajiksi. Kreikan historian loistavimmalla aikakaudella ovat muut kaupungit ja maakunnat ainoastaan näitten voimakasten valtojen liittolaisina pidettävät. — Spartassa pysyi

kuninkaallinen valta vielä järkähtämättömänä, kun tämä hallitusmuoto jo melkein kaikista muista Kreikan valtioista oli hävinnyt. Siellä oli kaksi kuningasta hallituksen johdattajina. Mainio Lykurgo kuningas rupesi tämän valtion la'lnlaatijaksi. Hänelle oli, näet, matkoillansa muilla mailla karttunut paljon kokemusta ja tietoa. Myöskin oli hän päässyt aikansa viisaimpien kanssa ystävyYTEEN. Ensiksi järjesti hän perintökuninkain ja kansankokousten väliseikat sillä tavalla, että asetti "vanhain neuvoskunta" -nimisen valtiolaitoksen. Kunkin jäsenen piti oleman kumminkin kuuskymmenen vuoden vanha. Kuninkailla oli kaksi tärkeätä etuisuutta: sotajoukon johdattaminen sodassa, jossa heillä oli rajaton itsevaltaisuus ja ylimmäinen papinvirka. Lykurgo jakoi maan uudestaan ja muutti siis vanhat nautinto-oikeudet toiselle kannalle. Hän sääsi, ettei mikään maan-omistaja saisi myydä alaansa, vaan olisi velvollinen kuolemansa jälkeen jättää tämä vanhimmalle poiallensa perittäväksi. Mutta suurimman huolen ja tarkastuksen alaiseksi teki hän lapsenkasvatuksen, joka tykkänään muuttui valtio-asiaksi. Jokaista äsken syntynyttä lasta katseltiin tarkasti, olisiko siitä ihmisen alkua. Jos lapsi sitten oli rujokas eli muutoinkin heikko, heitettiin se nälkään kuolemaan, sillä Lykurgo ei kärsinyt muita kuin norjia ja terveitä kansalaisia. Lapset pysyivät äitiensä holhottavina aina 7:teen vuoteen asti. Sillä aikaa täytyi heidän alastomina leikkiä laskea ja paljaina levätä ruokoheinillä, jotka heidän itse omin käsin oli virrasta tuominen; ainoastaan talvisaikana oli heille suotu muutamia lämmittäväisempiä ruohoja vuoteellensa panna. Seitsemänneistä vuodesta alkaen otti valtio lapset kokonaan huostaansa. Nyt elivät poikalapset, luokkiin jaettuina, muutamien hallituksen asettamien peräänkatsojien hoidossa, joilla taas oli päällikkönsä, jonka virkaa joku etevimmistä ja kunnioitettavimmista kansalaisista toimitti. — Näinpä syntyi kaikissa yksi henki ja yksi mieli, joka teki tasuuden omaisuudessa mahdolliseksi.

Vanhojen kunnioittaminen painettiin syvästi nuorten mieleen. Jokaisen nuorukaisen piti, kadulla kulkiessa, seisautuen vastata kunkin vanhan kysymykseen, minkä matka ja mikä tehtävänä. Myöskin oli vanhojen seuroissa nuorukainen kielletty mitään puhumasta, ellei häneltä kysyty. Samoin kuin lapset totutettiin nälkää, valvomisia, kuumuutta ja kylmyyttä kärsimään, piti heitä taivutettaman ruumiillisia tuskia sietämään. Sentähden otettiin täällä tavaksi, joka vuosi julkisesti ruoskoilla hosua poikalapset, jotta veri purskahti ulos. Tämmöisessä tilaisuudessa ei saanut räökkäyksen alainen olla tuskistansa tietävänänsäkään. Mutta tämmöinen erinomainen jylseys ja kovuus ei ollut tapana ainoastaan nuorison kasvattamisessa, vaan kesti koko miesten elin-aikana. Lykurgo sääsi, että atriati piti oleman julkiset ja kaikille Spartalaisille yhteiset. Näitten atriain kustantamiseen piti kunkin kansalaisen joka kuukausi antaman joku määrä hedelmiä ja viljaa. Ei kukaan tohtinut olla poissa tästä atriasta, jonka esimäinen ruoka-laji oli tuo kuulusa musta liemi, joka oli sianpaistista, verestä ja suolasta keitetty.

Lykurgo kielsi kulta- ja hopearahaa käyttämästä ja sen siaan asetti hän rautaa rahan tapaiseksi, että muka tämän suuri paino estäisi ylellistä kaupanliikettä. Spartalaiden ymmärrykselliseen opetukseen ei kuulunut muuta, kuin kirjoitus-oppi välttämättömiin tarpeisiin ja muutamia sotaisia ja pyhiä lauluja, joita lauloivat juhlallisuuksilla ja tappelumelkskeen karatessa. Puheliiuustaitoa ylenkatsoivat, mutta koettivat jo nuoruudessa teroittaa lasten ymmärrystä, totuttaen heitä ajatukseen ja miettimiseen.

Kun nyt omituisuuksiensa kautta paljon erisivät muista Kreikan asukkaista, ei ole ihmeeksi katsottava, että heissä syntyi halu niistä eron saamaan. Olikin, näet, heissä semmoinen sodan-into, ett'eivät pelänneet ilman toisten kansojen avutta sekaantua sotaan ulkomaalaisten kanssa. Lakinsa, joka edistyi ruumiin terveyden, oli vallan omansa, kunnollisia soturia kasvattamaan. Myöskin oli muita laitoksia, joitten tarkoituksena oli tehdä kansa sotaiseksi ja saada se sodan kauhistuksiin mieltymään.

Sotaleirissä oleskeleminen oli oikea juhlallisuus. Täällä lannistui vähän tuo elämän kovuus ja tarkkuus ja olonsa tuli vapaammaksi. Sodan saalis antoi heille varaa jonkinmoiseen ylellisyyteenkin erittäin ruuassa. Purpuravärinen puku, johon Spartalaiset sodassa olivat vaatetetut, sepeleet, joilla tappeluun mennessänsä koristivat hiuksensa, huilujen sointo ja laulujen kajahus, joka innostutti heitä, vihollisten vastaan rientäessä, kaikki tämä teki tuon muuten kauhistavan ja peloittavan sodan heille oikeaksi riemujuhlaksi.

Mitkä urhoollisesti sotien kaatuivat tappelutanterella, haudattiin laakeripuun oksilla seppelöityinä. Mutta vielä isompi kunnian-osoitus oli se, kun joku purpuravaatteisin käärittynä laskettiin hautaan. Ainoastaan sodassa kaatuneitten haudoille saatiin nimet panna. — Mutta pelkurit tulivat kovimman pilkan ja häväistyksen alaisiksi. Joka oli rivistänsä paennut, suljettiin kaikista voimisteleminen harjoituksista, ei saanut mitään ostaa eikä myydä, tahi pantiin johonkuun yhteiseen paikkaan kilpi kädessä seisomaan sivutsemenijäin pilkattavaksi. Lykurgo määräsi myös, ett'ei kaupungilla saisi olla muuria eli muita linnoituksia; kansalaisten urhoollisuus olisi muka oleva sen ainoana turvana. Tämä yleinen sodanhalu oli myös syynä siihen, ett'ei mikään vapaa ihminen ryhtynyt mihinkään käsityöhön eikä maanviljelykseen, vaan jättivät semmoiset toimet kokonaan orjille, jotka muutoinkin pahasti kohdeltiin.

Muutamia vuosisatoja Spartaa myöhemmin sai myöskin toinen kreikkalainen päävaltio, Atänai, uuden lakilaatimuksen ja hallitusmuodon. Jo aikasin oli Atänassa syntyvä tasavaltainen henki pakoittanut kuninkaanvaltaa peräytymään. Viimeisen kuninkaan, Kodron kuoltua, kumottiin koko kuninkaanvalta ja

sen siaan asetettiin arkonta-niminen hallitusmies jonka piti hallituksestansa tiliä tekemän. Alussa valittiin tämä ylimmäinen virkamies elinaikaiseksi mutta pian määrättiin tämä virka-aika kymmeneksi vuodeksi ja vuodesta 682 e.Kr. valittiin yhdeksän arkontaa, joitten virka-aika ei kestänyt muuta kuin vuoden aikaa. Mutta vielä puuttui Atänalaisilta sopivia lakia. Semmoisia antoi nyt viisas Soloni kansalaisillensa v. 594 e.Kr. Hän jakoi ihmiset varallisuutensa jälkeen neljään luokkaan. Ainoastaan kolme näistä taisivat valtiovirkoja toimittaa; neljännellä, joka oli kaikkien lukuisin, oli niinkuin muillekin oikeus kansankokouksissa huutonsa antaa. Näillä kokouksilla oli rajatoin valta kaikissa hallituksen asioissa. Sillä näissä vahvistettiin kaikki la'it, päätettiin sotaan ja rauhaan kuuluvista seikoista, valittiin kaikki virkamiehet j.n.e. Kun joka miehellä täällä olivat samat oikeudet niin oli kunkin Atänalaisen huudolla arvonsa. Sentähden koettikin Soloni tehdä kansalaisyhteisyyden saamisen vaikeaksi. Hengen-uhalla kiellettiin ulkomaalaiset kansankokouksiin tulemasta. — Varsinainen tuomio-istuin, jossa rikokset rangaistiin, oli Areopago, jonka istunnot tapahtuivat öisin.

Solonin etevimpiä sääntöjä oli se, että jokainen kansalainen sai omaisuudestaan jälkeenpäättöksen eli testamentin tehdä, mikä ennen oli ollut kielletty. Nyt vasta muuttui omaisuus omistajan oikeaksi omaksi. Ei tarvinnut kenenkään isäänsä vanhoilla päivillä elättää, jos ei tämä ollut opettanut hänelle mitään elatuskeinoa. Lasten kasvattamisen heitti Soloni kokonansa vanhempien huoleen. Mutta voimisteleminen oppi oli myös Atänassa pää-asia lapsen kasvattamisessa.

Edistääkseen isänmaan rakkautta, oli Soloni antanut asetuksen semmoisen, että sodassa isänmaan hyväksi kaatuneitten lapset olisivat valtakunnan kustannuksella kasvatettavat; heidän muistonsa ylistettiin myös julkisella hautauksella ja kiitospuheilla. Joka pahasti kohteli köyhää, lasta eli orjaa, pidettiin rikoksen alaisena ja oli oikeuteen haastettava. Tämmöinen lempeys ja viisaus ovat Solonin antamissa la'issa merkittävät.

Ehkä Hellenat olivat moniin pieniin valtioihin jakauneet, oli kuitenkin paitsi yhteistä kieltä monta seikkaa, jotka liittivät heidät yhteen. Semmoisia olivat yhteisten jumalien palvelus, yhteiset juhlallisuudet, ennustuspaikat ja liittokunnat. Kreikkalaisten ennustuspaikoista oli Delphoin suurimmassa arvossa pidetty. Täällä oli Apollo nimiselle jumalalle rakettu templi, jossa Pythia niminen naispappi puhui ennustukset. Tämmöiseen paikkaan, näet, tultiin aina jumaluudelta neuvoa pyytämään, kun ei omin päin tahdottu tärkeihin toimituksiin ryhtyä tahi muuten salaisista asioista tietoa tarvittiin. Kun nyt Delphoin ennustuspaikka oli suuressa maineessa ja arvossa, oli sille neuvonpyytäjiltä ylen paljon antimia karttunut, joitten joukossa oli kalliita taideteoksiakin.

Yhteisistä kansan juhlallisuuksista oli Olympian kilvoitusleikit kaikkien etevimmät. Nämät vietettiin Elidin maakunnassa. Siihen paikkaan, jossa nämät leikit tapahtuivat, oli tehty kovin pitkä rata, jonka vasen puoli oli ratsuharjoituksiin ja oikea jalkamiesten taisteluihin määrätty. Yli ympärin, niin laajaan kuin silmä kantoi, istuivat katsojat pitkissä rivissä ja innostuttivat riemuhuudoillaan kilvoittelijat, milloin kiittäen milloin moittien. — Yön vietettyä uhrilla ja lauluilla jumalien kunniaksi, aljettiin leikit auringon noustessa. Taistelusuomalit istuivat laipion sisäpuolelle ja kilvoittelijat astuivat esiin aloittaaksensa kilpa-juoksun. Joka ensiksi pääsi perille, sen nimeä ja syntymäkaupunkia huusi nyt julistaja kaikkien kuultavaksi. Nyt kajahtivat kummut laaksot yli ympärin nimensä ylistyksestä ja katsojain riemuhuudoista. Ajomies seiso pystyssä kaksipyöräisissä vaunuissaan ja tuimat hevosensa riensivät muitten kanssa radalle, jonka päässä seiso kaksipatsasta, joitten väli vaunujen piti kiertämän, palataksensa kaksitoista kertaa samaa matkaa. Myöskin ruvettiin nyrkkisille ja ratsukilvoitukseen. Juhlallisuuden viimeinen päivä oli voittajain palkitsemiseen määrätty. Tämä tapahtui, sitten kuin pyhässä ahossa oli uhria tehty. Voittajat tulivat komeissa vaatteissa, palmu-oksia kädessä, vieläpä huilunsoittajiakin seurassansa. Kunniapalkinto oli seppele öljypuun oksista, jonka taistelusuomalit laskivat voittajan päähän. Tämmöisen palkinnon saaminen oli suurin kunnia Kreikassa ja voittajan kansalaiset luulivat syntymäkaupunkinsa hänestä saaneen ison kunnioituksen. He toivat hänen, riemukulkua käyden, lauloivat hänelle ylistyslauluja ja asettivat vartalokuvansa Olympiaan, jossa jälkeisinä aikoina monta sataa semmoista on ollut nähtävänä. Voittajain nimet tulivat kuuluisiksi ympäri koko Kreikanmaan. Eräs vanha Kreikkalainen kuoli ilosta, kun syleili poikaansa voittajana, ja hautauksellansa olivat kaikki Olympiassa olevat Kreikkalaiset saapuvilla. Diagora, jalomielinen Hellena Rodon saaresta oli itse ennen kruunattu voittajaksi Olympiassa ja toi vanhaan ikään jouduttuansa molemmat poikansa sinne, jossa kumpikin voitti kunniaseppeleen. Mutta jalomielisesti laskivat nuorukaiset seppeleensä isänsä päähän, nostivat hänen hartioillensa ja veivät hänen katsojain keskelle. Kaikki huusivat hänelle onnen toivotuksia ja heittivät päällensä kukkasia. Vanhuus ei voinut näin suurta onnea kannattaa, vaan vaipui, kaikkien nähden, kuolleena maahan.

Nämät Olympian kilvotus-leikit tapahtuivat säännöllisesti joka neljäs vuosi heinäkuussa. Kaikenlaisia taituria kokoontui tänne toistensa kanssa kilvoittelemaan. Huilunsoittajat ynnä muut semmoiset lauloivat kaikkien kuullessa laulunsa, taistellen etuisuudesta. — Kaiken tämän kautta pääsi sivistys hyvin edistymään. Täällä saivat ystävät, oltuansa kauan erillensä, nähdä toisiansa. Täällä syntyi useinkin ystävyys erityisten ihmisten ja kokonaisten kaupunkienkin välillä. Nämät kilvoitusleikit, jotka olivat koko Kreikan yhdistysside, perustivat sittemmin yhteisen aianluvun. Nelivuotinen aika, joka kului

näitten juhlallisuuksien välillä, kutsuttiin Olympiadiksi.

Hellenain soarea ja helposti muodostuva kieli oli vielä toinen side, joka yhdisti erityiset lahot yhdeksi kansaksi. Hyvin varhain kukoisti Hellenain keskellä runollisuus. Innostuneet runoilijat ovat runoelmilla, jotka meidän aikoihin asti ovat säilyneet, ylistäneet sankarien jaloja urostöitä. Sittenkin, kun kirjoitustaito tuli tutuksi, edistyi runollisuus yhä paremmin. Jälkeenpäin rupesivat tietoviisaat ihmiskunnan tärkeitä asioita tarkastelemaan ja tutkimaan, levittäen opetuksillansa tiedon valoa ympäri Kreikanmaata. Näihin kuuluvat Pythagora, Sokrate, Plato y.m.

Kaikkien tiedeitten ja taideitten jopa Kreikkalaisten omituisen elämänkin keskuus oli Atānai. Spartassa taas elettiin omin päin eikä huolitettu toisten vehkeistä paljon mitään. Atānai oli komein ja rikkain kaupunki koko Kreikassa. Varhain aamuisin tulivat maalaiset huutaen laulaen kaupunkiin, tuoden mukaansa myytävät elatusaineet. Nyt avattiin rihkamapuodit; vähitellen tulivat kadut ihmisiä täyteen ja pauhina karttui karttumistansa. Yksi osa porvaria meni töihinsä ja toiset taas hajosivat kukin tahansa, mikä minnekin. Edellä puolipäivää ja ehtoolla käveltiin pitkin Ilisson rantaa ja ympäri kaupunkia. Mutta kaupungin valtatorilla oli väenpaljous kuitenkin aina tihein. Täällä pidettiin usein kansankokouksia, täällä oli Senaatin kokoushuone ja Arkontain tuomio-istuin; yli ympäri oli rihkamapuotia, kultaseppien pajoja ja parran-ajeliain työpaikkoja. Nämät paikat olivat aina täynnä uuteliaita ja laiskuria. Useat harjoittelivat myös metsänkäyntiä ja voimistelemista. Kylpemättä eivät Atānalaiset voineet olla yhtä päivääkään. Rikkaammat pitivät kylpy-laitoksia omissa asumuksissaan, vaan köyhemmät kävivät yhteisissä kylpyhuoneissa. Enimmät Atānalaisista pitivät lyhyet alusvaatteet ja niitten päällä jonkunmoisen kauhtanan, joka peitti ruumiin kokonaan. Tämä päällystakki oli tavallisesti painamaton, vaan rikkailla oli se kalliimmista ja painetuista kankaista tehty. Katsottiin kaikille tärkeäksi oikein näpperästi kääriä tämä kauhtana ympärillensä. Myöhemmin aikoina käytettiin paljon voiteita. Naiset asuivat erinäisessä huonet-osassa ja olivat melkein kokonaan suljetut muitten yhteiselämästä. Atānaissa käytiin tavallisesti jalkasin, mutta rikkaat käyttivät vaunuja ja kantotuolia; tahi antoivat seurassaan olevan orjan kantaa tuolin, johon heidän torilla eli kävelyksillä ollessaan sopi istua. Varakkaat koristivat huoneitansa, miten paraiten voivat. Ruokapöydän tarjoomat nautinnot olivat Atānalaisille hyvin mieleen. Monta ruokalajia hankittiin kaukaisista maista, ehkä Kreikanmaa olikin hyvin rikas hyvistä hedelmistä, kasvuksista, kaloista ja muista luonnon tuotteista. Atria alkoi tavallisesti linnunmunilla ja loppui puunhedelmillä. — Kreikkalaiset eivät istuneet syödessänsä, vaan makasivat makuu-sohvilla niinkuin itämaalaisten tapa oli. Kestiatrioilla oli ruokasali täynnänsä juhlasavua ja muita hyvänhajuisia suitsutuksia. Viinapöydällä kimalti hopea ja kulta-laatukoita, jotka useinkin olivat kalliilla kivillä koristetut. Kukin vieras seppelöittiin ja jokaisella oli orja takanansa. Iloisissa seuroissa valittiin arvonheittolla yksi juomakuninkaaksi. Tämä määräsi kaikki pitoihin kuuluvat seikat, esitti muistomaljat, sääsi leikillisiä juomalakia j.n.e. Riemuisia lauluja ilahutti vierasten sydämmet; lyry[2] kävi ympäri koko seuraa ja jokaisen täytyi laulaa joku laulu, kun vuoronsa tuli. — Kreikkalaisilla oli kovin paljon orjia; ainoastaan Attikassa oli niitä noin 400,000. Nämät toimittivat kaikenlaisia asioita; he olivat palvelijoina, keittäjinä, lasten-opettajina, esilukijoina, kopioitsijoina j.n.e. Maalla olivat maanviljelys ja karjanhoito toimituksinansa. Sota-vankeuteen joutuneet tehtiin tavallisesti orjiksi. Myöskin ostettiin orjia varsinaisilta orjankauppailta. Poikalapsen syntyessä ripustettiin seinälle sepele öljypuun oksista, mutta jos tyttölapsi oli syntynyt, ripustettiin villainen rihma. Öljypuun oksa, näet, viittasi maanviljelys-toimiin ja tuo rihma vaimollisiin askareisiin. Kun oli lapsi henkenensä päivinensä kokonaan isän vallassa, laskettiin jokainen äsken syntynyt lapsi isänsä jalkain juurelle. Jos tämä nosti sen helmaansa, oli hän sillä ottanut velvollisuudeksensa kasvattaa lapsi. Mutta jos hän antoi sen olla koskematta, piti lapsi tapettaman tahi heitettämän oman onnensa nojaan. Viimeisinä aikoina tapahtui tällöinen julmuus hyvin harvoin. Seitsemännellä eli kymmenennellä päivällä jälkeen syntymisen tehtiin kaikille sukulaisille uhri-atria, jossa lapselle annettiin nimensä. Nyt kirjoitettiin nimi sukuuetteloon ja vanhempien täytyi vanna lapsen olevan heidän omansa. Kahdeksannentoista vuoden iässä piti nuorukaisen sotapalvelukseen lähtemän. Altтарin juurella oli hänen pyhä vala vannominen ei milloinkaan häpäisevänsä valtion sota-aseita vaan uhraavansa hengen isänmaan hyväksi. Hellena kun pääsi kahdenkymmenen vuoden ikäiseksi, pantiin sukunsa mieslukuun. Nyt sai hän käydä kansankokouksissa, hakea valtiovirkoja ja itse tavaransa holhoa. Nuorison sivistyskeinot olivat voimisteleminen ja soitanto; voimistelemista opittiin Gymnasio nimisissä opetuslaitoksissa. Nämät olivat suuret rakennukset, joitten ympärillä oli puutarhoja ja pyhä aho. Myöskin oli niissä kylpyhuoneita ja isoja salia, joihin puhelijat ja tietoviisaat kokoilivat oppilaisensa. Soitannossa, runoelmataiteessa ja muissa tieteellisissä aineissa saivat lapset opetusta erityisistä kotiopettajista. Kuvaveiston, maalauksen ja rakennustaiteen saattivat Kreikkalaiset erinomaisen korkealle kannalle; kuvaveistolliset teoksensa eivät vielä ole etevämpiänsä nähneet. Yhtä kuuluisat ovat he tieteellisistä ja runollisista harjoituksistaan. Heistä on kaikki sivistys lähtenyt; he ovat päässeet muitten kansojen opettajiksi.

Ottakaamme nyt tämän kansan ulkonainen historia tarkastellaksemme. Kreikan ulkonainen rauha häirittiin ensiksi v. 490 e.Kr., kun Persialaiset samosivat maahan. Tuli, näet, iso persialainen sotajoukko kuudella sadalla aluksella ja nousi maalle Attikan rannikkoon. Täällä tuo urhoollinen Miltiade Maratonin lakeudella hävitti koko persialaisen sotavoiman. Mutta Persialaiset eivät jättäneet sitä asiaa

siksensä, vaan Xerxes kuningas vei vähän aikaa jälkeensä äärettömän sotavoiman Kreikanmaalle. Salaminin saarella, Atänain likipaikoilla nousi ankara meritappelu, jossa Kreikkalaiset Temistoklen johdatuksen alla saivat oivallisen voiton, hävittäen melkein tykkönään vihollisten laivaston. Tämä sota, jossa Kreikkalaiset yhä pääsivät voitolle, kesti vielä muutamia kymmenkuntia vuosia, kunneka sota itsestään taukosi noin v. 449. Mutta valitettavasti syttyi Spartan ja Atänain välillä keskinäisiä riitoja, jotka pian muuttuivat verisiksi sodiksi, jotka aikaan pitkään turmelivat varallisuuden ja toimellisuuden. Kun valtioitten voimat näistä kestävästä riidoista uupuivat, pääsi Makedonian kuningas Philippo sekaantumaan Kreikan sisällisiin oloihin. Hänen oli sitten helppo asia, pakoittaa Kreikkalaiset valtaherruuteensa mieltymään. Poikansa Aleksantero Suuri päätti isänsä alkaman työn. Kreikan vapaus ja itsenäisyys meni palaamattomiin. Makedonian valtakunnan hajottua, koetti Kreikka riutuvaisena jäännöksenä vapauttansa suojella. Mutta jo v. 146 e.Kr. tuli tämä maa Rooman käskyn-alaiseksi ja pysyi nyt Roomalaisten valtaan yhdistettynä, Kun tämä v. 395 jälkeen Kristuksen jaettiin kahteen osaan, läntiseen ja itäiseen valtakuntaan, pantiin Kreikanmaa itäiseen kuulumaan. Itäinen valtakunta, jonka pääkaupunki oli Byzantsi (Konstantinopel), tuli Kreikan keisarikunnan nimiseksi. Tämä valtio, johon nyt varsinainen Kreikka oli liitetty, tuli v. 1453 j.Kr. Turkkiilaisten haltuun. Näitten orjuuden alla Kreikkalaiset pysyivät, kunneka Turkkiilaisten kovuus ja julmuus karttui siihen määrään, että heidän väkisinkin täytyi ruveta maansa vapauttamiseen. Tämä onnistui heille viimein monivuotisten vaihetten ja kärsimysten jälkeen. Kreikka tuli nyt jälleen itsenäiseksi valtakunnaksi.

9. Roomalaiset.

Toinen vanhanaikaisen historian pääkansa on Roomalaiset. — Eteläiseen Italiaan asettui jo varhain Kreikkalaisia siirtokuntia. Mutta vanhimmissa aioissa kansoitti monta itsenäistä kansakuntaa tätä viljavaa maata, joka viimein joutui kokonaan Rooman haltuun. Näistä kansoista ovat Etruskat, jotka levisivät yli ison osan Italian saarentoa, mainittavat. Maan viljaisuus työnsi asukkaansa maanviljelyskeinoon ryhtymään, mutta Etruskat eivät ainoastaan osanneet maata viljellä, vaan olivat myös moniin taiteisiin pystyneet. Erittäinkin ovat he edistyneet kaikkia, mitä ulkonaiseen epäjumalan palvelukseen kuuluu, niinkuin uhria, juhlallisuuksia, juhkakäytöksiä ja ennustustaitoa. Heistä ovat Roomalaiset saaneet parhaimman osan sivistyksensä alkusiemeniä. Rooman vanhin historia on himeän hämäryyden peittämä. Romulo ja Remo ovat niitten miesten nimet, jotka Huhtikuun 21 päivänä vuonna 753 e.Kr. sanotaan perustaneen Roomaa, maailman pääkaupunkia. Siis, kun tämä tapahtui, oli Adrian meren toisella puolella Salomoni jo aikaa sitten vaipunut kuoleman uneen jopa Olympian kilvoitusleikitkin aljetut. Romulo hankki uuteen kaupunkiinsa asukkaita ja rupesi sitä kuninkaana hallitsemaan. Hän jakoi kansan kolmeen lahkoon ja kunkin lahon kymmeneen luokkaan eli Kuriaan. Itse kansa jakaantui kahteen säätyyn: Patriciat eli ylimysmiehet ja Plebeijat eli alhaisolaiset. Näitten säätyjen välillä syntyi alinomaisia riitoja, jotka kestivät vuosisadat läpitsensä. Patricioille, jotka luultavasti olivat alku-asukkaat, olivat, näet, kaikki valtiovirat annetut; niin esimerkiksi otettiin ainoastaan heidän joukosta Romulon asettaman senaatin jäsenet. Kuningasten valta oli melkein samalainen, kuin Kreikan ruhtinailta ennen oli ollut. He olivat ylimmäiset sotapäälliköt ja ylimmäiset papit, kutsuivat kokoon Senaatin ja kansankokoukset, kun valtion la'ista, sodan ja rauhan asioista oli päätettävä. Ei mihinkään valtiolliseen toimeen ollut rupeaminen, ennenkuin jumaloista oli neuvoa haettu. Tällöinen tiedusteleminen oli Augura ja Haruspici nimisten pappien tehtävä. Nämät ennustivat lintujen lennosta ja viserryksestä, kanain syömisestä, ukkosen jylinästä, ukontulen leimauksesta ja muista senkaltaisista. Kaikki nämät laitokset olivat alkuansa etruskilaisia. Kuninkaallisen arvon merkit olivat myös etruskilaista syntymäperää. Kuninkaan edellä kävi kaksitoista liktori nimistä miestä, jotka kukin kantoivat varpukerpuun, jossa rippui kirves, merkiksi muka että kuninkaan oli oikeus hengeksi rangaista.

Romulon jälkeen hallitsi Numa, joka on valtion oikeana perustajana pidettävänä. Parhaasta päästä koetti hän alamaistensa sydämiin juurittaa jumalien kunnioittamista; heistä sanoi lakiensa ja laitostensa lähteneen. Hän sääsi monta uutta tapaa jumalanpalveluksessa ja piti tarkan huolen, että nuot pidettäisiin pyhinä. Mikä Romulon hallitessa oli ollut kuninkaallista alusmaata, jakoi Numa pellottomille kansalaisille, että he muka jättäisivät sotahalunsa ja mieltäisivät rauhallisiin toimiin. Sittemmin jakoi hän koko Rooman alan osakuntiin ja asetti jokaiselle peräänkatsojansa, jonka piti kirjoittaman ylös, kuka huolettomasti ja kuka hyvin peltonsa viljeli että kuningas muka tietäisi ahkerat palkita. Lakinsa oli naisille ylen ankarat; he eivät saaneet viiniä juoda eikä ollenkaan miesten toimiin sekaantua. Avioliitto pidettiin semmoisessa pyhydessä, että 580 vuotta jälkeen kaupungin perustuksen oli kulunut, kun ensimmäinen avioliitto rikottiin.

Tämän viisaan lakilaatijan jälkeinen oli Tullo Hostilio, joka paljon laajensi Rooman aluskuntaa. Seuraava kuningas Anko Martio rupesi laivaston rakentamiseen ja hänen jälkeisensä Tarquinio Prisko on maineensa saanut noitten mahdottoman suurten kloakkien rakentamisesta, jotka olivat isojen kupujen näköiset. Myöskin rakensi hän yhteisten taisteluleikkien pitämiseksi kuuluusan Circo nimisen näytelmäpaikan. Sen ympärillä oli lavitsoita ja itse Circon ympäritys oli niin suuri, että siihen mahtui

200,000 henkeä. Tähän suunnattomaan rakennukseen, jonka jäännökset vieläkin käyvät katsojista ihmeeksi, täytyi Tarquinion pakoittaa alhaiso päivätöihin. Tämä kuningas kävi myöskin onnellisia sotia naapurikansojansa vastaan ja voitti suuren saaliin. — Servio Tullio, joka seurasi häntä hallituksessa, rupesi uudestaan jakamaan kruunun alusmaat pellottomille ja pääsi sen kautta alhaisen suosioon. Myös jakoi hän asukkaat sekä kaupungissa että maalla kolmeenkymmeneen osaan, jotta kansan olot ja asiat enemmän tulisivat näkyville ja selville. Tämä kuningas päästi uusilla laitoksillaan myös Plebeijat jonkunmoiseen mahtavuuteen, ehkä päävalta vielä pysyi Patriciain hallussa. V. 534 e.Kr. nousi viimeinen Rooman kuningas Tarquinio Superbo kuninkaan-istuimelle. Väkivaltaisuudestansa syntyi liittäydys, jonka johdattajana oli Bruto. Tarquinio, joka oli poissa sodassa, pantiin kuninkaan-arvolta pois ja koko kuninkuus poistettiin. Sen sijaan asetettiin kaksi ylimmäistä virkamiestä, jotka kutsuttiin Konsuliksi. Nämät piti valittaman joka vuosi Patriciain säädystä. Tämä tapahtui 509 e.Kr. Rooman ensimmäiset Konsulit olivat Bruto ja Kollatino. Rooma oli nyt siis tasa- eli vapa-valtio.

Mimmoinen urhoollinen henki ja isänmaanrakkaus näistä aioista alkaen syntyi Roomalaisissa, näyttäköön seuraava kertomus.

Etrurian kuningas Porsenna oli ottanut suojelukseensa tuon Roomasta ajetun Tarquinion ja lähti nyt suurella sotajoukolla Roomalle, asettaaksensa hänen muka oikeuksiinsa. Jo olivat Etruriat aikomuksessa, pakenevia Roomalaisia takaa ajaen, eräästä sillasta hyökäistä kaupunkiin. Silloin kehoitti Horatio Kokle niminen mies innollisesti kansalaisiaan siltaa hävittämään, luvaten itse pidättää viholliset, kunnekkä silta olisi revitty. Tämä tapahtui; hän ynnä kaksi muuta sota-urosta viivytteli viholliset niin kauan, kuin silta rikottiin. Mutta kun näki sillan hajota rämähtävän, viskausi täydessä sota-asussa virtaan ja uiskenteli omiensa luokse toiseen rantaan, ehkä vihollisten heittokeihäät viuhahtivat ympäriällensä.

Mutta Porsenna ei peräyttänyt piiritystä. Kova nälkä rupesi kaupungissa riehumaan ja epätoivo voimat uuvuttamaan. Tässä tuskassa esitteli eräs nuori Roomalainen, Mutio Skävola, senaatille, Porsennan tapettamisen ainoana keinona tästä puuhasta päästä. Itse meni hän sentähden väkipuukko takin alla vihollisten leiriin ja tunkeutui aina kuninkaan-istuimelle, jonka vieressä istui kirjoittaja. Tämän luuli nyt Mutio kuninkaaksi ja tappoi hänen siihen paikkaan. Kun hän sitten pantiin kiinni ja aseet riisuttiin häneltä pois, jutteli hän Porsennalle, että Rooman nuorisoo oli valalla vannonut tappaaksensa hänen. Kuningas uhkasi nyt heittää hänen tuleen, ellei kohdakkoon tarkemmin selittäisi tämän liittäydyksen seikkoja. "Katso", sanoi Mutio, "kuinka vähän he ruumiistansa pitävät, joilla on kunnia ja maine odotettavana" — ja nämät sanat sanottuansa laski hän oikean kätensä uhri-alttarilla palavaan tuleen ja palautti sen siinä, mitään tuskan tuntoa osoittamatta. Kuningas ottati hänen tulesta pois ja päästi vapauteen.

Kuninkuuden poistaminen koroitti paljon patriciain valtaa ja kun kansa oli ulkonaisen rauhan voittanut, kävivät patriciat yhä jylseimmiksi plebeijia kohtaan. Tästäpä syntyi sisällisiä riitoja, jotka masensi valtion voimat. Viimein syytti sisällinen kapina ilmituleen ja silloin valittiin ensimmäinen Diktatori-niminen virkamies. Kun kova hätä ahdisti valtakuntaa, valittiin tämä virkamies, joka sai kokonaisen itsevaltaisuuden puoleksi vuodeksi. — Nyt koetettiin lievittää plebeijain tilaa. Maksuun kykenemättömien velat annettiin anteeksi ja ne jotka velasta olivat vankeuteen pantuina, päästettiin vapaiksi. Vähän myöhemmin v. 494 e.Kr. saivat plebeijat oikeuden valita omasta säädystänsä kaksi virkamiestä, nimeltä kansantribunat, jotka vuosittain muutettiin. Sittemmin muutettiin ne luvultansa kymmeneksi. Heidän oli velvollisuus suojella kansa Patriciain itsevaltaisuudesta. He taisivat, näet, kiellollansa kaikki senaatin päätökset mitättömiksi tehdä, jos nämät loukkaisivat kansan etua. Itsiensä puolesta olivat pyhinä ja loukkaamattomina pidettävät.

Nyt vasta alkoi meteli Roomassa, kun patriciat kaikin voimin koettivat etuoikeutensa suojella ja plebeijat taas pyrkivät valtiolliseen tasa-arvoon. V. 445 kumottiin se sääntö, joka kielsi avioliitto patrician ja plebeijan välillä. — Tämän sisällisen metelin pauhatessa, hätyytti myös ulkonainen vaara Roomaa. Gallilaiset, jotka olivat urhoollista ja raakaa sukua, tunkeusivat Alpien yli, valloittaen ison osan Pohjois-italiaa. Roomalaiset koettivat sovintoa hieroa. Vaan turhaan, sillä Gallilaiset, kun Klusion kaupungin piirittäessä huomasivat, että myös Roomalaisten lähettiläät olivat aseisin tarttuneet kaupunkia suojellaksensa, lähtivät he liikkeelle Roomaa vasten, tätä kansan-oikeuden rikkomista muka kostaaksensa. Kaikki pakenivat pakenemistaan puoluskuntain taisteluksista uupuneesta kaupungista. Ainoastaan kahdeksankymmentä vanhaa ukkoa, jotka ennen olivat olleet pappina ja konsulina, eivät tahtoneet enään isiensä kaupunkia jättää, vaan istuivat pitkiin valkoisiin kauhtanoihinsa puettuina torille. Hämmästyneinä hyökkäsivät viholliset kaupunkiin, joka poltettiin tuhaksi. Kapitolion luja linnoitus teki vielä heille vastarintaa. Tämän koettivat nälällä antaumiseen pakoittaa, vaan turhan, sillä nälkä rupesi heitä itsiäkin ahdistamaan, ett'ei heidän muuta neuvoa ollut, kuin matkoille lähteä tyytyen tuhanteen kulta-naulaan.

Pian syntyi sisällinen meteli uudesta. Viimeiset kovat aiat olivat kartuttaneet köyhäin velat ja rikkaat Patriciat rasittivat, minkä voivat, köyhät velkamiehensä. Mutta kansantribunat koettivat kaikin voimin

plebeijain asiat edistyyttä. Tämä onnistuikin heille niin, että v. 366 e.Kr. määrättiin myöskin plebeijain olevan konsulivirkaan valittavia. Nyt alkoivat taas valloittamisen sodat. Kovan taisteluksen jälkeen voitettiin v. 298 e.Kr. Samnitain väkevä kansa ynnä muita italilaisia kansoja, jotta muutamien vuosien kuluttua koko Italia oli Rooman käskynalaisena. Kovin sota oli Roomalaisilla Epiron kuningasta Pyrroa vastaan, joka lukuisella laivastolla tuli Italiaan, tuoden mukaansa elehvanttia, joita ei ennen Italiassa nähty. — Rooman hallitusmuoto oli nyt aikojen kuluessa täydellisesti muodostunut ja tämä teki Roomalaisille mahdolliseksi maailman hallitsijoiksi pyrkiä. — Näillä ensimmäisillä vuosisadoilla jälkeen tasavallan asettamisen elivät Roomalaiset suurimmassa kohtuullisuudessa, vallan taipumattomat Kreikkalaisten hempeytymiseen ja hehkuvaisuuteen. Maanviljelys oli heistä kunniallinen elantokeino. Tähän asti nautittiin leivän siassa jonkunmoista jauhopuuroa. Mutta kun olivat valloittaneet nuot rikkaat Kreikkalaiset kaupungit, eneni varallisuutensa ja sen ohessa myöskin hekumallisuus. Jo näillä aioilla aljettiin Roomassa hopearahaa tekemään. Mutta vaikka näin vähitellen rikkaus yltyi, oli kuitenkin vielä kunnollisuus ja pätevyys hyvällä kannalla. Samnitat lähettivät Kurio Dentatolle, Pyrron voittajalle, rauhan hierojia. Lähettiläät tapasivat hänen istuvan rahilla pesän vieressä, nauriita keittäen. Suu hymyssä käski hän heitä lahjojansa pois viemään, sanoen: "Minä tahdon mielukkaammin olla rikasten hallitsijana, kuin itse olla rikas."

Mutta nyt ei voinut enään Italiakaan tyydyttää Roomalaisten valloittamisen himoa. Pian sekaantuivat riitaan tuon rikkaan Kartagon kanssa. Tällä oli alusmaita Sicilian saarella. Mutta kun Kartago oli merivalta, täytyi myös Roomalaisten hankkia itsellensä laivasto, taitaaksensa menestyksellä tähän sotaan ryhtyä. Mitäs tästä; otettiin voitettu Kartagilainen laiva esikuvaksi ja sen mukaan rakettiin sitten jonkunmoisia aluksia. Väestö harjoitettiin maalla soutamiseen. V. 260 e.Kr. nähtiin ensimmäinen Roomalainen laivasto merellä. Roomalaiset, kun tappeluun tulivat, liittivät vitjoilla aluksensa vihollisten laivoihin, jotta sillä lajilla saatiin tapella samalla tavalla kuin maallakin. Sentähden ei ole aivan suureksi ihmeeksi katsottava, että Roomalaiset jo samana vuonna 260 voittivat ensimmäisen meritappelunsa. Kartagilaisten täytyi rauhanteossa jättää koko Sicilia ynnä muutamat likellä olevaiset saaret ja kahdenkymmenen vuoden kuluessa maksaa oiva rahasumma. Tämä sota, jota olivat niin mielullisesti käyneet, koroi isoon määrään Roomalaisten uljuutta ja itse-arvon tuntoa. Mutta nyt jo rupesi valloittamisen himo pakoittamaan heitä semmoisiin töihin, jotka olivat kunnian vaatimuksiin yhdistymättömät. Pian ruvettiin uudestaan sotaan Kartagoa vastaan. Nyt oli, näet, aikomus kukistaa sen Espaniassa paisuva valta. Kaksi sotajoukkoa piti liikkeelle pantaman. Yhden oli Espaniaan lähteminen ja toisen Siciliasta Ahvrikkaan. Mutta Kartagilaisten mainio sotapäällikkö Hannibali kohosi nyt isänmaansa edestä kostajaksi. Verrattomalla rohkeudella ja kestävyydellä vei hän sotajoukkonsa Espaniasta Pyreneain vuoriselänteeseen yli Galliaan ja Alpi-vuorien yli Italiaan, hätyyttääksensä Roomalaiset oikein maittensa sisustassa. Hannibali kulki voitollisena yhä edemmäksi tehden Kannen tappelussa Roomalaisille kovan tuhon; enempi kuin 50,000 sotamiestä makasi Roomalaisilta kuolleina tappelutanterella; kaatuneitten ritarienkin luku oli niin suuri, että Hannibali lähetti Kartagoon suuren paljouden sormuksia, jotka olivat ritarien kunniamerkkinä. Rooman senaatti ei kuitenkaan joutunut hämmästykseen, vaan kävi uskalluksella sotateimeen käsiksi, ehkä pelko jo rupesi kaupungissa leviämään. Tästä senaatin verrattomasta uskalluksesta on meillä loistava todistus, kun se sanoi kiitokset Terentiolle, Roomalaisten päällikkö tässä onnettomassa tappelussa, siitä ett'ei hän muka epäillyt isänmaan pelastuksesta. Tämä vakavuus ja kiinteys pelasti Rooman turmiosta. Sillä aikaa kuin Hannibali lepäsi sodan puuhista, valloittivat Roomalaiset Syrakusan, tämän aian komeimman kaupungin. Pian sen jälkeen (v. 211 e.Kr.) ajoivat he Hannibalin Kapuan kaupungista, jonka hän oli ottanut lepopaikaksi, ja taistelivat Espaniassa hyvällä onnella siellä olevia Kartagilaisia vastaan. Tämän aian Roomalaisista sankarista on Kornelio Skipio, joka sittemmin sotavoitostansa Ahvrikassa sai liikanimeksi: Ahvrikkano, suurimman kunnian ansainnut. V. 203 e.Kr. asetti hän sotavoimansa laivoille ja läksi tuon kaidan Euroopan ja Ahvrikan välisen salmen yli purjehtimaan. Ahvrikkaan tultuansa, rupesi hän kaikin voimin Kartagoa ahdistamaan. Yön pimeydessä sytytti hän vihollisten leirin tuleen ja hävitti koko hänen sotajoukkonsa. Roomassa syntyi ääretön ilo; kaikki templit auiaistiin, jotta kaikki pääsisivät jumalille kiitoksia lausumaan. Hannibalin, joka tähän asti oli järkähtämätönnä pysynyt Italiassa, oli jo täytynyt isänmaan suojelukseksi Ahvrikkaan lähteä. Nyt ei ollut Kartagilaisilla muuta neuvoa, kuin ruveta rauhan hieromiseen. Tämän saivat kovilla ehdotuksilla. Skipio palasi voittajana isänmaahan ja pani valtiorahastoon 130,000 hopea-naulaa. Kaikissa paikoissa tehtiin hänelle muistopatsaita. Hän tahtoi jäädä kaikkia lahjoja vaille eikä ottanut muuta palkinnoksi kuin Ahrikkanon kunnianimen.

Tämän sodan päätös oli koroittanut Roomaa kovin mahtavaksi ja pianpa rupesi tämä toden teolla maailman hallitsijaksi pyrkimään. Nyt alkoi sota Makedonian kuningasta Philipppoa vastaan. Tämä voitettiin ja muutamia vuosia jälkeenpäin muutettiin Makedonia roomalaiseksi alusmaaksi. Sama onnen kohta saavutti myöskin Kreikkaa. Ei mikään enään voinut Roomalaisille vastarintaa tehdä. Syria, Ekypti ja muutkin valtiot olivat jo täytymyksessä nöyrystyä Roomalaisten edessä.

Jo aikaa oli Rooman senaatti päättänyt Kartagon hävittämistä. Sen jakaantuminen erinäisiin puoluskuntiin ja rajariidat naapurien kanssa teki Roomalaisille mahdolliseksi ryhtyä tähän työhön. V.

149 läksi roomalainen laivasto ja sotajoukko Ahrikkaan. Kartagilaiset koettivat kaikella tavalla lepyttää vainoojiansa, jopa antoivat sota-aseensakin heidän haltuun. Mutta roomalainen sotapäällikkö vaati heidät hävittämään oman kaupunkinsa ja vetäymään kauemmaksi pois rannikolta. Tähän hävittömään vaatimukseen eivät onnettomat Kartagilaiset voineet suostua, vaan ryhtyivät hurjistuneina viimeiseen taisteluun, joka kesti kolme vuotta. V. 146 e.Kr. joutui tuo maailman mainio kaupunki Roomalaisten käsiin. 700,000:sta asukkaasta oli ainoastaan 50,000 elossa. Sotamiehet ryöstivät valloitetun kaupunkia, joka sen jälkeen sytytettiin tuleen. Seitsemän päivää kesti, ennenkuin Kartago muuttui tuhaksi. Se paikka, jossa onneton kaupunki oli seisonut, pantiin maan tasaiseksi ja kirottiin juhlallisella kirouksella ikuisiksi autioksi.

Nyt oli Rooman valta ja suuruus päässyt korkeimmilleen; Tämä suuruus oli avun ja urhoollisuuden synnyttämä. Siihen aikaan rippuivat sodan seikat paljon enemmän miesten urhoollisuudessa, ennenkuin ampuma-aseita ruvettiin käyttämään. Rautainen kypäri peitti raskaasti varustetulle roomalaiselle soturille pään; rautahaarniska suojeli rintaa ja säärin ympärillä oli rautaiset peittimet. Vielä kantoi sotamies pitkän ja leveän puukilven, jolla oli nahkaa päällykseksi ja rautaiset nastat. Rynnäkön-aseina olivat kaksiteräinen miekka ja joko kaksi heittokeihästä tahi pitkä ja painava käsi-keihäs. Paitsi näitä painavia aseita täytyi soturin myös kantaa eväs neljäksi päiväksi ja vielä saha, koppa, köysi, käsimyly, viljat, kattila, piilukirves ja kolme eli neljä vallituspaalua, jotta milloinkaan hyvänsä voitaisiin linnoitettu leiri rakentaa. Kun oli kova kiire, heitettiin nämät soturin kannettavat juhtien tahi orjien vietäväksi. Kaupunkien piiritettäessä, käytettiin muurinmurtimia, joilla kiviä ja suuria lohkoja semmoisella voimalla pantiin liikkeelle, että he hävittivät muurit. Roomalaisten leirit erittäinkin talvisaikoina olivat oikein kaupunkien näköiset; oli, näet, oikeita katuja, porttia, toripaikkoja ja kaivoksia. Teltit olivat taljoista tehdyt. Jokaisen sotamiehen päiväpalkka oli Auguston aikana 10 assia eli noin 4 1/2 kop. hop. Paitsi sitä sai hän myös vaatteet ynnä jonkun määrän viljaa. Erinomaisesta urhoollisuudesta annettiin erinäisiä palkintoja. Jokaisella legionalla eli rykmentillä oli sotalippu, jossa rippui hopeainen kotka.

Nämät legionat olivat jo kukistaneet kaikki ulkonaiset vastukset, mutta kuitenkin ei valtio saanut rauhan hedelmiä nauttia, sillä sisälliset kapinat rupesivat taas riehumaan. Vuonna 134 nostivat orjat kapinan. Tämä saatiin kuitenkin nelivuotisen sodan jälkeen taukoomaan. Vielä vaarallisemman metelin nostivat orjat noin kuuskymmentä vuotta tämän jälkeen. Silloin oli hätä käsissä. Viimein sai Krasso tämän kauhistavan metelin tukeutumaan. — Näitten orjasotien välisellä aialla oli valtakunta ollut monessa pulassa. V. 109 samosivat Cimbri ja Teutona nimiset germanilaiset kansat roomalaiseen osaan Gallianmaata ja vaativat asuntopaikkoja. Rooman heitä vastaan lähettämät sotajoukot tulivat kauhistavaan tappioon, mutta pääsivät kärsittyänsä suurta vahinkoa voitolle. Sisälliset levottomuudet kestivät yhä. Valtakunnan hätä nousi korkeimmilleen, kun Italian kansakunnat rupesivat sotaan Roomaa vastaan, pakoittaaksensa sitä vaatimuksiinsa myöntymään. Rauhaa ei tehty, ennenkuin 300,000 miestä oli kaatunut ja Italilaiset päässeet pyyntöinsä perille. V. 88 syttyi ensimmäinen varsinainen kansalais-sota ilmi-tuleen. Roomalainen Sulla valloitti Rooman kaupungin; ryöstö ja murha raivosi kaupungissa. Sullan hirmuvalta levitti pelästystä yli ympärin. Hän oli päässyt koko Roomalaisen valtakunnan itsevaltiaaksi ja tämän viran jättänytkin, kun kuoli v. 78 e.Kr.

Rooman valtio hävisi yhä huonommaksi, erityiset jalot miehet koettivat turhaan sitä häviöstä pelastaa. Näitten joukossa oli Pompeio, joka liitti isomman osan tunnettua Aasiata Rooman alusmaihin. Semmoista riemukulkua, kuin tämä Aasian voittaja, Roomaan palattuansa, teki kaupungin läpitse, ei milloinkaan ennen nähty. Pompeio oli valloittanut tuhatta lujaa linnoitusta, yhdeksänsataa kaupunkia, merirosvoilta ottanut kahdeksan sataa alusta, ja perustanut ja kansoittanut yhdeksän neljättä kaupunkia. Enempi kuin 390 ruhtinasta ja ylimystä kävi kansallisessa puvussa kalliilla kivillä koristetuin riemu-vaunuinsa edellä.

Pianpa syntyi uusia sisällisiä rauhattomuuksia. Näistä on Katilinan liittäydys merkillisin. Tästä hirvittävästä vaarasta pelasti tuo mainio tietoviisas ja puhelija Ciceroni isänmaansa. Muinoinen isänmaan rakkaus oli jo kadonnut Rooman miehistä. Sen etevimmät miehet katsoivat vaan omaa etuansa. Niinpä menivät (v. 60 e.Kr.) Pompeio ja kaksi toista roomalaista ylimystä, nimeltä Caesari ja Krasso yhteen liittoon anastaaksensa ylimmäisen vallan. Pian joutui kaikki valta Pompeion ja Caesarin käsiin. Tasavallallinen hallitus-muoto oli jo toden mukaan kadonnut ja sen sijaan sotilais-valta syntynyt. Caesari lähti legioninensa Galliaan, jonka valloitti, ja sai näissä toimituksissa uskollisen ja urhoollisen sotavoiman. Pompeio ja Krasso taas hallitsivat Roomassa konsulina. Kun Krasso oli kuollut (v. 52 e.Kr.), hävisi kaikki sovinto liittoveljien keskestä. Caesari joka nyt oli kokonaan pakoittanut Gallian kansat alamaisuuteen, lähti harjaantuneella sotajoukollansa Italiaan matkaamaan, kukistaaksensa Pompeiota, joka oli kaikenmoisiin juoniin häntä vastaan ruvennut. Molempien välillä syttyi nyt kansalais-sota ilmi tuleen. Tämän loppu oli semmoinen, että Caesari Pharsalon tappelussa (v. 48 e.Kr.) masensi Pompeion voimat, joka tappelun jälkeen sai surmansa. Nytpä oli Caesari Rooman itsevaltiaana. Hänen lahkolaisensa hankkivat antaa hänelle kuninkaan-arvon. Mutta vielä olivat tasavallan puolustajat liiksi lukuiset. Tasavallallinen liittäydys syntyi ja itse Caesari sai surmansa liittoveljien käsistä. Näitten pääjohdattajana oli Bruto, joka oli Caesarin ystävänäkin. Levottomuudet virisivät taas uuteen voimaan.

Antonio, joka oli Caesarin sotapäällikkönä ollut, koki saadaksensa hänen valtaa käsiinsä. Hänen vastustajaksi kohosi Caesarin sukulainen, tuo nuori Oktaviano. Myös senaatti rupesi Oktavianon puolta pitämään ja Antonio julistettiin isänmaansa viholliseksi. Mutta eipä aikaakaan, kun Oktaviano teki liittoa Antonion ja Lepidon kanssa, samatenkuin Caesari, Pompeio ja Krasso ennen olivat tehneet. Nyt rupesi uusi hirmuvalta taas raivoomaan; suuri joukko kansalaisia mestattiin julkisesti tahi surmattiin salassa. Näistä on mainittavin tuo vanha Ciceroni joka oli saanut kunnianimen: "isänmaan isä". Sillä aikaa kuin Antonio oleskeli itämaissa sodantoimissa, anasti tuo sukkela Oktaviano Roomassa vähitellen itsevaltaisuuden. Vuonna 31 e.Kr. puhkesi synkeä eripuraisuus heidän välillensä ilmisotaan. Aktion meritappelussa tuli Antonio häviöön. — Tämä tappelu lopetti aikakauden Rooman historiasta. Sen loistavien aikakausi oli mennyt palaamattomiin. Vapaus ja sen synnyttämät hyvät avut olivat jo kansasta hävinneet. Oktaviano muuttui nyt Rooman keisariksi,[3] Auguston nimellä, ehkä oli niin viisas, että antoi valtion tasavallallisen ulkomuodon pysyä kajoimatta. Mutta keisarin hallitus kävi yhä itsevaltiaammaksi ja sen ohessa lisääntyi valtion hervottomuus. Ulkoa uhkasivat Germanilaiset, Götit ja muut raa'at kansakunnat, jotka hävittivät ja ryöstivät kaukaisempia alusmaita, jopa aikojen kuluessa tunkeusivat Italiaankin. Valtakunnan sisustassa taas pitivät soturit useimmiten hallitusta. V. 395 jälkeen Kristuksen jaettiin valtakunta kahteen osaan: länsiroomalainen ja itäroomalainen keisarikunta. V. 476 jälkeen Kristuksen, viimeisen roomalaiskeisarin Augustulun hallitessa, sai länsiroomalainen keisarikunta loppunsa. Itäroomalainen elikkä Kreikkalainen keisarikunta pysyi aina vuoteen 1453, jona Turkkilaiset valloittivat Konstantinopolin pääkaupungin.

Näin loppui roomalainen valtakunta. — Roomalaisten yksivakainen ja kova luonne, heidän kolkka ja vakaamielinen jumalanpalveluksensa ynnä sotahalunsa eivät tehneet mieltänsä ihannetaiteisin ja tieteisin taipuvaksi. Jo vanhimmissa aioissakin oli jonkunmoisia virsiä jumalanpalveluksen viettämisessä ja lauluja kesti-atrionilla tavallisia. Mutta vasta sitten kuin Kreikka muuttui Rooman alusmaaksi ja sen olot siis tulivat Roomalaisille tutuiksi, rupesi vireämpi halu ihannetaiteisin ja tieteisin heräämään. Verisiä taisteluleikkiä ynnä petojentappeluja tulivat Kreikan hauskojen kilvoitus-leikkien siaan. Taistelijat hakkasivat toinen toistansa kaikenmoisilla surma-aseilla. Sittenkin, kun Roomalaiset olivat jonkunmoiseen sivistykseen päässeet, rupesi puheliaisuuden taide kukoistamaan. Olikin usein julkisilla puhelijoilla yhtä paljon voimaa, kuin sotapäälliköillä sotajoukkoinensa. Jälkeen Auguston rupesivat taiteet ja tieteet vähitellen riutumaan.

Roomalaisten alinomaset sodat ja valloittamiset kartutti heille sodansaaliista paljon rikkautta. Mutta tämä oli niin kovin epätasaisesti jaettuna, että suurin rikkaus ja viheliäisin köyhyys seisoivat rinnatusten. Rikkaita oli semmoisia, joille meidän aikaiset pohatat tuskin voivat vertoja vetää. Krassolla esimerkiksi sanotaan olleen maantiluksiakin noin puolen-kolmatta miljonan ruplan arvosta. Mutta tämmöinen ääretön rikkaus synnytti ylellisyyden ja komeuden, jota tuskin voimme arvatakaan, ja sen ohessa myöskin semmoisen tapain turmeluksen, joka on meille ihan outo. Useammassa huoneissa nähtiin kulta- ja hopea-astiat. Kalliit kivet, kuvapatsaat, kultaa, hopeata ynnä muuta kallis-arvoista, jota Roomalaiset sodansaaliina olivat kaiken maailman osista kiskoneet, oli kaikki Roomassa ko'ottuna. Eipä siis ihmettäkään että ylellisyys meni rajattomiin. Erään Skauron näytelmähuoneesta sanotaan olleen 80,000 istunpaikkaa, jotka nojaantuivat 360:teen marmorapatsaisiin; vieläpä sanotaan sen olleen koristettu 3,000:nnella kreikkalaisilla kuvapatsailla ja kauniimmilla kuvauksilla. Hehkuvaisuus ei enään tiennyt määrääkään. Sadan peninkulman kaukaisista paikoista tuotiin summattomalla kustannuksella kaloja ja muita herkullisia ruoka-aineita. Pidettiin useinkin kesti-atrionia, jotka maksoivat yli 10,000 hopearuplaa. Erään Hirrion merikalat ja kalalammikot sanotaan maksaneen hänelle vuosittain noin 300,000 hopea ruplaa.

Näin vajosivat Roomalaiset yhä syvemmin hehkuvaisuuteen ja siitä syntyvään tapain turmelukseen. Ei mikään maallinen voima enään olisi voinut estää ihmiskuntaa täydelliseen häviöön joutumasta, ellei Kristin-usko olisi tullut maailman pelastukseksi. Tämä synnytti ihmisissä uudet voimat ja vehkeet ja oli siis uuden aian oikea päivänkoitto. Erittäinkin on Kristinuskosta mainittava, että se jaloilla opillansa vähitellen vaikutti orjuuden poistamisen.

Toinen Osake.

Kristuksen jälkiset kansakunnat.

Entisen osakkeen lopussa jätimme sivistyneen maailman surkeaan tilaan. Kaikki hengellinen voima oli siltä kadonnut. Kristinuskon kyllä, niinkuin jo ennen olemme maininneet teki tehtävänsä, mutta koko se sukukunta, joka ihmiskunnan asioita ajeli, oli semmoiseen turmelukseen vaipunut, ett'ei siitä enään ollut paljon toivomistakaan. Uusi suku, uudet kansat tarvittiin, joihin saisi Kristuksen jalo oppi kylvää sivistyksen siemenet. Nämät kansat vielä elivät suuressa raakuudessa, mutta heissä oli tuo luonnon

kasvattama voima ja kelpo, joka teki heidät korkeampaan sivistykseen mahdollisiksi. Aasiasta olivat nämät kansat, jotka olivat germanilaista sukuperää ja kutsuttiinkin yhdellä nimellä Germanilaisiksi vähin erin Eurooppaan tunkeuneet, niin että jo Kristuksen syntymä-aikana germanilaisia kansoja asui Maas-virrasta aina Donau-virran suulle ja Itämerestä aina Karpativuorille. Roomalaiset eivät näistä paljon tienneet, ehkä saivatkin heidän voimaansa ja urhoollisuuttansa tuntea. Sillä nämät raa'at kansat olivat ottaneet tavaksensa tunkeuda Rooman alus-maihin ja kun tuo hehkuvaisuuteen uupunut Rooman kansa ei enään voinut paljon vastarintaa tehdä, rupesivat sitä yhä kiivaammin ahdistamaan, kantaen veroa milloin missäkin. Rooman keisarit ottivat heitä sotapalvelukseen, kun oli omista alamaisistaan kaikki sotakunto kadonnut. Mutta nämät vieraat eivät suotta menneet Rooman edestä miekan mittelohon, useinkin omia heimolaisiansa vastaan, vaan ottivat tästä vaivastansa runsaan palkinnon. V. 476 j.Kr., jona viimeinen jäännös länsiroomalaisesta valtakunnasta hävisi, oli kaikki muut Rooman alusmaat paitsi Italiaa näitten raakalais-kansain käsissä. Nyt näytti koko itäinen Eurooppa kovin surkealta. Sillä kun joutuu hengellinen voima rappiolle, ei voi myöskään maallinen kukoistua. Ja niinpä nytkin oli. Nuot alinomaiset sodat olivat hirvittäväisen häviön vaikuttaneet. Monet suuret kaupungit olivat vallan ihmisistä tyhjät tahi kokonaan hävitetyt. Erittäinkin oli Italian tila surkuteltava. Niinpä juttelee eräs roomalainen pispä, kuinka Tuskian nimisessä maakunnassa Italian maata ei löytynyt melkein yhtä ainoata henkeä. Ehkä tässä lauseessa lieneekin paljon liioiteltua, näyttää se kumminkin, mimmoiseen kurjuuteen tämä maakunta oli joutunut. Pohjoisessa Italiassa olivat asiat samalla kannalla. Jolla oli voimia, rupesi rosvoksi, sillä tämä oli nykyisinä aikoina paras elatuskeino. Pellot olivat viljelemättömät, niityt muuttuneet nevoiksi ja monet maanpaikat, jotka ennen olivat hyvissä varoissa ja voimissa olleet, makasivat nyt autiomaina. — Ihmeellistä on nähdä, kuinka asiat tästä surkeudesta pääsivät paremmalle kannalle. Niinkuin jo olemme maininneet, olivat Kristin-usko ja uusi suku, joka nyt oli astunut historian näkyville, ne keinot, joittenka kautta maailma, niin sanoakseni, uudesta syntyi. Ennenkuin lähdemme näitten kansain eri luonnetta ja vaiheita tutkimaan, täytyy meidän lyhykäisesti kertoella, kuinka he, jotka olivat kauan Rooman valtaa häirinneet ja sen hävittäneetkin, vaelsivat hakien itsellensä asuma-siaa ja viimeinkin tulivat vakinaisille asutopaikoille. Nämät tapaukset, jotka ovat täynnänsä hämmennystä ja sekasortoa, kutsutaan historiassa nimellä: kansain-vaellukset.

Kansain-vaellukset alkavat Hunnilaisten tulolla Eurooppaan v. 375 j.Kr. Tämä kansa tuli Aasian aromailta. Mikä syy lienee pakoittanut heitä tähän vaellukseensa on tietämättömissä. Mutta näky ainakin olleen kansoissa joku salainen taipumus, joka on pakoittanut heidät idästä länteen vaeltamaan. Sillä se seikka käy maailman historiasta selväksi, että maan asuttaminen on tapahtunut idästä länteen. No, mikä lienee ollutkin, on se vaan selvänä totena, että Hunnilaiset Eurooppaan tultuaan panivat kaikki kansat, jotka tiellänsä olivat, liikkeelle.

Ennenkuin rupeemme heidän retkeänsä Euroopassa ja sen seurauksia katsastelemaan, täytyy meidän heidän tavoistansa muutamia sanoja lausua, koska ovat kansain-vaellusten oikea syy. — He mainitaan olleen ulkomuodoltansa hirmuisen julmat, jotta enemmän olivat kaksijalkaisten eläinten näköiset kuin ihmisten. He eivät nauttineet muuta ruoka-aineita, kuin lihaa, jota söivät vallan raa'altansa, ja metsissä kasvavia yrtinjuuria. Sanotaan heillä olleen tapana panna lihakappaleet satulaksi hevosenselkään, sillä tavalla kantaen evään mukaansa. Leipää pitivät he aivan ventona ruokana. Maanviljelys oli heille vallan outo. Vakinaisia asutopaikkoja eivät kärsineet. Lapsuudesta saakka olivat oppineet kuljeskella yli ympäriin metsissä ja majoitella milloin missäkin, useinkin sinertävän taivaan alla. Tavallisesti oli heillä kuitenkin telttiä, jotka veivät mukaansa matkoilla. Vaatteitansa, joita oli heillä palttinasta ja myöskin metsänhiirien nahasta, eivät riisuneet ruumiistansa, ennenkuin nämät hajosivat ryysyiksi. Hevosiinsa olivat ikään kuin kiinnitettyt. Hevosen selässä söivät, nukkuivat ja toimittelivat kaikkia askareitansa. Tappeluksissa sanotaan heidän olleen erinomaisen sukkelia, niinkuin tavoistansa muutoinkin on arvattava.

Tämmöinen oli nyt se kansa, joka pani kaikki entiset asiat sekasortoon. Ensinnä tapasivat Alanit, joista osa yhdistyi heidän laumoihinsa ja toinen lähti heitä pakoon. Sitten kohtasivat Göttiläiset, jotka asuskelivat Don-virrasta aina Theiss-virtaan saakka. Nämät jakaantuivat kahteen pää-osaan: Itägöttiläiset ja Länsigöttiläiset. Edelliset lannistuivat Hunnilaisten alle, mutta Länsigöttiläiset pakenivat Kreikkalaiseen keisarikuntaan, jossa saivat asutopaikkoja. Mutta tänne asettuansa sekaantuivat pian riitaan Kreikkalaisten kanssa. Jonkun aian perästä ilmaantuivat he Italiassa, hävittäen Rooman kaupunkia. Tästä lähtivät Espaniaan, jossa perustivat väkevän valtakunnan. — Hunnilaiset taas riensivät yhä länteenpäin, pakoittaen kaikki Germanilaiset ja Slavilaiset kansakunnat, jotka asuivat Don, Weichsel ja Donau virtojen välillä, joko pakoon lähtemään tahi valtansa alle lannistumaan. Niinpä lähti eräs Radagaiso niminen kuningas ynnä suuret sotajoukot Sveviä, Alania ja vandalia Hunnilaisia pakoon ja tuli hävittäen ja kaikenlaista julmuutta harjoittaen Italiaan, jossa tuho hänen saavutti. Iso osa sotilaitansa sai täällä surmansa ja muut pötkivät joutuisasti pakoon, lähtien isommalta osalta Galliaan, jossa rupesivat kaikellaisiin tuhotöihin. Muutamia vuosia jälkeenpäin tulivat samat kansat Espaniaan, jonka asuttivat. Tämä tapahtui vuonna 409 j.Kr. Jo v. 429 lähtivät vandalit Gibraltarin salmen yli Ahrikkaan jonka pohjoispuolen ottivat valtoihinsa. Täällä valtansa pysyi nuon vuosisadan aikaa. — Hunnilaiset taas näyttävät nyt jonkun aian pysyneen alallansa. Mutta tämä lepo pian loppui, kun tuo

mainio Attila tuli heidän kuninkaaksensa. Tätä miestä pelkäsi ja kamoksui koko senaikainen maailma. Hänen julmuudestansa oli semmoinen pelko syntynyt, että oli hoku semmoinen että mihin hevosensa kavieri oli astunut, siinä ei enään ruohoa kasvanut. Tämän miehen johdon alla tulivat Hunnilaiset Galliaan, johon aikojen kuluessa erityisiä kansoja oli asettunut. Etevimmat olivat Frankilaiset, jotka sittemmin ottivat koko Gallian valtoihinsa, ja Burgundilaiset jotka asuivat itäisessä osassa maata. Länsigötiläiset taas pitivät Espaniaan koskevan osan maata hallussansa. Kaikki nämät kansat ynnä Roomalaiset liittyivät yhteen, vastustaaksensa Hunnilaisia ja tekivätkin heille niin kovaa vastarintaa, että heidän täytyi suurella häviöllä peräytyä. Mutta jo tulevana vuonna 452 j.Kr. tunkeusi Attila hävittäen ja polttaen Italiaan. Täältä sanotaan roomalainen pispä Leo hyvillä sanoilla saaneen hänen palaamaan. Jo seuraavana vuonna kuoli Attila ja Hunnilaisten nimi ja valta katosi historiasta.

Niinkuin jo ennen olemme maininneet, hävisi Rooman valtakunta Italiasta kokonaan v. 476 j.Kr. Italian haltiaksi tuli nyt Herulien ruhtinas Odoacer. Mutta jo v. 493 täytyi Herulien lannistua Itägötiläisten alle, jotka nyt pääsivät Italian hallitsijoiksi. Heidän valtansa pysyi vuoteen 553, jolloin Kreikkalainen keisari Justiniano kukisti Italian valtansa alle. Mutta eipä aikaakaan, niin kadottivat Kreikkalaiset keisarit koko pohjoisen puolen Italiata Longobardille, jotka tulivat tähän maahan nykyisestä Unkarista Donaun tienoilta. Heidän valtansa leveni yhä eteläänpäin, kunnes Frankilaisten keisari Kaarlo Suuri hävitti heidän valtakuntansa v. 776 j.Kr.

Vielä on Anglosaksien muutanto Britanniaan mainittava. Tämä maa oli jo aikoja sitten tullut Roomalaisten valtaan, mutta kun Rooman valta oli ruvennut yhä enemmän kitumaan ja rappiolle joutumaan, niin oli Roomalaisten täytynyt jättää koko tämä saarimaa oman onnensa nojaan, suojellaksensa muita alusmaitansa. Kun vielä lisäksi turmelevaisia sotia rupesi raivoamaan maan asukasten välillä ja ei tahtonut voitto kummallekkaan puolelle oikein kallistua, niin olivat riidat vierasten avulla ratkaistavat. Oli, näet, sota syttynyt Brittiläisten ja pohjoisemmin asuvaisten Piktien ja Skottilaisten välillä ja kun eivät voineet Brittiläiset torjua päältänsä vihollistensa päällekkarkauksia, kutsuivat he avuksensa Anglosaksit, jotka asuivat pohjoisessa Saksanmaassa Pohjoismeren rannoilla. Nämät tulivatkin, mutta ottivat palkaksi avustansa maan haltuunsa.

Germanilaiset (Saksalaiset).

Melkein kaikki ne kansat, joita olemme maininneet, kansain vaelluksista puhuessamme, olivat Germanilaista sukuperää. Vanhojen Germanilaisten tavoista täytyy meidän siis vähän laveammin jutella, erittäinkin kun meidän aikainen sivistys suurimmasta osasta ensin on heidän seassansa juurtunut ja kukoistanut. Germanilaisten oikea pesäpaikka oli Germania eli nykyinen Saksanmaa. Mutta Germanilaisia kansoja otti myöskin muita maita paitsi nykyistä Saksanmaata haltuunsa. Niinpä asettuivat Frankilaiset Galliaan eli nykyiseen Ranskanmaahan ja Anglosaksit Britanniaan. Näissä maissa on Germanilainen kansallisuus hämmentynyt niihin kansallisuuksiin, joitten hallussa maat ennaltaan olivat ja näistä kansain-sekaannuksista ovat sittemmin nykyiset Ranskan ja Englannin kansat syntyneet. Tästä näemme, kuinka sivistyksensä puolesta etevimmät kansat Euroopassa monessa kohden nojaavat germanilaisuuteen. Puhuessamme tässä luvussa Germanilaisista, tarkastelemme parhaittain niitä, jotka asuskelivat nykyisessä Saksanmaassa ja joittenka jälkeiset nykyiset Saksalaiset ovat.

Germanilaiset olivat vahvaa ja rotevaa sukua, pitkät ja soreat kuin tammetsä metsissä. Terävät silmänsä olivat siniset ja hiuksensa kullankeltaiset. Tämä ulkomuoto oli Germanilaisilla vuosisatoja läpitsensä. Tukka oli Germanilaisilla suuresta arvosta, jonka tähden pitivät siitä suurta huolta. Myöskin Roomalaisten tykönä pidettiin kullankarvaiset hiukset suuresta arvossa, niin että roomalaiset naiset kantoivat Germanilaisilta ostetuita hiuksia taikka antoivat omalle tukallensa voiteella, johon kultahietaa oli sekoitettuna, kullankarvaisen värin. — Germanilaisten puku oli semmoinen ett'ei siitä ollut ruumiin vapaalle liikunnolle ja voimien käyttämiselle mitään estettä.

Ruumiinmukainen nuttu eli takki hihotta oli heidän alkuperäinen pukunsa. Eläinten taljat kannettiin usein päällysvihonaa, mutta tämä oli enemmän koristukseksi, kuin peitteeksi. — Myöskin Germanilaisten viholliset kiittivät ja ylistivät suuresti heidän hyvät avut. Heissä oli muka suuri oman arvonsa tunto ja sekä itsenäiseen että valtiolliseen vapauteen taipuva mieli. Germanilaisten mielenlaatuun kuului myöskin syvämielisyys ja tunnollisuus. Miehuus ja urhoollisuus elähttivät kaikkia. Mies pidettiin arvossa sen mukaan, kuin hän oli urhoollinen ja sotaisa. Se oli suuri juhllisuus, kun miehistyneelle nuorukaiselle ensin annettiin sota-aseet. Kaikkiin toimituksiin veivät miehet sota-aseet mukaansa. Sota-päälliköitä valitessansa, pitivät enemmän lukua miehen urhoollisuudesta kuin i'ästä. Vaimot ja lapset otettiin mukaan tappeluksiin, että muka niistä olisi sotivaisille suurempi kehoitus urhoollisuuteen. — Usein tapahtui, että joku arvossa pidetty sotilas kutsui miehiä johonkuhun sota-yritykseen; silloin kokoontuivat useat hänen ympärillensä sekä sota-innosta että luottamuksesta kutsujan sotakuntoon. Kaikki kokoontuneet vanhoivat uskollisuuden valaa hänelle, niin että hänen oli

oikeus tappaa se, joka osoitti tottelemattomuutta ja uppiskaisuutta. Jälkeen tappeluksen antoi hän palkinnoksi seuraajillensa jonkun osan sotasaaliista, niinkuin sota-aseita, hevoisia ja vaatteita. Germanilaisten sotahimo pakoittivat heitä usein lähtemään muille maille sotapalvelukseen. Niin oli Augusto keisarilla Roomassa germanilainen vartiajoukko.

Tappelukseen rynnätessä nostivat Germanilaiset kamottavaisen sotahuudon. Jos soturin voimat lannistuivat, niin riensivät usein naiset avuksi. Tästä näemme, kuinka naiset ottivat osan miesten toimissa. Olikin ominaisuus Germanilaisissa, että pitivät naiset suuressa kunniaissa. Tässäpä oli alku, jonka vasta Kristin-usko saatti kukoistukseen, siihen ritariseen mieleen, joka keski-aikana oli yleinen Germanilaisissa kansoissa. — Vanhoilla Germanilaisilla kyllä oli pakanallisia menoja, mutta nämät olivat vallan erilaiset Itämaalaisten jumalanpalveluksesta. Synkeissä metsissä, ikivanhain puitten juurilla rukoilivat isänsä jumalia. Täällä oli heillä pyhiä paikkoja jumalain kunniaksi.

Kun Germanilaiset vielä paimentolaisina elivät isän-valtaisuudessa, oli kunkin perheenisäntä sen korkein herra. Ainoastaan sodassa valittiin erityinen päällysmies. Näitten päälliköitten, ruhtinasten ja kuningasten valta oli hyvin rajoitettu ja määrätty. Jo aikasin oli Germanilaisilla eroitus vapaitten ja orjain välillä. Ainoastaan edelliset otettiin kansan lukuun ja ainoastaan heillä oli kansain-kokouksissa jotakin sanomista. Kuninkaat, jotka pian alinomaisten sotain tähden tulivat tavallisiksi, eivät saaneet muuta eläkettä kuin vapa-ehdoisia lahjoja ja suurempaa osaa sotasaaliista. Tähän tuli vielä joku osa sakoista. — Kun joku maa oli valloitettu, jaettiin se kuninkaan ja etevimpien sotilasten välillä. Tämä jako tapahtui arvalla. Kuningas taas antoi usein omasta maan osastaan jonkun maatilkun läänityksenä seuraajillensa, kun ei muulla voinut heidän apuansa palkita. Samalla tavalla tekivät myös etevimmät sotilaat (Athalingit), jotka eivät yksin lähteneet sotaan, vaan toivat mukaansa seuran, joka heiltä sai palkkansa. Tämän palkan antoivat Athalingit siitä maan-osasta, joka jaolla oli langennut heidän osallensa. Myöskin oli semmoisia (Frilingit), jotka tulivat sotaan ilman seuratta. He saivat vähemmän maanosan kuin Athalingit, kun ei heillä ollut mitään seuraa palkittavana. Kukin läänityksen ottaja eli vasalli oli läänissänsä itsevaltainen. Hänellä oli ainoastaan lääniherransa kohtaan muutamia velvollisuuksia. Näistä etevin oli velvollisuus lähteä sotaan kun tuli lääniherrasta käsky. Aikaa voittaen muuttuivat läänitykset perittäviksi ja silloin tulivat vasallit melkein itsenäisiksi ruhtinaiksi.

Sivistyksen siemenet saivat Germanilaiset kansat Roomalaisilta. Nuot entiset raa'at elatuskeinot, metsästäminen ja karjanhoito, jättivät vähitellen siaan maanviljelykselle, keinollisuudelle ja kauppanliikkeelle. Kristinusko vaikutti mahdottoman paljon Germanilaisten sivistyttämiseen. Tämä tuli ensin Länsigötiläisille tutuksi; pispä Ulphilas käänsi neljät Evankeliumit heidän kieleksi. — Kaupan-liike sydänsaksassa ei ensinnä ollut muuta, kuin luonnon-tuotteitten vaihtaminen. Frankilaisten keisari Kaarlo Suuren aikana määrättiin muutamia paikkoja, joissa olisi kauppatavarain vaihtetus tapahtuva. Eläinten-taljoja, suolaa, viljaa, viiniä, kudotuita kankaita ja orjia oli tavalliset kauppatavarat. Muutoin on kaupasta merkittävä, että se jo aikasin tuli Juutalaisten käsiin, sillä meidän on muistaminen, ett'ei entisinä aikoina löytynyt mitään porvari-säätyä. Tämä syntyi vasta 13:nnessä vuosisadalla.

Germanilaisten vanhat la'it ja oikeudet ovat mitä merkillisimpiä. Ensi-aikoina ratkaistiin kaikki tärkeimmät riidat yhteisissä kansan-kokouksissa, mutta vähemmät riita-asiat heitettiin kyläkunnan esimiesten ratkaistaviksi, sitten kuin jonkunmoinen lautakunta ensin oli sanonut ajatuksensa. Tuomiot langettivat nämät riitain ratkaisijat enemmän vanhan tavan mukaan kuin minkään varsinaisen lain ohjeesta, sillä vasta myöhemmin tulivat kirjoitetut la'it tavallisiksi. Tuli, näet, tarpeelliseksi kirjallisesti säilyttää ne säännöt, jotka elivät kansan huulilla. Nämät la'it tarkoittivat parhaasta päästä pahanilkisyyden rankaisemista. Kovin rangaistus oli kuolema, jota kuitenkin harvoin ja ainoastaan jumalain lepyttämiseksi käytettiin. Ainoastaan papit saivat kuoleman tuomion julistaa. Muita ruumiillisia rangaistuksia kuin kuolemaa ei tarvinnut vapaan miehen kärsiä. Ainoastaan orjat olivat kurituksen alaiset. Sakot olivat tavallisimmat rankaisemisen keinot. Asetukset vahingon korvauksesta ovat erittäin merkittävät. Jos esim. kellään putoovasta puun-oksasta tuli joku vanhinko, sai hän vahinkonsa korvaukseksi sen puun omaksensa, josta oksa oli pudonnut. Samalla tavalla jos jonkun elikko vahingoitti ketään, täytyi omistajan antaa elikko vahingoitetulle korvaukseksi. Sen mukaan, miten ja millä tavalla rikos oli tehty, määrättiin rangaistuksen kovuus. Jos oli joku kavaluudella tapettu, niin kävi rangaistus tappajalle kovemmaksi. Ensinnä suoritettiin sakot elikoilla, mutta sittemmin rahoilla, kun olivat Roomalaisilta oppineet näitä käyttämään. — Kavaluudella tapahtuneesta murhasta maksettiin nuon 600 ruplaa sakkoa; mutta riidan vimmassa tapahtuneesta maksettiin ainoastaan 200 ruplaa sakkorahaa. Kunkin jäsenen tarvelemisesta oli eri sakko-makso. Myöskin oli eroitus sakoissa, jos oli veri vuotanut taikka ei. Säätykunnian loukkaamisesta oli rangaistus semmoinen, että rangaistuksen alaiselta leikattiin hiukset ja parta pois. Väkivoimalla murtautua toisen huoneesen pidettiin erinomaisen suurena rikoksena ja rangaistiin kovasti. Kun jonkun omaisuutta joko ostolla tahi lahjalla toiselle omistettiin, oli joku kuvauksellinen toimitus tapahtuva, jolla osoitettiin entisen omistajan oikeuden menevän toiselle. Tämä tapahtui kaupan tahi lahjan vakuutukseksi ja lupauksen ynnä erittäinkin valan vahvistukseksi. Kun esm. joku maantila myytiin, antoi myyjä kappaleen turvetta eli muuta semmoista ostajalle, ja huonet-rakennuksen myydessä sai ostaja lastusen. Käden-lyöntö oli tavallinen lupauksen

vahvistus.

Kukin vapaa mies oli ainoastaan vertaistensa tuomion alainen. Valan vannomista seurasi tavallisesti kaikenlaisia juhlamenoja. Pakanaisuuden aikana koski mies valaa vannoessa sota-aseisiinsa, vaimo taas hiuksiinsa ja tuomari sauvaansa. Myöskin asetettiin niin kutsutuita valan-auttajia, joittenka oli tarkoitus, ta'ata vannaajan totuullisuus sillä että he hänen kanssansa käsi kädessä tekivät valaa. Näitten luku oli sen mukaan, kuinka tärkeä asia oli ja mistä säädystä vannaaja. Kun Kristin-usko oli päässyt juurtumaan ja siinä ohessa myös katolilainen epä-usko ja taika-uskoisuus, niin tulivat pyhä-tuomiot suureen kunniaan. Näistä ovat merkittävät tulikoetus ja vesikoetus. Oli, näet, kanteen alaisen täytymys paljain jaloin astua tulikuumin saarain päälle, tuoda sormus eli kivi kiehuva vedestä, pitää polttava rauta kädessä j.n.e. Jos tämä tapahtui hänen vahingoitsematta, niin arvattiin tuosta hänen rikokseen syyttömäksi.

Suuri muutos tapahtui kaikissa Saksalaisten oloissa, kun kolmas sääty eli porvari-sääty syntyi. Toiset valtio-säädyt olivat aatelisto ja papisto. Aatelisto ei harjoittanut muuta, kuin sotaa ja ryöstöä ja eli rauhan aikoina linnoissansa laiskuudessa ja hekumallisuudessa. Tapansa olivat raa'at, kun taas kaupungissa vapaitten porvarien keskellä leveni siveys ja sivistys ynnä porvarillinen yhteishenki. — Vähitellen hajosi koko kansa erityisiin virka- eli ammatti-säätyihin, niinkuin aatelisto, porvaristo, vapaat ja orjuudessa elävät talonpojat, la'in-oppineet, käsityöläisten ammattikunnat ja hiljan syntyneitten Yliopistojen opettajat. Tämmöinen ammattisuus kaikissa oli keski-aialle omituinen ja koski kaikkiin oloihin, vaikuttaen kilvoituksen keinollisuudessa, kaupassa, taiteissa ja tieteissä. Se poisti tavoista tuon entisen raakuuden ja sivistä yhteiselämän muodot.

Olemme kansain-vaelluksista puhuessamme näyttäneet kuinka germanilaiset kansat tulivat vakinaisille asuntopaikoille, Germania eli meikäläisellä nimellä Saksanmaa jäi suurimmaksi osaksi Germanilaisten haltuun, jotka täällä muuttuivat yhdeksi ainoaksi kansaksi: Saksalaiset. Mutta koko itäinen puoli Saksanmaata aina Elbe-virtaan saakka oli Slavilaisten vallassa, jotka kansain-vaellusten aikoina olivat tänne siirtyneet, kun Germanilaiset tunkeusivat länteenpäin, ottaen haltuunsa Roomalaiset alusmaat. Näissä on Germanilaisuus hämmentynyt muihin kansallisuuksiin, mutta on sen siaan aikojen kuluessa Slavilaisilta voittanut semmoisen alan, että Slavilaisuus jo on melkein kokonaan Saksanmaasta hävinnyt. — 8:nnella vuosisadalla kukisti Frankilaisten keisari Kaarlo Suuri suurimman osan Saksanmaata valtansa alle. Mutta hänen valtakuntansa jaettiin, poikansa Lutvikki hurskaan hallitessa, kolmeen osaan. Näin syntyi Kaarlon äärettömästä keisarikunnasta kolme erityistä valtiota: Ranskan eli Frankilaisten, Saksan ja Italian valtiot. Saksanmaa oli ensinnä vaali-valtio, s.o. erityiset ruhtinaat valitsivat kuninkaan. Sittemmin saivat ainoastaan muutamat ruhtinaat, niin kutsutut vaaliruhtinaat (Churfürsten) kuninkaan-vaaliin ryhtyä. Viimein tuli kruunu Habsburgin suvulle perittäväksi. Ehkä Saksanmaa oli yksi valtakunta, jonka ylimäinen oli keisari, oli se jakaantunut useampiin herttuakuntiin j.n.e., joittenka hallitsijat eivät keisarista paljon lukua pitäneet, vaan olivat ja eleskelivät oman mielensä mukaan. Ymmärrettävä on, kuinka höllä tämmöinen side oli. Niinpä olikin valtakunta kauan kitunut, ennenkuin se vihdoon viimeinkin (v. 1806) hajosi useampiin toisistansa erinäisiin valtioihin. Saksan keisari otti nyt nimeksensä: Itävallan keisari. Karkoitettuansa Ranskan keisari Napoleonin Saksanmaasta, tekivät kaikki Saksanmaan valtiot keskinäisen liiton, joka nyt on ainoana siteenä heidän välillensä.

Frankilaisten valta.

Frankilaisten tavoista ei tarvitse meidän tässä erityisesti puhua, koska jo edellisessä luvussa olemme tarkastelleet Germanilaisia yleensä, joihin myöskin Frankilaiset kuuluivat. Frankilaisten asettumista Galliaan eli nykyiseen Ranskanmaahan olemme jo maininneet. Täällä perustivat väkevän valtion, jonka alle koko Gallia tuli kuulumaan. Sen perustajana oli Chlodvig. Sen oikea kukoistus-aika tapahtui, kun Kaarlo Suuri pääsi hallitsijaksensa. Tämä laski valtansa alle kaikki muut germanilaiset kansat, niin että tällä aikaa Frankilaiset olivat Germanilaisten pääkansa. Mutta tämä ei kauan kestänyt. Niinkuin jo ennen olemme sanoneet, hajosi Frankilaisten suuri valta Lutvikki Hurskaan hallitessa. Tämä kuningas, näet, jakoi valtakuntansa poikainsa välillä, jotka suostuivat tähän jakoon v. 843. Nyt tuli Frankilaisten valta sisältämään suurimman osan nykyistä Ranskanmaata. — Frankilaisten kansallisuus oli näinä aikoina vielä suuressa voimassa. Mutta vähitellen rupesi se riutumaan. Sillä gallilainen kansallisuus, joka, sittenkuin Frankilaiset olivat maahan tunkeuneet, oli joutunut sorrettuun tilaan, heräsi taas uuteen voimaan. Kun Kaarlo Suuren suku oli kuollut sukupuuttoon (v. 987) ja Kapetingein suku kohonnut Ranskan kuninkaan-istuimelle, rupesivat Frankilaiset vähitellen hämmentymään gallilaiseen kansallisuuteen, jonka hallussa maa ennen Frankilaisten tuloa oli ollut. — On historiassa usein havaittu, kuinka semmoisissa maissa, jotka ovat joutuneet vieras-kansain haltuun, alkuperäisen kansallisuuden ensin on täytynyt lannistua vieraan alle, mutta sitten uusilla voimilla hakenut ja voittanut sorrettuita oikeuksiansa takasin. Niinpä nyt Ranskanmaallakin asiat muodostuivat. Molemmat kansat

hämmentyivät toisiinsa yhdeksi kansaksi: Ranskalaiset. Ehkä tämä uusi kansa ja myöskin maa on saanut nimensä Frankilaisista, nojaa se kuitenkin verrattoman suurimmalta osalta gallilaisuuteen. Myöskin näemme nykyisen Ranskan kielestä, että se sisältää paljon Roomalaisia alku-aineita. Tämä on aivan helposti ymmärrettävä asia, kun tiedämme, Gallian jo monta vuosisataa ennen Frankilaisten tuloa olleen Roomalaisten vallassa, jonka alle Caesar oli sen laskenut. —

Kun ei tila salli meidän lyhykäisestikään kertoa Ranskalaisten historialliset vaiheet, niin tahdomme vaan muistuttaa että he ihmiskunnan edistymisessä aina ovat etupäässä astuneet.

Britannian saarten asukkaat.

Kuinka Anglo-saksit asettuivat Britanniaan, josta isomman saaren etelä-osa sai nimen Englanti, olemme jo ennen maininneet. Jo aikasin saivat Anglo-saksit vihollista vainoa ja rynnäkköä kärsiä Tanskalaisilta, jotka ryöstö-retkillänsä nousivat maalle Englantiin. Viimein onnistui kuningas Alfred Suuren voittaa Tanskalaiset (871-901). Mutta sittemmin rupesivat heidän päälle-karkauksensa uudestansa raivoomaan ja Tanskan kuningas Knuutti Suuri nousi (1016) Englannin kuninkaan-istuimelle. Tämä ymmärsi Anglo-saksia lepyttää ja kiinnitti heidät etuihinsa. — Anglosaksit, jotka jo 6:nessa vuosisadassa taipuivat Kristin-uskoon, olivat uljasta, ja oivallista kansaa. Ainoastaan yhdessä kohdassa, joka on tämän aian oloista ymmärrettävä, ovat he moitteen alaiset: he kävivät vilkasta orjan-kauppaa. Mutta pian syntyi heille uusia, pahempiakin vihollisia, kuin Tanskalaiset olivat olleet. Nämät olivat Normandiaiset, joista tahdomme tulevassa luvussa jutella. He tulivat herttuansa Wilhelm Valloittajan johdon alla Normandian maakunnasta Ranskanmaalla Englantiin, jossa voittivat Anglo-saksit Hastings'in tappelussa v. 1060. Nyt jaettiin koko Englanti valloittajain välillä. Anglo-saksein kansallisuus masennettiin ja sorrettiin hirvittäväisellä tavalla. Ankaruus vihollisuus syntyi valloittajain, jotka viljelivät ranskalaista kieltä ja ranskalaisia tapoja, ja vanhain asukasten välillä, jotta näytti ikäänkuin olisi Anglo-saksein kansallisuus astunut viimeisiä askeleita historian tantereella. Mutta aikaa voittaen rupesivat asiat heille selkenemään. Vähitellen pääsi Anglo-saksein kieli ja kansallisuus voitolle ja eipä aikaakaan, niin hämmentyivät molemmat kansat yhteen. Ja nyt vasta syntyi Englannin jalo kansa.

Vielä on meidän puhuminen muistakin kansoista, jotka asuskelevat Britannian saarilla.

Walesit olivat jäännös Brittiläisten kansasta, joka Anglo-saksein maahan tunkeudessa pakeni Britannian läntisiin maakuntiin, Wales'iin ja Cornwales'iin. Täällä suojelivat kauan vapauttansa, kunnes he 13:nnellä vuosisadalla laskettiin Englantilaisten vallan alle. — Kansan yhteisissä asioissa piti vanhin perää, niin kauan kuin hänessä oli kuntoa ja kykyä. Hänen avuksensa hallitusasioissa oli jommoinenkin neuvoskunta, jonka piti oleman viisaudesta, lain-taidosta ja kunnosta mainittava. Kullakin vapaalla miehellä olivat täydet kansalais-oikeudet, jos hallussansa oli viisi auran-ala maata. Tämä maan-ala oli jokaiselle maan-omistajalle tavallinen. Mutta paitsi tätä kansalaisille jaettua maata, oli yhteinen maan-ala, jonka tuotteet käytettiin yhteisten tarvetten ostoksi. Aivan merkillinen on se seikka, että myöskin naisilla oli oikeus kansankokouksissa antaa huutonsa. Joka oli autiomaan viljamaaksi tehnyt, sai tästä hyvästä muutamia etu-oikeuksia nauttiaksensa. Aatelisvalta oli enemmän perustettu viisauteen ja tietoon kuin sotaisuuteen; aatelistoon kuului myös tuomarikunta.

Iriläiset eli Irlannin asukkaat ovat niitä kansoja, jotka ennen Anglo-saksein tuloa, asuttivat Britannian saaria. Epätiedossa on, ovatko Irlannin ensimmäiset asukkaat tulleet Britannista tai Espaniasta. Vanhat roomalaiset historioitsijat kertovat Iriläisten olleen sangen raakaa kansaa, jotka muka huviksensa söivät lähimmäisensä. Iriläisten historia tuli paljoa selkeämmäksi, kun he 4:nnellä vuosisadalla taipuivat Kristin-uskoon. Irlanti rupesi nyt Kristin-uskon oikeaksi pesäpaikaksi, sai hengellisiä laitoksia, luostaria ja kouluja, joissa hurskaus ja tiede elostuivat, ja lähetti hurskaita, innokkaita ja oppineita miehiä pakanain kääntämiseksi Euroopan mannermaalle. Täydellä oikeudella nimitettiin Irlanti siihen aikaan "Pyhän saareksi". Irlantilaiset olivat iloista ja vilpasta kansaa, joka rakasti laulua ja tanssia. Ensimmäinen valtiollinen laitos oli semmoinen, että kullakin heimokunnalla oli päällikkönsä, kunnes jommoinenkin kaikille heimokunnille yhteinen ylipäällikkö valittiin. Tämä yhteinen päällikkö eli kuningas sai veroksensa karjaa ja oli kansan johdattaja sodassa; vaalilla pääsi hän kuninkaan-istuimelle mutta hänen täytyi ensin valalla vahvistaa erinäisten maakuntien la'it. Perintö-oikeutta ei löytynyt ollenkaan; ansion mukaan ja muutoinkin sen mukaan, kuinka hyväksi katsottiin, valittiin ruhtinas-suvusta kuninkaalle, hänen vielä eläessänsä, jälkeisensä. Irlannin oppilaitokset olivat jo aikasin suuressa maineessa, jotta niihin ulkomailta kokoontui paljon oppia harrastavia. V. 1172 joutui Irlanti Englannissa hallitsevain Normandiaalaisten valtaan, jotka täällä kauvan valtaa pitivät; melkein kolme vuosisataa kesti molempain kansain keskinäinen taistelu. — Mutta vielä pahempaan pulaan oli tämä onneton kansa joutuva. 16:nnellä ja 17:nnellä vuosisadalla tunkeusi tänne Englannista siirtolaisia, jotka

monien vaihteen perästä anastivat suurimman osan maata valtoihinsa, syösten alkuperäiset asukkaat kurjuuteen ja viheliäisyyteen. Iriläiset ovat kaikin voimin koettaneet ponnistella vieraita vastaan, mutta riutuvaiset voimansa ei näy enään tätä taistelusta kestävän, sillä kansallisuutensa häviää jo päivä päivältä isäinsä maalta.

Roomalaiset tunsivat pohjoisessa Britanniassa ainoastaan Caledoniain kansaa, mutta 3:nen vuosisadan loppupuolella astuivat näitten siaan Piktit ja Skottilaiset historian näkyville. Piktit asuivat lakeudella ja Skottilaiset vuorimaassa. Jälkimäiset sanotaan olevan sukuisin Iriläisistä siirtolaisista, jotka 5:nestä vuosisadasta alkaen olivat muka muuttaaneet Irlannista Skottlantiin. 9:nellä vuosisadalla saamme Skottilaisista varmempia historiallisia tietoja, kun tästä aiasta jutellaan normannilaisten merisissien rosvo-retkistä Skottlantiin.

Kuningas Kenneth II, voitettuaan (v. 842) Piktien kuninkaan, yhdisti hänen maansa Skottilaisten maan-alaan ja tuli Skottlannin vallan varsinaiseksi perustajaksi. Maan laitokset ja asetukset olivat hyvin Irlannin mukaiset. Skottilaisten tykönä oli ruhtinaallinen perintö-oikeus voimassa. Ainoana elämän huvituksena näyttävät vanhat runot olleen. Laulun säveleitä seurasi tavallisesti rakkopillin ja huilun ääni. — V. 1603 sai Skottlanti saman hallitsijan kuin Englantikin ja v. 1707 tapahtui täydellinen yhdistys näitten maitten välillä.

Näin olemme nähneet kuinka Britannian saarilla asuvaiset kansat aikain kuluessa ovat lannistuneet, mitkä pakolla mitkä suosiolla, Englantilaisten vallan yhdistykseen. Tästä yhdistyksestä on syntynyt Suuri Britannian väkevä valta. Muistutettava on, että Englannin kieli, kansallisuus ja sivistys on levinnyt leviämistensä yli koko saarimaan ja muut kansallisuudet saaneet jättää sille yhä enemmän alaa. Mutta myöskin tätä saarimaata ulommaksi, jopa yli koko maanpiriäkin, on Englannin valta ynnä kieli ja sivistys levinnyt. Sen melkoinen merivalta, keinollisuus ja valtiollinen vapaus ovat mitä merkellisimpiä ihmiskunnan historiassa.

Normannilaiset eli Skandinavilaiset.

Tällä nimellä nimitettiin ennen muinoin Skandinavian eli Ruotsin, Tanskan ja Norjan asukkaat. Heidän uskontonsa, josta tahdomme muutamia sanoja lausua, ja tapansa osoittivat sitä hillitöntä ja sotaista luonnetta, josta he ennen mainioina pidettiin. Etevimmat jumalansa olivat: Odin, joka oli kaikkien jumalien päällikkö, Thor, ukkosen jumala ja jalomielinen Balder. Jumalat muka asuivat Asgard'in linnassa, joka oli keskellä maailmaa. Siellä oli myöskin Vallhallan hovi, jonne kaikki urostöissä kaatuneet kokoontuivat. Täällä muka jatkavat urohot jumalien seurassa sotaiset vehkeensä, taistelevat keskenänsä ja viljelevät muita sotaisia askareita. Mutta kun aatrian aika tulee, heräävät näissä sotamelskeissä kaatuneet uuteen elämään ja syövät juovat iloisessa sovussa jumalien kanssa. Brage, jumalien runoniekka, laulaa heille muinaisista urostöistä.

Sota, metsästäminen ja sodan-harjoitukset olivat vanhain Skandinavilaisten tavalliset toimitukset. Kukin vapaa mies jätti maanviljelyksen ja karjanhoidon orjillensa toimitettaviksi. Hänen itse muka ei sopinut semmoisiin töihin ryhtyä. Hän ei mielistynytkään muihin kuin sotaisiin toimiin, juominkihuvituksiin ja runollisiin kertomuksiin isäin urostöistä. Tämöinen puoliraaka elämä mielutti kokonaan hänen sydäntänsä. Tautiin kuoleminen pidettiin miehille häpeällisenä, jotta useimmat omalla kädellä tappoivat itsensä, välttääksensä taudillisen kuoleman häväistystä. Kuoleman tuskat hymysuin kärsiä, oli miehen suurin kunnia. Useinkin karkasi sotilas ilman mitäkään suojelus-asetta, jopa vaateittakin tappelus-kihinään. Tämöiseltä raa'alta ja hurjamieliseltä kansalta ei voinut keskinäisiä riitoja heimokuntien välillä ja rosvoretkiä kaukaisille maille olla mitään outoa; ja kun se, niinkuin raaka ja sotanen kansa ainakin, piti verenkoston pyhänä velvollisuutena, niin eipä voinut syitä verisiin taisteluihin siltä puuttua. Rosvoretket elikkä merisissien (vikingar) sotakäynnit saivat alkunsa ruhtinaallisista miehistä, jotka kokoilivat ympärillensä joukon vapa-ehtoisia. Väen lisääntyminen ja yhä yltyvä raakuus teki aikain kuluessa tämmöiset retket yhä tavallisemmiksi. Vielä oli toinen seikka, joka paljon vaikutti rosvoretkien enenemiseksi; oli, näet, Skandinavilaisilla tapa semmoinen, että ainoastaan yksi poika peri isänsä tavarat ja muut saivat hakea eläkkeensä, mistä heille paraitten sopi. Luonnollisinta oli siis, että ryhtyivät semmoiseen elatuskeinoon, jotka muutoinkin vallan sopi kansan ja aikakauden luonteeseen. Vieläpä oli usko semmoinen heissä juurtunut, ett'ei ollut hyvää kenenkään köyhänä tulla Odin'in tykö Vallhallaan vaan mitä enemmän tavaraa kuollut toi mukaansa, sitä suurempaa nautintoa piti hänellä oleman Vallhallassa. Näinpä tulivatkin nämät rosvoretket yhteiseksi tavaksi ja varsinaiseksi elatuskeinoksi. Ensin he eivät ulottuneet kauemmaksi kuin naapurimaihin ja tapahtuivat milloin maitse milloin meritse. Mutta pian ruvettiin pitkiä merimatkoja kulkemaan kaukaisille maille, jopa Keskimeren rannoillekin. Näitten rosvoin eli merisissien haahdet olivat hyvin pienet ja hukkuivatkin usein mereen, mutta tämmöinen hukkumus pidettiin yhtä kunniallisena kuin kuolema tappelustantereella. Alukset olivat tavallisesti purjeetta, vaan pantiin airoilla liikkeelle. Tuo

kolmentoista kyynärän pituinen peräsin koetti vahvankin miehen voimia; joka ei voinut tällä perää pitää, sen täytyi jäädä kotiin. Merisissit eivät ainoastaan ryöstäneet ja hävittäneet rantamaita, vaan läksivät aluksillansa virtoja ylöspäin maan sisuun; jos heiltä paluumatka suljettiin, läksivät maamatkaa johonkuun toiseen virtaan, kantaen hartioillansa alukset ja voitetun saaliin, ja pääsivät tällä tavalla aukealle merelle. 9:nellä vuosisadalla oli into tämmöisiin retkiin korkeimmillaan. Myöskin maamatkoja samottiin. Niinpä kulkivat läpi Venäjänmaata aina Mustalle Merelle, jopa ottivat sotapalveluksenkin Kreikkalaisen keisarin hovissa. Samatenkuin Skandinavilaiset pitivät oman henkensä halpana, eivät muittenkaan paljon säästäneet. He olivat julmat ja säälimättömät vihollisillensa, joita sota-aseilla voittivat taikka joittenka maata ryöstivät, tuoden välillä jumalillensa ihmisuhriakin. Tämmöisiin uuriin määrättiin ei ainoastaan vangituuta, orjia ja pahantekijöitä, vaan kun joku erinomainen onnettomuus kohtasi, uhrasi joskus isä poikansa ja maakunta kuninkaansakin jumalille lepyttäjäisiksi. Useimmiten täytyi vangituitten maksaa hyvät lunnaat, päästäksensä vapaaksi, ja se paikkakunta, jota merisissien tulo kohtasi, sai tavallisesti maksaa aika pakkoveron. Eipä siis ole ihmeteltävää, että pelko ja vapistus seurasi heitä, missä vaan kulkivat, erittäinkin kun osoittivat munkeille ja luostareille erinomaista vihollisuutta. — Tämmöiset merisissit voittivat v. 911 Frankilaisten kuninkaalta Neustrian maakunnan, joka heiltä sai nimen: Normandia. Siinä taipuivat Kristinuskoon ja ranskalaiseen kieleen. Täältä valloittivat Englannin, josta edellisessä luvussa olemme puhuneet. Myöskin lähti täältä siirtokunta eteläiseen Italiaan, jossa niin muodoin syntyi normandialainen valtio. — Nämät meriretket taukosivat itsestään, kun ruvettiin näissä pohjoisissa maissa Kristin-uskoa julistamaan. Tämä saikin täydellisen voiton monien taistelusten ja vaihtettujen perästä noin v. 1150.

Slavilaiset.

Slavilaisten kansalahko on Germanilaisten jälkeen suurin; siihen kuuluu yli 60 miljoonaa henkeä, jotka ovat levinneet yli koko itäistä Eurooppaa aina Saksasta Aasian aroihiin saakka, Itämerestä aina Hadrian merelle. Slavilaisten kieli ja kansallisuus vallitsee Pyömissä, Puolassa, Venäjässä, Moldaussa, Vallakiassa, Bulgariassa, Serbiassa, Bosniassa, Kroatiaassa, Slavoniassa ja Dalmatiassa; paljon Slavilaisia asuu myöskin Unkarissa, Kärnthen'issä, Krain'issa ja Lausitz'issa.

Slavilaisten alkuperäinen koto on luultavasti Keski-aasia; sittemmin ilmaantuivat Puolassa ja Venäjässä. He olivat sukuperän, ulkomuodon, laitoksien, uskonnon, kielen ja tapain puolesta Germanilaisista vallan erilaiset, kun he Itä-euroopasta tunkeusivat aina Elbe-virtaan ja Adrian merelle saakka. Niinkuin Germanilaisetkin, olivat Slavilaiset jakauneet moniin erinäisiin kansoihin, joista lännessä asuvalaiset ovat Saksalaisten historialle merkilliset, kun olivat, näet, asuttaneet suuren osan Saksanmaata. Itäisemmät taas perustivat väkeviä valtioita: Venäjä, Puola, Lithauen ja Schlesia. — Näistä on Venäjä väkevimmäksi kohonnut. Tämän valtion perustajana oli (v. 862) eräs varägiläinen ruhtinas nimeltä Rurik. Jo aikasin rupesivat venäläiset Kreikan keisarikuntaan rosvoretkiä tekemään. Nämät taukosivat kokonaan, kun ruhtinas Vladimir Suuri taipui Kristinuskoon ja pakoitti myöskin alamaisensa siihen. Mutta valtakunnan voimat lannistuivat sisällisistä riidoista, jotta Mongolilaiset, jotka olivat lähteneet Keski-aasiasta ja levittäneet pelkoa ja kauhistusta yli koko Aasiaa, laskivat sen valtansa alle. Tästä orjuudesta pelasti Suuriruhtinas Ivana Venäjänmaan. Sitten on venäjän valta yhä levinnyt leviämistään. Sen suuruuden oikea perustaja on Pietari Suuri, joka antoi sille sivistyneen valtion ulkomuotoa ja laajensi sen alaa aina Suomenlahteen saakka. Mutta orjuus ja törkeä tietämättömyys on pysynyt ja pysyy vieläkin meidän aikana kansan seassa. Hallitusmuoto on kokonaan itsevaltainen. — Toinen mahtava slavilainen valtio on ollut Puola. Tämä ulottui mahtavaisuutensa aikana Unkarin rajasta aina Itämerelle ja Sakanmaasta aina sydän-venäjään asti. Mutta sisälliset kapinat ja valtiollisten lahkokuntain eripuraisuus syöksi valtion onnettomuuteen ja kurjuuteen. Aatelistolla oli kaikki valta käsissä, rahvas eli orjuudessa ja kuninkaalle, joka vaalilla pääsi arvoonsa, suotiin hyvin rajoitettua valtaa. Näin asiain ollessa, sen tuho viimeinkin saavutti. Venäjän, Preussin ja Itävallan hallitsijat jakoivat menneen vuosisadan lopulla koko valtakunnan keskenänsä. Venäjä sai paraan ja oikean pää-osan, muut ottivat ne osat, jotka asemansa puolesta sopivat heille. Puolalaiset ovat turhaan koettaneet onnettoman isänmaansa vapauttaa. Heidän voimansa ovat lannistuneet vieraan väkivallan alle. —

Slavilaisilla on vahva luu- ja jänne-rakenus; heidän ihonsa ei ole niin valkoinen, kuin Germanilaisten, vaan on vähän ruosteenkarvaiselle vivahtava. Merkittävämpi on kasvojen muoto, jossa kaikki kasvojen- viivat ovat kaarevammat ja vienommat, kuin Germanilaisilla. Slavilaiset ovat suopeat ja mieluiset tunnustamaan hengellistä etevämmyyttä. Merkillinen on heidän halunsa ja osaavaisuutensa, vieraita taitoja omistamaan, niinpä ei ole mikään kansa niin kerkeä oppimaan vieraita kieliä. — Kansan-juhlallisuuksia oli Slavilaisilla paljon ja niissä oli aina helisevä iloisuus. Ei mikään kansa Euroopassa ole niin huvituslauluihin ja tanssiin mieltynyt kuin he, ja ei kellään ole tanssi niin hurja ja vallaton kuin heillä; rakkopilli ja huuliharppu tekevät vieläkin slavilaisessa talonpoiassa melkein lumoisen vaikutuksen. Kansanlauluja sanotaan löytyvän paljon. Vieno, niinkuin ominainen luonteensakin, on

Slavilaisten kielet; kaikki ovat lauluun hyvin mukavat. Paitsi neljä pääkieltä: Venäjän, Puolan, Pyömin ja Serbian kielet, löytyy vielä monta kielenmurretta. Jo muinoin oli Slavilaisten likaisuus suuressa huudossa ja maineessa, he eivät muka tulleet pestyiksi muuta kuin kolme kertaa elämässään, ensin kuin syntyivät maailmaan, sitten kun häitä pitivät ja viimeksi kun muuttivat Manalan majoihin. Puku oli tavallisesti huono; talvella olivat pukeuneet taljoihin ja kesällä pellavasta tehtyihin vaatteisiin. Asumuksensa olivat viheliäiset multamajat, raketut keskelle nevoja tahi hieta-vuorille; muutamissa maakunnissa oli myöskin kaupunkia. Slavilaiset, kun olivat hyvin keinolliset, tekivät savesta ja metalleista kaikenlaisia astioita. Maanviljelykseen ja vuorityöhön olivat hyvin taipuneet. Elantonsa oli tavallisesti tattaraa, hirssiä ja muita kedonkasvuuksia, mesi oli kansallinen juoma. Niinkuin aasialaisetkin kansat ylenkatsoivat he vaimopuolta; äidille oli sallittu tappaa äsken synnyttämä lapsensa.

— Jumalanpalvelus oli Slavilaisilla monenmoinen. Jumalien luku oli suuri erittäinkin Puolassa. Jumalankuvissa ei ollut ulkomuodolla mitään kunnianarvoista eli kaunista; erään Perun nimisen epäjumalankuvalla oli puinen vartalo, rautaiset jalat, hopea pää ja kultainen parta. Toisella Svantevit nimisellä epäjumalalla oli neljä päätä, kaikki kaunisti harjatetulla parralla, ja kaksinkertainen rinta; Czerneboh jumala oli kuvattu jalopeuran muotoiseksi. Papisto oli muutamissa slavilaisissa kansoissa varsin suuressa kunniaassa. Rügen'in saarelle rakennetussa templissä oli kolme sataa pappia; täällä oli ylimäinen pappi suuremmassa arvossa kuin itse kuningas. Paitsi templiä oli myöskin muutamat ahot epäjumalille pyhitetyt; kivistä laitettiin jonkunmoinen aitaus kivimöhkälehen ympärillä, joka siellä seisoi alttarina. Ihmisuhrit olivat tavalliset, mutta näihin ei otettu muita kuin sotavankia.

Muutamissa maissa, niinkuin Venäjässä pääsi Kristin-usko pian voitolle, mutta toisissa taas, erittäinkin Elben, Oderin ja Weikselin tienoilla ruvettiin sille kovaa vastahankaa vetää, kun oli, näet, seurauksensa maallinen orjuus levittäjäinsä alla. Paljon pakanallista verta vuodatettiin, ennenkuin Slavilaiset ottivat ristiä kumarraksensa, ja kristityitten täytyi puolestansa tuhansittain jättää henkensä alttiiksi, kun Slavilaiset koettivat vieraan ikeen päältänsä torjua. Tämä itsestään rauhallinen kansa muuttui silloin tiikerikissan luontoiseksi.

Slavilaisten yhteiselämän seikoista entisinä aikoina emme paljon tiedä. Heidän luonteessansa oli taipumus, mieluisesti jokaista etevämmyttä kunnioittamaan. Heidän kielensä ovat erinomaisen rikkaat herran nimityksistä, niin ett'ei heillä suinkaan niistä milloinkaan puutetta ole ollut.

Suomalaiset.

Tietämätöntä on, mihinkä aikaan se kansanlahko, jonka uuden-aikaiset kielentutkijat kutsuvat Ural-altailaiseksi, ensin lähti Siperian eteläisistä paikkakunnista Eurooppaan. Luultavasti tämä siirtymys tapahtui vähitellen siihen aukkoon, jonka Germanilaiset ja Slavilaiset länteen päin lähtiessään jättivät jälkeensä, ja niin tulivat Madjarilaiset eli Unkarilaiset ja Suomalaiset Urali-tunturien yli niille seuduille, missä kumpikin nyt asuntonsa pitää. Kuitenkin olivat jo monta aikaa ennen Lappalaiset kansoittaneet kaikki pohjan perät ja hävisivät ainoastaan vähitellen muitten voimallisempain kansain päälle tunkiessa. Suomalaiset Eurooppaan tultuansa asuivat ensinnä nykyisen Venäjän pohjoisosassa, jossa kaupastaan ja rikkaudestaan mainio Permalais-valta ulottui Vienan mereltä pitkin Vienan-jokea Urali-tunturille saakka.

Nämä Permalaiset olivat nähtävästi Karjalaisia, heidän sivistyksensä ei ollut suinkaan alhainen, ja ihanat runot Väinämöisestä, Ilmarisesta ja Lemminkäisestä näyttävät niitten seassa syntyneen. Etelä-puolella heitä asuivat Hämäläiset Äänisen (Oniegan) järven paikoilla, ja kolmas heimokunta, Kainulaiset eli Kaihnulaiset oli jo 9:nnessä vuosisadalla siirtynyt Pohjanlahden rannoille, joka heistä kutsuttiin Kainun-mereksi. Vähitellen siirtyivät Hämäläisetkin länteen päin, mutta jakaantuivat samassa kahteen osaan kahden puolen Suomen-lahtea, jotta virolaiset (muuk. Estit) tulivat Viroon ja Hämäläiset (muuk. Tav-estit, Tavastit) Suomeen. Heidän jälkiinsä seurasi Karjalaisiakin Suomeen, olletikkin kun vanhan Perman valta ja kukoistus lannistui Venäläisten yhä leviävän vallan alle.

Suomalaisten muinaisista oloista ja sivistyksen seikoista on kyllä tieto vähissä. Ett'eivät olleet suinkaan matalalla sivistyksen kannalla, näkyy siitä kun heidän kielissään on omituiset sanat kaikille maanviljelyksen aseille. Ohrat, nisut eli vehnät, pellavat, pavut ja herneet (ristat) y.m. olivat heille tuttuja, mutta rukiit, kaurat ja hamput lienevät olleet vasta muukalaisten tuomat. Ohrista osasivat muinas-Suomalaiset tehdä juotavansa: oluen eli olon, joka sana on heidän kielestään peritty Ruotsinkin kieleen. Paljon muitakin taitoja oli Suomen miehillä jo ennen kuin tulivat muitten sivistyneempäin kansain seurustukseen. He takoivat taitavasti rautansa sota-aseiksi ja muiksi tarpeiksi, he kehräsivät villansa ja pellavansa värttinällä ja kutoivat sitten monenlaisia kankaita, palttinoista, aivinaista ja sarkaa, he hoitelivat kimalaisiaan (mettiäisiä, mehiläisiä), joista simaa kokosivat, ja kaiken tämän

ohessa osasivat Väinämöisen opetuksesta soittaa kanteletta ja runoilla ikävänsä karkoittaa. Mutta, jos sepät ja runoniekat eroitamme, ei ollut heillä mitään muuta eroitusta työ-virassa, vaan kukin teki itse tarpeensa. Sana: "kauppa" on saksasta lainattu ja sana: "raha" merkitsee oikeastansa oravan-nahkaa, koska tätä nähtävästi tavarain vaihtuksessa käytettiin välin-tekiäisiksi. Moni uusi tapa ja uusi oppi tuli vasta kristinuskon kautta. Kynttilä on latinainen sana *candela* ja nähtiin ensin uuden uskon latinaisella kirkonmenolla. Suutari (*sutor*) on toinen nimi, jonka vasta kristin-uskon papit lienevät mukaansa tuoneet. Muuta säädyn eroitusta ei Suomalaisilla ollut kuin orjan ja vapaan; isänsä hallitsi perhekunnassaan, ja kun yhteisiä asioita piti keskusteltaman, kokoontuivat perheen-isännät kärkeihin. Mutta kuningasta tai ruhtinasta ei lie heillä ollut; sillä nämä sanat ovat Germanilaisten kielistä otetut. Ainoastaan sotaa käydessä valittiin urhoollisin pää-mieheksi. Linnojakin rakennettiin jonkunmoisia vihollisten vainoa vastaan.

Suomalaisten muinainen usko näkyy aikojen kuluessa monella tavalla muuttaneen muotonsa. Taivaan Jumala, jonka ääni kuului ukkosen ilman juminassa, näyttää ensinnä saaneen heidän palveluksensa. Hänen nimittivät Ukoksi, josta ukkonen on saanut nimensä. Ukolla näyttävät alussa ajatelleen olevan akkansakin ja muun perheensä varsin ihmisten tavan mukaan, ja kun sitten rupesivat ajattelemaan eri haltian meressä asuvaksi, nimeltä Ahto eli Ahti, luulivat hänelläkin olevan vaimonsa, Vellamon. Viimein oli heidän mielestensä joka paikka täynnänsä haltioita ja luonnottaria. Metsässä hallitsi Tapio emäntänensä tyttärinensä, Mannun eukko oli maan emäntä, ja vainajien valtakunnassa hallitsi Tuoni tylynä isäntänä. Mutta ukko kuitenkin kaikkien ylinnä oli; hän oli yli-jumala, ilman kaiken kannattaja, puhki pilvien puhuja, hattarujen hallitsija. Luultavaa on, että Väinämöinen, Ilmarinen ja Lemminkäinen myöskin olivat alkuperänsä olleet jumalia, Väinämöinen ehkä maan haltia, Ilmarinen ilman ja taivaan, ja Lemminkäinen meren, vaikka Kalevalan runoissa ovat ainoastaan ylenluonnollisilla voimilla varustetuita uroita, jotka taioillansa tekivät kansansa mahtavaksi. — Suomalaisen vanha usko oli taikausta täynnä. Taiollansa, sanallansa saattoi tietäjä eli viisas ihminen taivuttaa luonnon voimat mielensä mukaan. Monta muinaista uskon-käytöstä lienee jo hävinnyt tiedoistamme; varsinkin emme tiedä paljon Hämmäläisten tavoista, jotka luultavasti jollakin lailla erisivät Karjalaisten oloista, joista Kalevalan runot antavat meille selityksen.

Varsin yhteen aikaan ruvettiin levittämään kristinuskoa Suomalaisille Suomessa ja heidän heimolaisillensa eteläpuolella Suomenlahtea. Bremeniläiset kauppamiehet toivat v. 1158 kristinuskon Liiviläisille Riian lahden ja Dunajoen varrella, jossa sitten Saksalaiset Kalpa-ritarit verisellä kovuudella pakoittivat sen-puoliset pakanat uuden uskon helmoihin. Tanskalainen kuningas Valdemar Voittaja aloitti myöhemmin saman työn Virossa, joka sitten samate tuli Kalpa-veljesten haltuun. Vanhan uskonsa kanssa kadottivat nämä Suomen heimolaiset vapautensakin ja tulivat orjiksi saksalaisten herrainsa alle. Kauheat kapinat, joilla kokivat särkeä ikeensä, eivät parantaneet heidän onnetonta tilaansa. Mutta Suomessa asettui Eerikki Pyhän (v. 1157), Birger Jaarlin (1249) ja Torkel Knuutinpoian valloitus-retkien kautta Ruotsin leppeä valta, jolla Suomen kansa vähitellen ja kovien kärsimysten alla on kasvatettu valtiolliseen täysi-ikäisyyteen ja vapauteen. Suomen kansan maine on kaikunut ympäri maailman sekä miekan että hengen teoilla. Sen ikä on vasta alullansa, sen tulevaisuus koittamaisillansa.

Arapilaiset.

Myöskin Arapilaiset olivat ennen Kristuksen syntymää tutut, mutta silloin aivan vähästä arvosta historialle. Vasta Kristuksen jälkeisinä aikoina, kuin heidän keskellä syntyi uuden uskonnon perustaja, astuivat Arapilaiset historiallisten kansain riviin.

Arapian saarento, joka on kolmen meren välinen, on luonnoltansa Ahriikkaan verrattava; kansa taas on vallan toista ihmisluokkaa, kuin Ahrikan Neekerit. Avarat hieta-aavat täyttävät maan, joka vuosituhansien kuluessa on säilyttänyt yhtäläisen luontonsa. Vielä tänään, niinkuin tuhat vuotta takaperin, tervehtii matkustaja ilohuudoilla hieta-aavain keskellä olevia viheriäisiä kosteikkoja, joissa tuuheat palmupuut tarjoovat hänelle varjossansa hauskan leposian. Tämä maa, monessa paikassa runsaasti kasvava itämaitten kauniimpia tuotteita, on merkillisen Arapian kansan kotoperä.

Arapilainen kansa on kieleen nähden sukua niille kansoille, jotka historian ensi-aikoina levisivät Palästinan, Syrian, Phoinikian, Babylonian ja Armenian ylitse. Arapilaisten pyhissä saduissa on paljon seurattu vanhan Testamentin kertomuksia; Beduinat ja länsirannikon asukkaat olivatkin sukuisin Aaprahamin poiasta Ismaelistä. Arapilainen on ko'oltansa keskinkertainen, tavallisesti laihamainen; elantonsa tarpeet ovat vähäiset; ruumiinsa näyttää olevan melkein paljasta luuta ja jännelihaa, ruumiinrakennus on täynnänsä kaunista sopuisuutta, kasvat soikulaiset, mustat välähtävät silmänsä täynnänsä tulta ja neroa, kädet ja jalat kauniit ja sievät. Arapilaisen henki on tämän ulkomuodon mukainen; hänen ruumiin-asetuksensa osoittaa sielun ylevyyttä ja jaloutta; hän on vilpas, harras, vakaa ja syvämielinen.

Kun eivät Arapian suuret autiomaat voineet helposti metsästäjäkansaa elättää, rupesivat Arapilaiset tuohon luotettavaan karjanhoitoon. Tarkasti pysyivät nämät autiomaitten kuleksivat heimokunnat eli Beduinat tässä elatuskeinossa, jotta kuvaellamme nykyisiä Beduineja, annamme myöskin kuvan esi-isänsä oloista, kuinka he vuosisatoja sitten elivät samain telttien alla ja samoille lähteille ja laitumille veivät hevosensa, kamelinsa ja lampaansa. — Hevonen on Arapilaiselle ei ainoastaan uskollinen orja, vaan myöskin hauska toveri. Beduinat pitävätkin hevosensa semmoisessa arvossa, että tekevät heistä pitkiä sukuluettelolaita. Varsan synty pidetään varsin onnellisena tapauksena, joka on ilolla ja onnen-toivotuksella vietettävä. Hevoset kasvatetaan lasten joukossa telttien alla, ikäänkuin perheeseen kuuluvat. Heidän uskollisuudesta ja ystävällisyydestä herrojojansa kohtaan on monta juttua. — Yhtä suuri luonnon antama apu Arapilaisille on kameli. Tämä eläin on siitä merkillinen, että aivan vähällä juomisella toimeen tulee, kun on merkillisen kestävä janoa kärsimään. Tässäpä onkin sen paras hyöty. Nämät avarat santa-aavat ovat, näet, vedestä tyhjät, jotta matkustavaisten täytyy viedä vettä mukaansa, matkalle lähtiessään. Muutoinkin on kamelista aivan suuri hyöty. — Kuleksivan Arapilaisen elämä on täynnänsä vaaroja ja vaivoja ja etevinkin mies joukossansa on sitä elämän nautintoa vailla, jossa eurooppalainen porvari elää. Beduina viljelee myöskin ryöstämistä, jotta väkivalta useinkin astuu oikeuden siaan. Hän väijyy usein kyllä matkustavia ja ryöstää heiltä heidän omansa, mutta välttää tavallisesti varkautta ja ryöstöä yön-aikana. Ryöstöä kärsinyttä ei hän milloinkaan heitä nälkään nääntymään, vaan antaa hänelle suojelusta ja elantoa. Vieraan-varaisuus pidetään Arapilaisten seassa pyhänä, jotta joka on astunut Arapilaisen katon alle, hänen ei tarvitse mitään vaaraa pelätä. Niinpä tapahtuukin usein, että Arapilainen riistää kaikki tyhjäksi siltä, joka muutamia päiviä ennen kattonsa alla on nauttinut mitä parasta talossa on ollut tarjottavana. Almuin antaminen on heillä pyhä velvollisuus. Miehen kunnia on heistä aivan kallis; niin pidetään myöskin muhkea ulkomuoto aivan suuressa arvossa. Parhain koristus on parta, jota toisiansa tervehtiessä suutelevat ja johon valaa vannoessa koskevat. Arapilaisen mieli on loukkaukselle aivan arka; hänen äkkinäinen luonteensa ei pian lepy, vaan on ankara kosta pyytämään. Solvausta kostamatta jättää on heistä suuri häpeä, jotta lapsien on velvollisuus isänsä edestä kosta, jos kosto häneltä oli jäänyt hakematta. Niinpä ovat monet heimokunnat vuosisatoja läpitsensä sotineet keskenänsä, saadaksensa esi-isäin alkamat vainotyöt molemmin puolin tasalle. On, näet, heillä luulo semmoinen, että, niinkauan kuin tapetusta verenkosto on heitetty hakematta, ei pääse se paikka, jossa surma tapahtui, milloinkaan kasteen virkistyttämäksi.

Runollisuuteen on Arapilaisilla aina ollut suuri taipumus; mielikuvitteluksensa on aivan rikas, antaen kaikille asioille runollisen loisteen. Myöskin on heissä tarkka ja terävä ymmärrys, joka näyttäikse monenmoisissa nerollisissa sananlaskuissa. Jo aikasin pitivät he kokouksia, joissa runoelmia esiteltiin; niinpä harjoitettiin Okadhin kaupungissa kolmekymmentä päivää perätysten kilvoituslauluja. Palkinnon voittaminen tämmöisessä tilaisuudessa oli aivan suuri kunnia, johon kukin runoilija parhaasta päästä koetti päästä. — Arapilaisten kieli on merkillisen rikas kuvallisista nimityksistä, esimerkiksi kahdeksankymmenen luvulla merkitään simaa, kahdensadan luvulla käärmettä, neljänsadan luvulla onnettomuutta ja tuhannen luvulla miekkaa.

Arapilainen, ehkä hän on monta meidän mielestä välttämätöntä tarvetta vailla, on kuitenkin vapaudestansa ja suvustansa pöyhkeä. Koto puutteenensa on hänelle rakas ja arvokas. Tuo kuleksiva Beduina halveksii kiinteäin asuupaikkain asujamia (Fellahs), kaupunkilaisia ja maanviljelijöitä. Beduinat ovat Aasian kansoista ainoat, jotka eivät ole lannistuneet orjuuden alle. Heimokunnan päämies on Scheikeksi kutsuttu ruhtinas, joka sovittaa sisälliset riidat ja sodassa pitää päällikön-virkaa. Tätä valtaa ei hän uskalla väärin käyttää, pelkään alamaistensa luopuvan kuuliaisuudesta. Usein yhdistyvät useat heimokunnat yhden haltian alaiseksi; tämä sanotaan Suurscheikiksi eli emiriksi.

Beduinain keskellä syntyi v. 570 j.Kr. tuo mainio Muhammed. Tämä rupesi neljänsadan ikäisenä kansansa prophetaksi ja perusti Islamin uskonnon, joka pian levisi kauaksi. Miekalla ja tulella levitettiin uusi uskon-oppi yli maailmaa. Muhammed innoitti sotilaitansa urhoollisuuteen, luvaten uskon levittämisessä kaatuneille paradisiin ihaillukset. Näinpä levisi uusi uskonto leviamistänsä. Chalifi eli Mohammettiläisten hallitsija otti pääkaupungiksensa Damaskon; hänen hovinsa oli loistollisuudestansa mainio. Täällä kukoistivat runollisuus ja tieteet; yleinen sivistys pääsi hyvälle kannalle ja nousi 8:nella vuosisadalla korkeimmillensa.

Mutta ei ainoastaan Aasia saanut tuntea Arapilaisten uskon-intoa ja urhoollisuutta; koko pohjoispuoli Ahrikkaa tuli heidän valtaansa noin v. 700 j.Kr. Täältä läksivät he v. 711 Gibraltarin salmen yli Espaniaan ja voitettuaan Länsigötiläiset laskivat he koko tämän maan allensa. Mutta valloitushimonsa ei siihen tauonnut; he läksivät Pyreneain-vuorten yli, tunkeuden eteläiseen Ranskanmaahan. Nyt joutui koko Kristikunta ja Länsieuroopan sivistys hirmuiseen hätään. Mutta tästä pulasta päästiin, kun Arapilaiset tulivat tappiolle Tours'in tappelussa v. 732 ja peräytyivät jälleen Espaniaan. Tämä oli ensimmäinen suuri tappelu, jossa Arapilaiset menettivät voiton; Kaarlo Suuri nöyristi heidät vielä enemmän. Ehk'eivät voineet valtansa pohjoiseen päin levittää, ottivat he kumminkin monta Välimeren saarta haltuunsa.

Ei paljon aikaa kulunut, ennenkuin Arapilaiset Espaniassa erisivät Chalifein suuresta vallasta. Mutta

heidän tänne tunkeutua, Kristittyin valta ei kokonaan hävinnyt, sillä eräs Pelago niminen länsigötiläinen ruhtinas oli paennut Asturian maakuntaan, jossa perusti vähäisen valtion, joka aikaa voittaen levisi leviämistään. Pian syntyi Pyreanean saarennolla monta kristittyä valtiota, jotka alinomaan sotivat Arapilaisia vastaan, voittaen heiltä yhä enemmän alaa. V. 1492 viimeinkin loppui Pyreanean saarennolla Arapilaisten valta kokonaan. Heidän herruutensa oli Espanialle erinomaisen onnellinen. Sillä maa pääsi heidän aikansa semmoiseen vaurastumiseen, jott'ei sen jälkeinen häviö ja turmelus ole kokonaan voinut poistaa kaikkia tämän kukoistuksen jättämiä jälkiä. Vielä havaitaan sekä kansallisuudessa että muissakin seikoissa paljon, joka osoittaa Arapilaista alkuperää.

Japanesit.

Aina 15:nneen vuosisadan alkuun oli paitsi Amerikkaa suuri osa nykyisinä aikoina hyvin tunnettuja maita Eurooppalaisten tietohalulle suljettu. Tähän kuuluu tuo Itä-aasian rannikolla oleva suuri saaristo, joka silloin vasta löydettiin, kuin Portugisat uutta tietä Ahrikan ympäritse olivat päässeet Indiaan. Näihin saareihin kuuluu Japan'in keisarikunta. — Japanesit ovat vartaloitansa suhdalliset ja muutoin notkeat ja vikkelät. Iho on kellanmoinen milt'ei ruosteenkarvaiselle vivahtava. Silmät muutoin pitkänmoiset ja kaidat, ovat syvemmillä päässä, kuin tavallisesti muilla kansoilla. Pää on tavallisesti suuri ja kaula lyhyt; tukka musta, paksu ja öljystä kiiltävä; nenä, ehk'ei juuri litteä, lyhyt ja paksu. He ovat ymmärtäväiset ja varovat, hyvän-suopeat ja ystävälliset. Hallituksensa, hyvä maanviljelyksensä, säästäväisyytensä ja erittäinkin se, kuinka tekevät ulkomaalaisten kanssa kauppaa, osoittavat kylläksi kavaluutensa ja järkähtämättömyytensä. Siisteyden pitävät suuressa arvossa, jotta melkein joka huoneessa on kylpylaitoksia. Nöyryydessä ja tottelevaisuudessa tuskin kukaan voi Japanesille vertoja vetää. Alamaisuutta esivaltaa ja tottelevaisuutta vanhempia kohtaan painetaan jo aikasin nuorison mieleen. Alhaiset kumartavat syvästi ylhäisempiä ja tottelevat ehdottomasti esimiestensä käskyä. Oman-vertaisiansakin tervehtivät aina suurella kohteliaisuudella. Notkistaessansa pään alaspäin laskevat tavallisesti kädet polville tahi alemmaksikin sen mukaan, kuinka nöyrä tervehdyksen pitää oleman.

Uskonto on koko Japanissa pakanallinen; ainoastaan suurella vaivalla on silloin tällöin joku saatu Kristin-uskoon taipumaan. Keisari on myöskin ylimmäinen pappi ja asettaa kaikki papit virkoihinsa. Uskon-opillisia lahkokuntia on paljon. Templit ovat päivät läpitsensä avatut, jotta kukin saisi niissä pitää rukoustansa millä aialla tahansa. — Japanesein sota-aseet ovat joutsit, nuolet, sapeli ja pyssy. Joutset ovat hyvin suuret ja nuolet erinomaisen pitkät. Sapeli on pää-ase. Kukin, joka ei kuulu maanviljelijäin säätyyn, kantaa semmoisen vyössänsä. Kaikki ihmiset, mistä säädystä lienevätkin, käyvät samanlaisessa puvussa. Tämä kansallinen puku on pitkä, avara kauhtana, joka tehdään erilaisista aineista; suvella on se ilman vuoritta, talvisaikoina taas paremmin varustettu. Vaimot pitävät useampia tämmöisiä kauhtanoita päällytysten. Kaikki kauhtanat sidotaan lanteen ympärille vyöllä, jota käytetään plakkariksi. Japanesilla on myöskin housut, jotka ovat hyvin avarat ja muutoinkin eriskummalliset katsella. Jalkineiksi pidetään tohvelia taikka kenkiä. Mieheltä leikataan hiukset pääläelta pois otsasta niskaan saakka; sivuhiukset sitten sidotaan pääläen yli kiinni. Päättä ei peitetä muutoin kuin matkoilla. — Huoneitten permannot peitetään aina hienoista ruohoista tehdyillä matoilla ja seinät koristetaan paksuilla ja kauniilla tapetilla. Rakennukset ovat pienet ja vähäpätöiset; harvoin ovat he kahdenkertaiset. Tieteistä ja taiteista ei paljon pidetä; maanviljelys on kaikkien toimenä. Kaikista tieteistä on ainoastaan tähtioppi jonkunmoisessa kunniaassa; muut ovat vielä vasta alkamaisillansa.

Neekerit.

Nyt on meidän yhdestä kansasta juteltava, joka on maailman onnettomimpia. Tämä on Neekerinkansa Ahrikassa. Tämä maanpiirin-osa on vielä kaikkien vähin tunnettu. Ehkä Ahrikan pohjoiset rannikot jo vuosituhansia sitten olivat sivistynein kansain asumasiat, on vasta myöhäisempinä aikoina maan-sisuuun ruvettu tunkeumaan. Paitsi tänne siirtyneitä kansoja, on Ahrikassa myös alkuperäisiä asukkaita, nuot mainitut Neekerit, Aitiopilaiseen kansanluokkaan kuuluvaiset. He ovat sekä maan sisussa että läntisellä rannikolla.

Neekerit, jotka ovat vahvaa ja rotevaa sukua, elävät luonnollisessa yksinkertaisuudessa. Metsästäminen ja maanviljelys antaa asukkaille kaikki heidän tarpeensa. Muutamat neekeriläiset heimokunnat ovat nykyisempinä aikoina taipuneet käsitöihin. Niinpä osaavat Askantinimiset tehdä puuvillan-kankaita, sulattaa metallia ja rakentaa suuria avaroita rakennuksia. Tapansa yleensä ovat kovin raa'at ja julmat. Tavalliset huoneet ovat mullasta ja oksien niouksesta tehdyt. Akkunoiksi ei käytetä lasia vaan bambu-kaislasta tehtyä ristikköä. Orjuus, ehkä Ahrikassa kotoinen, erää täällä paljon muissa

maissa tavallisesta. On, näet, täällä orjan ja herran välillä isänvaltainen olo, jotta useammassa heimokunnissa herra, ellei hän ole itse kuningas, ei uskalla tappaa orjaansa.

Puhukaamme vielä Neekerien orjiksi käyttämisestä vieraisissa maissa.

Kun eurooppalaiset kansat, Espanialaiset, Portugisit, Englantilaiset, Alankomaalaiset ja Ranskalaiset rupesivat löytyneitä maita Amerikassa asuttamaan, puuttui heiltä usein satoisten ketojen viljelijöitä. Näitten maitten alkuperäiset asukkaat eivät hyvin kykeneet näin raskaaseen työhön. Tästäpä tuli heille mieleen tuoda ulkoa orjia, joilla sopisi työt toimittaa. Lähetettiin Ahrikkaan laivoja, joilla tuotiin joko väkivallalla taikka ostolla Neekeriä. Nämät sitten pantiin orjina kaikenlaisia kovia töitä toimittamaan. Tuo hirvittävä orjankauppa oli Kristuksen edellisestä muinaisuudesta pysynyt Aasiassa ja Ahrikassa. Valtiot ja erityiset rupesivat nyt orjankauppaa käymään; he varustivat tätä kauppaa varten laivoja ja toivat nyt Amerikan kauppapaikoille muka "mustaa puuta", johon Neekerit mustan värinsä vuoksi verrattiin. Myöhäisempinä aikoina ovat kyllä hallitukset Euroopassa, erittäinkin Englannin, koettaneet hävittää tämän kaupan; mutta tämä ei vielä ole kokonaan onnistunut, sillä vieläkin viedään sadottain näitä onnettomia Ahrikan länsirannikolta ja lastataan niinkuin mikäkin karja laivoihin, jotka vievät heidät kodosta ja rakkaasta perheestä kovan onnen käsiin.

Mahtakoon pian ihmiskunnan hyvää harrastavaisille onnistua poistaa tämä Kristikunnan häväistys!

Kolmas Osake.

Utten maanpiirin-osain kansat.

Aasiassa, Euroopassa ja Ahrikassa oli vuosisatojen kuluessa ihmiskunta Kristinuskon vaikutuksen alaisena vähitellen edistynyt sekä hengellisessä että ruumiillisessa katsannossa, kun yht'äkkiä 15:nneen vuosisadan lopussa ja 16:nneen alulla löydettiin maan-osia, joita ei kukaan ennen voinut aavistaakaan, ja jotka suuruudessa ja avaruudessa vetivät vertoja ennen tunnetuille maan-osille. Nämät uudet maanpiirin-osat olivat Amerika ja Australia saarinensa. Meidän on vielä tässä näitten maan-osain kansat tutkittavana.

Amerikan alku-kansat.

Kauan on väitelty, ovatko Amerikan alku-asukkaat vallan toista alkuperää kuin muut ihmiset, vai ovatko he muinaisina aikoina tänne siirtyneet. Tämä viimeinen luulo on paljon todenmukaisempi, niinkuin jo ennen olemme maininneet. Kuitenkin ei ole kiellettävä, Amerikkalaisen ihmissuvun, mitä alkuperää sitten lieneekin, sekä ulkomuodon että kieltensä puolesta olevan muista maanpiirin asukkaista hyvin eriäväinen. Tähän kuuluvat ihmiset ovat tavallisesti suuret ja rotevat. Ihonsa on vaskenkarvainen; tukkansa musta, pitkä ja kiiltävä; parta ohut ja kehnomainen; otsa lyhyt; ripset esiin-pistävät; huulet paksumoiset. Nämät ovat yhteiset Amerikan kansain tuntomerkit; Maan- navan likitienoilla asuvalaiset eivät kuulu tähän. Silmiin astuva on, että Amerikan kielissä on paljon sanoja, jotka vivahtavat Aasialaisiin kieliin. Tästä onkin päätetty, Amerikkalaisten olevan alkuperäisin Aasiasta. Tähän viittaa muitakin seikkoja. Niin on esimerkiksi Meksikossa löydetty vanhoja muistopatsaita, templiä j.n.e., jotka osoittavat kokonaan Aasialaista sukuperää.

Katselkaamme nyt vähän tarkemmin Amerikan erityiset kansat. Äärimmäisessä pohjoisessa, Amerikan luoteisessa Venäjään kuuluvassa kulmassa, asuvat jäisillä lumikentäillä:

Kalugiat, Kaluschit; sotaisia ja raaka kansa, joka kauppa Venäläisille metsänahkoja. Amiralikunnan saarilla, joissa yli koko vuoden on lunta ja jäätä, asuvat *Vakaschit*, jotka ulkomuodoltaan ovat erinomaisen suuret ja kasvonsa parrattomat. He ovat kovin raa'at ja tietämättömät ja asuskelevat perheittäin kehuissa majoissa. Kalanpyydyksensä ja metsästämisikalunsa ovat hyvin nerokkaasti tehdyt; heillä on jonkunmoinen piikillä varustettu airo, jolla vetävät kalat luoksensa. — Uus-Georgiassa asuvalaiset kansakunnat ovat *Solkukit, Eunuchutet* j.n.e.; he elävät kalan-saaliista.

Mitä enemmän tullaan eteläänpäin, sitä suloisemmaksi käy luonto ja asukkaatkin muuttuvat ihmisennäköisemmiksi. Tämän voi jo sanoa Hudsoninbay'n likitienoilla asuvalaisista ja Labradorin ynnä Grönlandin asukkaista. Vielä näilläkin paikoilla on kovin ankara pakkanen. Kolme alkuperäistä kansaa asuu näissä kolkissa maakunnissa.

Eskimoit asuvat aina Jäämeren rannoille saakka. He ovat pikkuiset, heikot ja iholtansa likapunertavat. Ympöriäiset majansa ovat taljoilla peitetyt ja muutoin niin viheliäiset, ett'ei niihin pääse sisälle muuta kuin konttaamalla. Hylkein nahasta tehdyt aluksensa liikkuvat hyvin keveästi.

Hudsoninbay'n likellä asuu pohjois-indianilainen heimokunta, johonka kuuluvat ovat rotevat ja ko'oltansa keskenkertaiset. Tukkinsa on musta, paksu ja sileä, kuin Indianilaisilla ainakin. — Grönlandin asukkaat kutsuvat itsensä omalla nimellä: Kalalitet eli Innouhs. He luulevat auringon naisjumalaksi mutta kuun pitävät mies-jumalana. Muutoin elävät melkein kokonaan uskonnotta ja la'itta, ehkäpä kristityt lähetyssaarnaajat ovat koettaneet heitä raakuudestansa johdattaa. Ihonsa on kellahtava, tukka musta ja paksu, huulet paksut, silmät tuiki mustat ja pienet; kädet ja jalat pienet ja soreat. Vaimoin täytyy kaikki työt toimittaa: päällystää venheet taljoilla, rakentaa huoneet, mennä miestensä kanssa kalaan j.n.e. Paitsi koiria ei ole Grönlandilaisilla mitään koti-eläimiä. Huoneensa rakentavat tavallisesti vuorten eli kallioin suojaan. Grönlandilaisissa sanotaan olevan suuri rakkaus lapsiinsa ja kolkkaan isänmaahansa. Osa niistä on jo käännetty Kristin-uskoon. — Jätettyämme nämät pakkasen pesäpaikat, tulemme Kanadaan, jonka asukkaat maansa ilman-alasta voivat maanviljelykseen ryhtyä. Väestöön kuuluu sekä tänne muuttaneita asukkaita että maan rajalla asuvia raakalaiskansoja; viimeisiä ovat *Huronit* ja *Irokesit*.

Suurin osa Pohjois-amerikkaa on nykyään pieniä valtioita, jotka ovat liitolla toisiinsa yhdistetyt. Nämät ovat Pohjois-amerikan vapavaltiot. Näitten väestö on parhaasta päästä tänne siirtyneitä Eurooppalaisia erinomattain Englantilaisia, joille alkuasukasten täytyy jättää yhä enempi tilaa. Täällä on meidän puhuminen ainoastaan alkuperäisistä asukkaista, jotka kutsutaan yhteisellä nimellä Indianiksi. He jakaantuvat useampiin heimokuntiin, joilla on erityiset nimensä. Täällä emme puhu muuta kuin, mitä on kaikille heimokunnille yhteistä. Indianit elävät enimmäen virttojen rannalla, elättäen itsensä metsästämisestä ja kalastamisesta saaliilla sekä maan hedelmillä. Tavoiltansa ovat hyvin raa'at. Kullakin heimokunnalla on päällikkönsä, jolle kuuliaisuutta osoitetaan; muutoin on kukin oma herransa. Mies on perheesssä itsevaltiainen. Kaikki tärkeät asiat jätetään soturikokouksen tutkittavaksi. Tämä sitten päättää ne huutoin antamisella. Paljaasta ylpeydestä pitävät he vieraita hyvänä. Heimokunnan päällikkö käskää vieraan majaan ja kestittää hänen isänvaltaisella tavalla. Sitten vievät kaikki kylän ylimykset vuorotellen hänen majoihinsa. Näitten Indianien majat ovat vallan säännöttömästi raketut. Mitä vahvemmin viimeisinä aikoina siirtolaisia on muuttanut näihin yhdistysvaltioihin, sitä enemmän ovat Indianilaiset hävinneet; he ovat joko sivistyksen saatuaan, hämmentyneet siirtolaisiin, tahi paenneet vielä syvemmäksi kolkkiin metsiinsä, joittenka tiheys vielä suojelee heidät yhä edemmäksi tunkeuvasta sivistyksestä.

Aivan toisenmoinen on Meksikossa asuvaisten laita. Nämät ovat vasenkarvaisia Indianilaisia, Espaniasta tänne muuttaneita, Amerikassa syntyneitä Espanialaisia (Creolit) ja kansainhämmennyksistä syntyneitä (Mulatit, Mestetsos, Tsambos). Kotoperäiset asukkaat ovat hyvin vahvaa ja rotevaa sukua. He sanotaan pääsevän hyvin vanhaan ikään, ovat vanhoillakin päivillä harmaa-hiuksetta ja pysyvät kuoleman saakka merkillisen hyvissä voimissa. Meksikon Indianilaiset heimokunnat ovat vuosisatojen aikoja saaneet Espanialaisilta kovaa vainoa kärsiä. He eivät, Espanialaisten tänne tultua, olleet vallan sivistyksettä, tiesivät esimerkiksi vuoden pituutta ja ymmärsivät vähän rakennustaidettakin. Nykyään ovat he yksivakaiset ja harvapuuiset, ovat jäykästi pysyneet vanhoissa tavoissansa ja luuloissansa; Kristin-uskoonkin on heitä väkivallalla pakoitettu. Laulunsa kuuluvat haikeilta ja surullisilta; tanssi on ainoastaan miesten huvitus. Maalaukseen ja kuvanveistoon ovat he hyvin taipuvaiset. Merkillistä on nähdä, miten paljon voivat kehnolla puukolla ja kivellä toimittaa. Kukkia rakastavat varsinkin; paras ja otollisin lahja, kuin voidaan jollekulle antaa, on kukkaseppele.

Näistä paljon eriäviäiset ovat Etelä-amerikan alku-asukkaat, joista mainitsemme Perualaiset, joilla on huono kyky, kolkka ja epäluuloinen mieli. Ehkä heillä on hyvät ruumiinvoimat, elävät laiskoina liassansa. Huoneensa ovat kehnosti raketut ja likaisuudesta inhoittavat. Yhtä kehnot ja viheliäiset ovat myöskin vaatteensa ja ruokansa. Väkeviin juomiin ovat he hyvin taipuvaiset, jotta he semmoisia saadaksensa antavat mitä hyvänsä. Paljoa sivistyneemmällä kannalla ovat Paraguay'n asukkaat, kun tuli jo aikasin Kristin-usko heille tutuksi. Näitten koko rikkaus on karjoissa. Jokaisen päivän lopettavat huvittavaisilla kokouksilla, joissa nuoret paimenet ja paimentytöt tuuheain puitten varjossa vanhan ukon johdatuksen alla laulavat keskenänsä lauluja vuorotellen.

Eteläisessä osassa Etelä-amerikkaa on Patagonian maakunta, jonka asukkaat suuruudestansa ovat merkittävät. Eräs matkustavainen menneeltä vuosisadalta kertoo, useitten heistä olleen seitsemän jalan pituiset. Heillä on vahva luurakennus, leveät kasvot, ruskea iho, paksu, litteä nenä ja suuri suu. He puukeutuvat eläinten-taljoihin, jotka ovat yhteen liitetyt nelikulmaisen levätin muotoiseksi. Päässänsä kantavat suljilla koristetun hatun. Maa on laiha ja kasvamatoin. — Etelä-amerikan peräisimmässä osassa asuvat Pescherät. He sanotaan olevan maailman raakain kansa. Kooltansa ovat keskinkertaiset, kasvoiltansa leveät, esiinpistävillä poskilla ja litteällä nenällä. Likamaisuudestansa ei ole mahdollinen eroittaa, minkä värinen ihonsa on. He ovat hyljen-nahoissa vaatetut ja elävät kaloista ja karin-kaukaloista.

Ennenkuin jätämme Amerikan kansat, on meidän Brasilian asukkaista muutamia sanoja sanottava. Nämät ovat tavoiltansa kovin raa'at, ainoastaan ruumiilliset voimat ja raakuus on heistä jossakin arvossa pidettävät. Silloinkin, kuin joutuvat vihollistensa tapettavaksi, koettavat he näitä irsteillä, sillä osoittaaksensa urhoollisuutensa pysyvän vielä kuolemassakin. Sanotaan Eurooppalaisen ei jaksavan jännittää kymmenvuotisen Brasilian poian joutsea.

Etelämeren saariston kansakunnat. Australia, myöskin Polynesiaksi sanottu, sisältää kaikki itäpuolelta Itäintian saaristoa Amerikan länsirannikkoon saakka olevia saaria. Näillä saarilla asuvaisten luku sanotaan nousevan miljonaan henkeen. Heitä jaetaan kahteen pää-osaan; Ensimmäinen on niinkutsutut *Australiat* ja toinen *Australi neekerit*. Ensimmäisillä on Malajilaisen ihmisluokan tuntomerkit ja toiset taas ovat hyvin Neekerein näköiset. Näitten päälahkojen hämmentymisestä toisiinsa ovat useat välisuvut syntyneet. He puhuvat erityisiä kieliä ja ovat erinäisellä sivistyksen kannalla. Muutamat käyvät alastomina, toiset taas jommoisissakin vaate-repaleissa. Muutamat elävät ainoastaan siitä, mitä luonto itsestensä heille tarjoaa, toiset taas kalan ja metsästyksen saaliista. Mutta ompe semmoisiakin, jotka viljelevät maatansa oikein säännöllisesti, asuvat komeissa huoneissa rakennuksissa ja ovat valtiollisiin oloihin taipuneet. Melkein kaikilla asukkailla on tapa leikata ruumiisensa kaikenlaisia kuvia koristukseksi. Ihmisuhria on hyvin tavallisia ja sekin on joksikin tavallista, että syövät kaatuneitten vihollistensa lihaa. Heidän uskon-oppinsa on pelkkää pakanuutta; kuitenkin on Kristinusko näilläkin mailla voittanut vähän alaa.

Uusihollandin alku-asukkaat ovat iholtansa mustat, niinkuin Ahrikan Neekerit, ja villakäärähiuksiset. Heidän sanotaan usein asuvat ontoksi koverruissa puissa. Kalaa ja juuria on tavalliset elatusaineensa; muutamat heimokunnat ovat ihmisen-syöjiäkin. Sisumaan asukkaat ovat tylsäpäiset ja raa'at, melkein kuin metsäpedot. Kipu ja haavoja kärsivät ikäänkuin olisivat tuntoa vailla. Pahailmaisinkin aikoina ovat he melkein alastomina. Lapset kohdellaan lempeästi ja vanhat pidetään kunniaissa. Oikeata hallitusta ei heillä ole, mutta isänvaltaisuus on lujana.

Uusihollandiin kuuluvain saarien asukkaat ovat tavoiltansa yhtä raa'at. Heidän vaatteensa ovat Känguruh pedon nahasta. Elantonsa on tavallisesti karin-kaukaloita ja paistettuja merikrapuja ja useinkin semmoisia aineita, joita luulisi mahdottomiksi syödä. Ensimmäisiä tänne muuttaneita siirtolaisia kohtaan olivat kovin julmat. Keihäänsä ovat puiset ja kovin painavat; näitä käyttäessään ottavat he keskeltä kiinni ja viskaavat vihollisiinsa. Heimokuntain päälliköitä heillä ei ole; mutta kussakin perheessä on tarkka järjestys. — *Uusi-Guinean* asukkaat ovat kolme eri kansaa. *Papuat* ovat mustat ja soreavartaloiset, mustilla ja villaisilla hiuksilla. He ovat kovin sotaiset, julmat ja petolliset. Heidän sota-aseensa ovat keihäitä, sapelia ja ampuma-aseita. *Haraforat* sanotaan elävän puissa; eläkkeensä saavat maanviljelyksestä. *Badschnat* näyttävät olevan kulkevia kalastajia, sillä he asuvatkin pienissä katetuissa veneissä, tahi paaluihin raketetuissa huoneissa, ainakin meren likellä.

Uusi-britannian asukkaat, sorevartaloiset ja vahvat, iholtansa ruosteekarvaiset ja hiuksistansa mustat, käyvät vallan alastomina. Sota-aseensa ovat kirjavilla suljilla koristettuja keihäitä, linkoja ja nuijia. — *Uusi-georgian* asukkaat ovat, mitkä mustat, mitkä ruosteekarvaiset. Heillä on itsevaltainen päällikkö. Hän pidetään semmoisessa kunniaissa, jotta esim. ei kukaan kuoleman uhalla uskalla astua kuninkaan varjohon. *Uusikaledonialaiset* ovat vakaista ja hyvän-suojeata kansaa, ehkä heillä vielä on tapana ihmisiä syödä. He osaavat hyvin veneitä rakentaa, joilla soutavat merkillisen sukkelasti. Vaimoin tila on niin huono, että saavat juhdan-virkaakin toimittaa.

Lopuksi täytyy meidän mainita tämän äärettömän saariston merkillisimmät kansat. Nämät ovat Seurasaarten ja Sandwiki-saarten asukkaat. Näihin saarihin on jo aikaa sitten Kristin-usko ja eurooppalainen sivistys tullut. Maanviljelys ja keinollisuus on hyvässä alussa. Kansa on kauniinäköinen, hyvänsuojea ja jalomielinen.

Vielä ei ole kaikki näissä merissä olevat saaret löydetty. Vielä nytkin tekevät rohkeamieliset merenkulkijat uusia löytöretkiä varsinkin etelä-navan likellä.

Viitteet:

[1] Ihmiskunnan historia jaetaan kolmeen isoon aikakauteen: vanha aika, historian alkamisesta vuoteen 476 jälkeen Kristuksen, jolloin Länsiroomalainen valtakunta hävisi; Keski-aika, tästä aiasta aina vuot. 1517 saakka, jona Luther alkoi opinpuhdistuksensa; ja Uusi aika siitä vuodesta aina eteenpäin.

[2] Lyyry oli Kreikkalaisten vanhin soittokeinu.

[3] Sana keisari (saksaksi Kaiser) tulee juuri nimestä Caesar (Kreikkalaisten suussa: Kaisar), jonka sukunimen Augusto peri äitinsä enolta, ennen mainitulta Caesarilta.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it

away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment

including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.